

V á r a d

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2019

XVIII. ÉVFOLYAM 11. (176.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Főszerkesztő: Szűcs László
Irodalom: Tasnádi-Sáhy Péter
Művészet: Ujvárossy László
Kultúra: Tóth Hajnal
Társadalom: Fried Noémi Lujza, Laza Erika
Kritika, esszé: Simon Judit
Főmunkatársak: Boka László,
Kőrössi P. József, Péter I. Zoltán,
Pomogáts Béla, Szilágyi Aladár,
Tavaszi Hajnal, Varga Gábor
Olvasószerkesztő: Megyesi Antónia
Tördelőszerkesztő: Benkő J. Zoltán
Darabont Éva
Szerkesztőségi titkár: Kemenes Henriette

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

SZERKESZTŐSÉG:

Nagyvárad, Patrioților u. 2.

LEVELEZÉSI CÍM:

Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piața 1 Decembrie nr. 12

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a nagyvárad Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat
nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a Művészet rovatban válogatás látható az 58. Velencei Képzőművészeti Biennálé anyagából.

Andra Ursuța: Divorce Dump, 2019, tárgykollázs,
26 × 68 × 19 cm

Irodalom	3	SZŰCS LÁSZLÓ A kultúra harmadai				
	4	NÓTI ARIANNA Hiszti; A hűtlen (próza)				
	6	TÁMBA RENÁTÓ Nappal; Abbahagytam a futást (vers)				
	8	B. TOMOS HAJNAL Hajnali negyvennyolc; Családi forgatókönyv (vers)	Művészet	31	CSONTOS MÁRTA Az a nap...; Bepillantás Platón; barlangjába (vers)	
	11	FÁM ERIKA Állatok (próza)		33	BALÁZS ILDIKÓ Antha (próza)	
16	FELLINGER KÁROLY Rondó; Tetoválás; Sarki kocsmá (vers)	41	FARKAS ANTAL Jákob hatvanharmadik születésnapjára; Bolondgomba; Műnyerítés (vers)	Társadalom	78	ALFÖLDI IMRE Tejfoggal kőbe (21.) – Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról
18	HILGERT ISTVÁN Bémer '19; Csütörtök reggel; Az öreg ház; Napsütötte utópiák; Soho nulla-kilenc (vers)	44	UJVÁROSSY LÁSZLÓ Érdekes időkben élhet – 58. Velencei Biennálé, 2019	Kritika	82	MAGYARI SÁRA, GYÖRGY HENRIETTA Tandem – Szórványlét
21	SIMONFY JÓZSEF Rajz befejezve; Dalnok; Kérdések hatvanöt után (vers)	59	BODONI-DOMBI TÜNDE Számítógép-generált képesség (CGI) az 58. Velencei Biennálén		85	PÉTER I. ZOLTÁN Egy Körös utcai felújított ingatlan története
25	SAITOS LAJOS Anyakönyvi múltad (vers)	66	LAKATOS-FLEISZ KATALIN Tiszta kábulat – John Galsworthy A Forsythe Saga című regényciklusáról		88	FRIED NOÉMI LUJZA Hulladékgyűjtőközség Biharban: legyünk végre szelektívebbek
27	PINTEA LÁSZLÓ A szolgálat (próza)	69	TÓTH HAJNAL Minden mesében ott bujkál egy új világ – Ismét bábos találkozó volt Váradon		93	BERETVÁS GÁBOR Kisvárdá felett az ég
		74	TÓTH HAJNAL „Szeretem a sűgőságot” – Körner Anna portréja		99	SIMON JUDIT Brecht úr Gyergyóban, avagy szemelvények a színházi kollokviumból
					107	TASNÁDI-SÁHY PÉTER Láthatatlan apokaliptiszis – Svetlana Alekszijejics Csernobili ima című könyvéről
					109	NAGY ORSOLYA Rég volt, tán igaz se volt – Quentin Tarantino: Volt egyszer egy Hollywood
					112	BERETVÁS GÁBOR Világégés előtt – Kritika a Napszállta című filmről

A CÍMLAPON: Frida Orupabo: Cím nélkül, 2018, fotókollázs (részlet)

A HÁTSÓ BORÍTÓN: Gabriel Rico: More robust nature, 2018 (részlet)

A Várad folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

SZÚCS LÁSZLÓ

A kultúra harmadai

Egy kulturális barométer elnevezésű felmérés szerint a románok 67 százaléka soha életében nem látott színielőadást. (A mérésben nyilván romániaiak vettek részt, s a híranyagban nem szerepelt ugyan a vizsgálat reprezentativitása, feltehetően romániai magyarok is voltak a megkérdezettek között, bár ebből nyilván nem lehet pontos következtetéseket levonni utóbbiak kulturális szokásairól.) Az is kiderül viszont az anyagból, hogy fejenként és évente átlagosan 27 eurót költünk kultúrára, ami azért is elképesztően alacsony összeg, mert ennek a legnagyobb része kábeltévé-előfizetésre megy el. Lehet persze ingyen is „kulturálódni”, hiszen a művelődési barométer szerint – amelynek 2018-ban rögzített adatait az Országos Statisztikai Hivatal elnöke ismertette – polgártársaink leginkább falunapokon, illetve egyéb, a szabad ég alatt zajló rendezvényeken elégítik ki kulturális igényeiket, jelentsen ez bármit is.

Hosszan lehetne ugyanis vitatkozni arról, mi tartozik bele a kultúrafogyasztás fogalmába egy komolyzenei koncerttől egy színielőadáson át az alkalmi színpadon félplaybackkel hangicsáló megasztárocskáig, miccselel, mustárral, sörrrel. Nem vitatom, utóbbinak is megvan a maga helye a szórakoztatás széles palettáján, ám az kevésbé érthető, hogy különösen választások közeledtével miért ez utóbbiak finanszírozására nyílnak meg szélesre a helyi, megyei, országos közpénztárcák.

A számokat persze a félig tele pohár szemszögéből is értékelhetjük: mondhatni, háromból egy polgár már járt színházban, s feltehetően utóbbiak rendszeresen is teszik ezt. Maradva most csak rommagyar közegben, elmondhatjuk, remek színházaink vannak, s a többi műfajban (zene, képzőművészet, irodalom stb.) is, legalábbis a nagyvárosok szintjén, igen csak gazdag és színes a kínálat. Ide tartozik az a tévhit, hogy a vidéken élők folyton csak népzene, néptáncot stb. néznének-hallgatnának; tavaly egy igen sikeres, falusi környezetben megtartott könyvbemutatókon említette valaki, hogy máskor is hozzanak ilyen programokat, ne gondolják, hogy itt falun mindenki folyton csak nótaestekre kíváncsi. Ez a kérés jutott eszembe, amikor a megyei kulturális stratégia előkészítésével kapcsolatos kérdőív kitöltésével bajlódva a kézművességre s a népi kultúrára vonatkozó sokadik kérdés megválaszolásával zátonyra futottam.

NÓTI ARIANNA

Hiszti

Már reggel kiabál a nő, őrjöng a kis panellakásban, egy-egy hangosabb visításba beleremegnek a képek a falon.

A férfi megszokta. Fásult arccal mered a kihűlt kávéra, várja a patália végét. „Négy, három, kettő... egy.” Felpattan, a düh szétáramlik az ereiben. Nem szól, veszi a kabátját, tudja, ha maradn, netalán megütné a nőt. Nem akarja, csak ezt nem, ahhoz túlságosan szereti. Még így is.

Harag, elhagyatottságérzet, melankólia csapkodja a lelkét. Mondták már, hogy érzékeny. „Kezdődő depresszió, nyugalomra van szüksége” – állapította meg a pszichológus, mire a felesége persze csak a szemét forgatta: „Hiszti.” A férfi tovább bandukol a posta felé, vaskos súlyok húzzák lefelé, bele a mocskos aszfaltba. „Hiszti” – legyint magában. „Hiszti” – ismételteti, kezdi elhinni.

Belép a munkahelyére, az orra elé egyből egy köteg papírt csap le a főnök. „Gézu, magának megint olyan a pofája, mint aki citromba harapott. Szedje össze magát!” – rikkant, majd félvállról közli, hogy a fizetéséből is le fog vágni, hasznavehetetlen lett, nem tudja tartani a munkatempót.

Háromkor kilép az utcára, a külváros felé veszi az irányt. Van egy pincéje a városszéli erdő közelében, nemrég volt szünet. Kinyitja, majd bevágja az ósdi ajtót, s mohón nekiáll pár elrejtett boros- és pálinkásüvegnek. „Boldogság” – mormogja két korty között. „Hiszti” – villan be a szó. „BOLDOGSÁG” – kiabálja az agya még egy nyelés után. Nehéz itt a levegő, áll meg egy másodpercre, de már semmi sem érdekli. Iszik tovább.

Bokrosy-Nagy Gézát másnap holtan találták a pincében, ahol a mustgázt szinte vágni lehetett.

A temetésen mindenki vigasztalta szegény nőt, aki zokogva rázta öklét az ég felé, mégis miért vette el a Jóatya az ő Gézuját, hisz ő úgy szerette, még részegesen is. Mindenki mondja, jobb lesz ilyen férj nélkül... Meg amúgy is, mostanában mindig hisztis volt...

NÓTI ARIANNA Margittán született, jelenleg is ott él, a Horváth János Elméleti Líceumban „firkálgatja az iskolapadot”, a Pitagorasz-tételen és a Balassi-strófán merengve. A Várad lapja-in publikál először.

A hűtlen

A legelső, amit megfigyelt magán, a napszíta, bohókás fürtjei, melyekkel kitűnt osztálytársai közül. Borzasnak, megtépettnak látta magát velük. Némi ajakharapdálás után megragadta a hajvasalót, eleinte bátortalanul, majd egyre határozottabban esett magának a forró vaslapokkal. „Linusnak igaza volt, a göndör haj tök dedó.”

Aztán ott vannak az arcán széthintett szeplők, amiket régebben annyira szeretett. Fogta az anyjától elcsent alapozót, fel a szivacsra, majd a bőrre. Naná, hogy a barna pöttyök nem halványodtak. Nem baj, egy réteg, meg még egy, meg a púder, az is segít. „Valahol rúzs is van” – matatott a fiókban, ahol kezébe akadt egy vörös ajakkence. Utálja, de felkente.

Na és az alakja! Alma, saláta, kardió legalább egy órán keresztül minden nap, reggel és este, de a bordák kecses ívét még a neon hideg fénye sem tudja előcsalni...

Lassan felemelte fejét: hófehérre mázolt arcú, égett hajú csontváz nézett vissza rá.

Hirtelen mozdulattal megnyitotta a csapot, a zubogó víz rózsaszín eret festett a mosdókagylóra. Majd a konyha felé vette az irányt. Két hét óta először.

TÁMBA RENÁTÓ

Nappal

Hidegek voltak az éjek, akár a holttest,
bőröm alatt szunnyadtak a város
sorozatgyilkosai. Nyitott ablakom
hiába várta, nem jött üzenet soha.
Akkortájt könnyedén szétnéztem,
hisz mind, ami volt, rám mutatott:
a ventilátor, mely túlpörgött, akár
a szív, az unatkozó szuperhősöket
felsorakoztató polc, vagy az ágyamhoz
készített papír zsebkendő, mely
árulkodóbb volt minden jelnél.
Anyám sokat mosolygott ezen,
ha tudtam volna okát, nem
zavart volna. Most már persze
közömbös vagyok, mint egy lejárt
menetjegy, de akkor még volt
érvényessége mindennek. Csak vártam,
csak vártam csendben, hátha kirobban
belőlem egy történet... napról napra
halmoztam az egyforma jeleket, idővel
aztán beláttam, hogy ez a történet.
Most már mindennek jelentése és értelme
van, mintha csak véget ért volna egy hosszú sztori,
hogy unos-untalan megismétlődjön.
Városomból eliszkolt már az összes bűnöző,
amelyik nem, örök álmra szenderült:
felszabadultak az éjek jelentései.
Nappal van, nappal van
most már mindig, szüntelen hallgathatom
az együgyű rejtvények megfejtés-variációit.
Visszavonhatatlanul lejárt az éj,
de míg élek, visszavágyom
a nyolcvanas évek sikoltós éjszakáit.
Ablakom még nem ragadt be, bár
egyre nehezebb már kifeszíteni.

TÁMBA RENÁTÓ (1987, Ózd)
író, gyermekkor-kutató,
fejlesztőpedagógus. Dok-
tori értekezését 2016-ban
védté meg a Debreceni
Egyetem Nevelés-
és Művelődéstudományi
Doktori Programjában,
az ebből készült könyv
2017-ben jelent meg
Gyermekkor a vászna-
kon címmel a Storming
Brain Kiadónál. Verseit
és kisprózáit az Eső,
a Napút, a Partium,
az Amúgy, a Vörös Posta-
kocsi, a Várad
és a Kalligram közölte.

Abbahagytam a futást

Lemondtam a futásról,
meguntam ismételni magam.
Akarom mondani:
tévút minden akarás.
Ha már illúzió, legalább ne nyeljen el.
Inkább legyek ismétlések tárgya,
de ne bennem legyen a konok motiváció
a mozdulatlan mag rovására.
Égig úgy sem érek,
csak magamba fordulhatok.
Ha nagyon erőlködök is,
legfeljebb azt érem el,
hogyan kilyukadok a saját segglyukamon.
Szóval ha nincs más, csak árnyék, én nem sietek.
Minek és hová...
Itt ülök a fa tövében, ami szintén engem jelöl, ha én mondom.
Itt vagyok, csak ennyi. Nem rohanok sehová.
Fiatalság bolondság...
Mondom, abbahagytam a futást.

B. TOMOS HAJNAL

Hajnali negyvennyolc

*Most alszik a város
a ripityára zúzott gyáraival,
melyekben hálni jár immár
a valamikori nyüzsgés,
kilopkodott ajtaikon
szellemként süvít át
a gépek rozsdás vicsorgása,
sok száz munkás bakancs-kopogása –
alusznak a nyolcvanas évek járdái,
melyekből tervszerűen
spórolták ki a cementet
s most patakokként futnak szét
rajtuk a repedések,
évről évre optimista repceszálak
hirdetik bennük zölden, húsosan
a divatba jött túlélést.*

*Most alszik a város
s valamelyik garzonjában a borgőzös férfi,
vagy csak szeretne durmolni,
mert gyakran felriad féltékeny álmaiból:
párja nagyon messze tőle
keresi a meggyőző érveket
és találja boldogulását egy másik féltéken,
hol rengeteg a más nyelven beszélő férfi,
rengeteg a szebben mosolygó kirakat,
és csak azzal nyugtatja a kedélyeket,
hogy néha hazaküldi
washington györgy képében a jólétet –*

*s akkor mondd,
hogy jön ide a manapság
annyira felkapott „építkező” vers
most, hajnali fél háromkor,
mikor csillagok pillognak*

B. TOMOS HAJNAL (1957, Négyfalu) középiskolai tanár. Első versét 13 évesen közli, első verseskötönyvének későbbi szerkesztője, Lendvay Éva biztatására. Azóta nyolc másik verses-, illetve három interjú- és rövid-próza-kötetet jegyez. A '90-es években a Brassói Lapok szerkesztője, majd 2002-ig a Romániai Magyar Szó tudósítója.

alá a mennyből
s tollam jottányit sem
enged a negyvennyolcból.

Családi forgatókönyv

Az elején jól éreztem magam,
nem kellett smink alá rejtenem táskás szememet
sem behúzni szégyenletes hasam.
Családomban voltam, itt már tegnap is láttak,
sőt naponta, aztán mindüknek van egy-két visszere,
vagy jól észrevehető hallókészüléke.
Még egy alzheimeres sógornő is akadt:
„ugye te a faluvégi trafikos leánya vagy,
aki fiatal koromban csapta nekem a szelet” –
és elhaladtomban jól karomba mélyesztette körmeit.
Szóval mindenki megölelt mindenkit,
hátba veregettük egymást, ahogy az amerikai filmekben láttuk,
aztán legördült az első stapedli kisüstös
és fel a nagyjelenet függönye.
Ananással és mangóval tűzdelt előételek
(valamelyik főzőcskés műsorból lesték el a receptet),
– ürügy, hogy mézédésen kérdezősködjünk a mennyiről és a mikéntekről –,
aztán krémleves, bécsi szelet és töltött paprika,
folyt a tejföl meg a slamasztika,
háromszor is végigmentünk az akácos úton, azaz csak feléig,
mert a szöveget senki sem tudta a pontig –
még jó, hogy a süket nagynéni közbevágott,
hogy sárgát virágzik a repce,
egyébként sosem lett volna ténylegesen vége.

Szóval valami ragacsos folyoni kezdett a hátam közepén
és éreztem, hogy most sürgősen levegőhöz kell jutnom,
csak lehetőleg angolosan, ne vegye észre senki,
mert akkor ismét mindenkit hátba kell lapogatni...
tehát leléptem észrevétlen,
és most lepedő alatt hűsölök félig meztelen –
jól jön ilyenkor a legalább négyszer látott amerikai krimi,
egyensúlyba ráz a sok zsír meg rúzsos mosolygás után,
itt mindenki mindenre lő, ami csak moccan,

*és úgy mennek ripityára a tüzemeletesek,
mint tűvel átszúrt luftballonok.
Szóval szeretem az automata golyószóró ropogását,
ha legalább negyedórányit tart egyfolytában,
hamar elalszom tőle s a gyomrom is rendbe jön.
Aztán a tv magától kikapcsol.*

FÁM ERIKA

Állatok

1. Nem figyeltem a külvilágra. Befelé fordultam, befelé néztem. Gyász volt bennem, hála, élet és halál, készültem az elengedésre, és nagyon fájt, hogy mégse tudom. Nagymamám. Anya. Ő is az volt. Túlélte anyámat! Én túléltem mindkettőt! Lépegetek, lassan. Az autó a közelben van és pörög bennem a saját fényképalbum, a legutolsó találkozás pillanatfelvételei, színes és fekete-fehér fotók kattognak, mintha egy fordított fényképezés lenne, jönnek az állóképek és életre kelnek. Hirtelen nem tudom, egészen pontosan hol parkoltam. Nincs nagy forgalom. Muszáj kifelé néznie. Igen, megvan. Mély levegő. Most figyelni kell, vezetni fogok. Album lecsukva. Valami illatok röpködnek. Madártej. Tálbafőtt. Kalács. Megigazítom a kabátom. Olyan gyűröttnek érzem. Olyan maszatos a táj. A szemüvegem tele van sófolttal. Beülök. Megtörlöm. A szélvédő tiszta, csak kicsi por rajta. Hagyom. Még egy kicsit ülök. Jó, hogy nincs most senki velem. Szeretném, ha velem lenne. Bekötöm magam. Ez jólesik. Ölel a biztonsági öv. Levetem a kabátom, hogy közelebről érezzem ezt az ölelést. Motor zúg, gázt adok, lassan indulok, most nincs autó az úton, most csak én vagyok, kitérek az útra. Szokatlan csend van ebben a késő délutáni órában ezen a forgalmas úton. Vagy csak az idő játszik velem. Mintha senki sem járna, senki sem lakna itt. Figyelem az utat. Tükör. Elöl-hátul senki, gyorsítok. És megdöbbenek. Fékezek. Egy nyúl, egy mezei nyúl ugrott az autóm elé, semmi vész, messze van, több tíz méterre, nem volt veszélyben. Mégis nagyon beleléptem a fékbe. Félelmetes és gyönyörű a látvány. Soha, eddigi életemben soha nem került állat az autó elé. Még akkor sem, amikor csak utas voltam. Az állatok mindig a mezőn, az erdőben voltak. És most, amikor már javában felnőttség vagyok. Ez a mezei nyúl az első ilyen állat, aki elélem áll, és nem ijed meg, nem fut át az úton, hanem elélem áll, szó szerint, és ugrálgat lassan, komótosan. Mit akar? Nem dudálok rá. Még most sem jön egy autó sem, sem szemből, sem hátulról. Lehet, nem is igazi ez a nyúl. Megyek utána. Féltetni kezdem a nyulat, nehogy az esetleg szembejövő autó elé ugorjon. Még mindig nem jön senki. Aztán mögöttem három autó. Dudálnak. A nyúl jobbra kiugrik a járdára és elillan egy sövény alatt. Dudálnak. Mégis igazi volt a nyúl. Vagy csak lelassultam. És ennyi. Látomás volt vajon? A nyúl igazi volt. Biztosan. Nem volt időm sakkozni, gyorsítottam. Nagyon hosszúnak tűnt az út hazáig. A nyúl képe annyira belém ivódott, hogy háttérkép maradt azon az estén, bármit néztem, a dél-

FÁM ERIKA (1973, Sepsiszentgyörgy), a BBTE filozófia szakán végzett, Münchenben, Eichstättben, Nürnbergben folytatta posztgraduális tanulmányait, jelenleg a BBTE doktorandusza. Képeleméleti, filmelméleti írásait a Filmtettben, az Apertúrában, a Játéktérben közli. Képkutatói, filmalkotói, független értelmiségi tevékenységét a transzmedialitásra való nyitottság határozza meg, a vizuális művészetek (film, kortárs képzőművészet, színház) jelenségeit elemzi.

utáni kép szűrőjén keresztül láttam. Velem volt a nyúl. Nagyanyám mosolygott egy fiatalkori fotóján. A szeme a dudaszóra visszaforduló nyúlé. Szürke. Figyelmes. Csillogó.

2. A kisbuszban sokan ültünk. A család. Nagycsalád: testvérek, nagynénik, nagybácsik, anyák, apák, nagymamák, nagyapák, unokatesók, unokák. Zsúfolásig volt a járgány.

Hangzavar. Kevesen voltunk, akik csak füleltünk. Ha behunytam a szemem, akkor a hangzavar olyan erős volt, hogy egy szürke szövegmassza kavargott az autóban, mint egy sokat kézben morzsolgatott rágógumi, amit nagyon szeretnél még rágni, de ha már ránéztél, nem tudod megtenni, kívánod és utálod egyszerre, de szabadulni se tudsz tőle, mert rád ragadt, és hiába rázod, nem akarja elhagyni a kezed, egyre puhább és egyre jobban hozzád tapad. Valahogy így voltam a családommal. Valami egészen más családot akartam, más érzéseket, amelyek a családomhoz kapcsolnak, de nem volt más, csak ez a ragacsos érzés. A kicsattanó nevetésekben nem tudtam részt venni, kiszorítottam magam ebből a körből. Hagytak. Különc, hisztis – gondoltam, hogy gondolják. Nem zaklattak. Ezért hálás is lehettem volna. Soha nem tudtam, ki mit érez. Sok volt a csatározás, igazságkeresés ebben a nagy családban, mert mindig volt valaki, aki úgy érezte, hogy vele igazságtalanul bánnak, nem kapta meg a részét, nem kezelik demokratikusan, nem hallgatják meg, nem lehet elég fontos és nem mondhatja meg a magáét. Álságos színjátéknak tartottam az egészet. Hamis harcnak. Pedig mindenki mindent nagyon komolyan vett. Sok képmutatás – ezt fogalmaztam meg éppen, amikor egyszer csak megremegett a kisbusz, előre-hátra dőlt mindenki és sikítások. Fék! Róka! Fék! Róka! Te hülye! Vigyázz! Mit csinálsz? Megőrültél? Megállunk. Országút. Vészjelző meggy! Hátunk mögött sor. Velünk szemben egy róka. Farkasszemet néz velünk. Vércap a szeme. Vércap a bundája. Vércap az agyokban. Szidják a rókát! Néhányan örülnek. Milyen cuki. Én nézem s gondolkodom, vajon mit mondana, ha beszélni tudna. Vércap az égbolt. Ravaszul belopakodik egy felhő és hirtelen eltakarja a napot. Egy pillanatig felhő van feletünk, a nap hamar kiszabadul. Nem gondolok Vukra. Csak most, hogy írom ezt a rókás utazást. Rókázni is lehet, ha kell. Poénkodik valaki! Elvitte a róka! Kányádi. De ez is csak most jut eszembe. Kivel akar beszélni a róka! A kosarunkban rókagomba, az erdőben szedtük. Majd otthon finom vacsora lesz belőle. Ki a legrókább közülünk? Nem tudok válaszolni a kérdésekre. Minden róka veszett! Ne szálljatok ki! Még megharap! A róka megáll az út közepén. Nem mozdul. Pontosan a záróvonalon. Lassan indul a kisbuszunk. Araszolva. Elhagyjuk a rókát. Mint egy szobor, úgy ül. Nem áll. Lehet, beteg. Követ a tekintetével. Minket néz. Egészen pontosan látom. Miattunk ül ott. Mint egy családi erekllye. A tekintete mar. A forgalom lelassul. Eszembe jut, hogy kaptam egyszer egy bárányt. Soha nem lát-

tam. Karácsonykor egy borítékban volt egy kicsi cetli, hogy kaptam egy bárányt. Két hét múlva hozták a hírt, hogy sajnós a farkas vagy róka, már nem emlékszem, megette a bárányomat a karámból. Hogy róka volt vagy farkas, tényleg nem emlékszem. Az én bárányomat ette meg. A kishercegnek is volt. Rókája is. Báránya is. De ez sem akkor, sem most nem vigasztalt.

3. Az autó minden ablaka lehúzva. Léghondi nem megy. 35 fok van. Szokatlan ez a nyár. A gyerekekkel bevásárolni megyünk. A kisutcából próbálok kitérni a négysávos útra, amikor észreveszem, hogy egy teknős lépeget az úttest közepe felé. Pár másodperc alatt tíz autó állt meg. Fék. Fékcsikorgás. Megállt a forgalom, csak a teknős lépeget méltóságteljesen. Mintha észre sem vette volna, hogy milyen sokan megálltunk, mintha észre se venné a forró aszfaltot a talpa alatt. Csak megy, merőlegesen szeli át az úttestet. A fiam tette készen nyitja az ajtót. Visszaparancsolom. Ne menjen! Meg kell menteni a teknőst! Mondom, már megmenekült, tíz-húsz autó áll itt, bármelyikünk elűthette volna, olyan kicsi ez a teknős. Biztosan megszőkött. Elege lett az otthonából. Vagy csak kíváncsi. Végre szabad. És milyen merész, bátor, nem törődik semmivel, csak megy valamerre, ki tudja, merre. Vajon van valami célja? Egy teknős biztosan nem tesz fel magának ilyen kérdéseket. Egy férfi kiszáll, integet mindenfelé, hogy micsoda eset... majd felemeli és átviszi a teknőst a túlsó oldalra. Már ötvenhatvan autó áll. Sokan azt hiszik, baleset, akkor szokott ilyesmi lenni. Vannak, akik azt hiszik, hogy csak simán dugó. De mi tudjuk. Illedelmesen hagyjuk, hogy minden autó elmenjen, majd utána térünk ki. Eszembe jut egy visszatérő gyermekkori álmom, hogy megyek az úton és egyszer csak nem tudok akkorákat lépni, amekkorát akarok, mintha megbénulnék, nincs erőm lépni és jönnek az autók, teherautók is, és lerogyom az úttest közepére és nem tudom, hogy vajon látnak-e, le tudnak-e fékezni. Nem ütnek el soha, mert mindig felébredek, leizzadva, kimerülten. Ha valaha is végig mertem volna álmodni ezt az álmot, lehet, lett volna valaki, aki átvisz, mint a teknőst. De mindig felébredtem. Soha nem volt teknősünk. A lányomnak van egy teknős-medálja, nagyon szereti. Örülök, hogy ilyen szerencsés ez a teknős. Ha mégse lett volna ilyen szerencsés, vajon a páncélja megvédte volna? Ostoba kérdésnek tartom. Kitértünk. Hamar eljutotunk a bevásárlóközpontig. Egyáltalán nem volt megterhelő a bevásárlás, pedig 35 fok volt és hosszú volt a sor a kasszánál. A gyerekek is kivételesen türelmesek voltak.

4. Biciklizünk. Szemerkél az eső, de nem mondom, hogy gyorsítsunk. A gyerekek jól tudnak biciklizni, de ha majd arra biztatom őket, hogy tekerjenek keményebben, nem tudnak figyelni a forgalomra. Nem szólok semmit. Kellemes nyári nedvesség borít be. Hirtelen egy patkány ugrándozik

előttünk. Nem találja a helyét, egy négyzetméteres felületen rohangászik, próbál bejutni egy kerítésen, de nem sikerül. Megdermedünk. Megállunk. Sőt visszakozunk. A gyerekek felvisítanak. Van ebben a visításban öröm és félelem. Lehet, most látnak először patkányt életükben. Ja, a Ratatouille. Ennyire közel. Megrökönyödök én is. Csak annyit bírok mondani: Igen, patkány. Nagyon halkán mondom. Kedves jószágnak találom, de az adrenalinom emelkedik. A patkány rohangál körbe, fél tőlünk is, nem mert közelebb jönni. Hirtelen eltűnik, egy lefolyóban talált menedéket. Megnyugodtunk, de azért szomorúak voltunk. Nem mertük ott megfogalmazni. Szemer kélt az eső. Egy picivel lassabban haladtunk tovább. Nem áztunk bőrig. Hazaértünk. Alig vártuk, hogy valakinek elmesélhessük, hogy ma egy igazi patkányt láttunk.

5. A férjem vezet. A kórház felé tartunk. Meg fognak műteni. Nem félek. Nem kívánom. Kis csomagomban szép pöttyös pizsama és lila házi papucs lapul. Könyvet is csomagoltam. A szerző nő. Van fogkefém, kézkrémem is. Pedig csak három napot leszek bent. Készültem már jó ideje erre. Szükséges rossz, szükséges jó. Így gondoltam az egészre. Nyugodtan ültem a férjem mellett. Majd minden jelzőlámpánál zöldet kaptunk. Ez jó jel, gondolom, nem merem hangosan kimondani. A férjem nem hisz a jelekben. Nem mintha nem lenne köze az immaterialitáshoz. Amúgy meg lehet, hogy hisz a jelekben, csak én nem vagyok ebben egészen biztos, éppen ezért csak magamban örvendezek a zöldeknek. A fű is zöld az út mentén, sok eső lett, ragyog a fák zöldje is. Már majdnem megérkeztünk a kórházhoz, amikor egyszer csak kilép a járdáról egy elefánt. Előttünk áll meg. A bőre mintha bársony. Nagyon szép. Nyugodt. A férjem lassít. Nem merek mondani semmit. Várom, hogy ő mondja, hogy ni, egy elefánt. Nem szól semmit. Kétkedni kezdek. Vajon csak én látom ezt az elefántot? Várok. Hallgatok. Megállt az autó. Ez biztos jel arra, hogy itt van az elefánt. De lehet, csak a lámpa. Keresem a lámpát. Nem látom. Mégiscsak elefánt. Ülünk az autóban. Nem nézünk egymásra. Nem tudok megszólalni. Látom az elefántot. Egészen biztosan itt van egy elefánt. Kiszállok. Elindulok hazafelé.

6. Sietek. Beülök az autóba. Rám ugrik valami. Kiugrom. Leugrik rólam. Az ülésen van. Zihálok. Nem. Nincs semmilyen fóbiám. De ez most annyira váratlanul ért. Nagyon el voltam a gondolataimmal és nagyon zsufi volt ez a nap. Kicsit magamhoz térek. Nézem: egy poloska. Azt hiszem, soha nem láttam poloskát, csak képen, de azonnal felismertem és megnevezem. Később otthon ellenőriztem, wiki képkereső, igazam volt. Eltaláltam. Meg akartam szabadulni tőle. Ott ült türelmesen az ülésen, mintha vezetni készülné. Azokra a poloskákra gondoltam, amikkel lehallgattak embereket. Rögtön kérdezem, hogy vajon vannak-e ma is poloskák. Biztosan igen. Ilyenek is, meg olyanok is. Ez a poloska nem tud lehallgatni, de mégis ijesz-

tő, pedig még szép is. Van egy sálam, azzal hajkurászom. Az orrom előtt kirepül. Félve ültem be az autóba, hátha vannak még más poloskák is. Nem, nem a lehallgatókészülékre gondoltam. Hazáig füleltem és feszülten figyeltem, hogy vajon van-e még poloska. Otthon nem vettem fel akkor este a telefont.

7. Madarakkal sokszor volt dolgom. Sérült, sebesült madarakkal. Gyermekkorom egyetlen háziállata az a galamb volt, amit befogadhattam egy hétre, mert törött volt a szárnya. Egy hét alatt meggyógyult. Azt kívántam, hátha a másik szárnya is eltörne valahogy, mert akkor még maradhatna. De el tudott repülni.

FELLINGER KÁROLY

Rondó

*Ha idegesen
felkapcsolom a villanyt,
mindig kiég az égő,
anyám ezért sose nyúl
a kapcsolóhoz,
tart tőlem,
nem akarja, hogy hibáztassam,
ha eljön a világítás ideje,
én meg belenyugszom abba,
hogyan ez az én feladatom,
jogom van rá,
kiérdemeltem.*

Tetoválás

*Amit nem tudok elképzelni,
bennem marad,
mint a szív, a tüdő, a máj,
egy kis jóindulattal
azt is mondhatnám,
nélküle lekésném
a saját szoboravatásomat,
észre se venném
az idő múlását.*

FELLINGER KÁROLY (1963, Pozsony) költő, író, helytörténész. Polgári foglalkozása agronómus. Gyermekkorától Jókán (Szlovákia) él. Magyarul 21 kötete látott napvilágot (versek, gyermekversek, mesék, helytörténeti munkák Mátýusföldről és a Felső-Csallóközről). Versei könyv alakban angol, francia, spanyol, orosz, török, német, szlovák, szerb, román nyelven is megjelentek.

Sarki kocsmá

Füstszemű angyalok
bölcsőjénél könnyezem,
szívem helyén
magára hagyott kalitka,
kitárt ajtaját letörte a jövő,
belemúlt Isten tenyerébe.

A születéshez elegendő,
ha temetetlenül szemlélem
azt, aki lehettem volna,
az elkerülhetetlen
hazataxizza a másodperceket,
az arcátlan
kirakókockák megérintenek.

Amikor kifordul belőlem
az örökkévalóság,
megsínylik hatujjú álmaim,
ha nem is azonnal,
de már a születésem előtt.

Felkínálom magamat
a befejezett, örökké
változó tájnak,
zsírfortos hirdetőtábla vagyok,
az anyajegyemet
keresem rajta.

Ha eljön az idő,
megmakacsolom magam,
erősnek kell lennem,
a halál orra előtt
mindig becsukódik egy ajtó,
egy elsötétített ablak.

HILGERT ISTVÁN

Bémer '19

*A helytörténész elmondja monológját.
Véleménye karcos, irodalmi (józanító is egyben),
közben hevesen gesztikulál;
„Akkor vész el a hely, amikor megfosztják a történelmétől...”
De vajon mi hajtja az emlékezet dinamóját?
A dolgok, amik eltűntek?
A félig elkészült épületek?
Az elhelyezkedésük?
Ahogy a függöny ráborul az ablakra?
Vagy az, ahogy a nyári melegben árnyékot vet a cédrus?
Ha késve érkezel, mikor a hely már elpusztult,
csak a nyomait találod az utcán,
és ha már a nyomokat is eltüntették,
csak az a sajátos kapcsolat marad meg benned,
ami nem hagyja elhíttetni veled,
hogyan ez az egész megtörtént.*

HILGERT ISTVÁN (1975, Nagyvárad) eredetileg asztrofizikusnak készült, de végül az informatikát választotta (vagy az választotta őt). A Nagyvárad-i Egyetemen végezte tanulmányait. 1999-től informatikusként dolgozik Budapesten. Szabadidejében utazik, testét funkcionálisan, elméjét olvasással edzi. Első önéletrajzi kötete: Időkapszulák – Volt egyszer egy Nagyvárad (Publio, 2019).

Csütörtök reggel

A halak alszanak, a reggeli parádé még várat magára, de a bokrokon túl már morajlik a város.

Az idő már hajtana bele a forgatagba, de elűzöm a gondolatot, még maradni akarok, méríteni a nyugalomból, még egy pillanatot a mozdulatlanságból...

Az öreg ház

Kanyargó utca vezet fel a hegyre, ahol
az öreg ház bókokra vadászik, ahol
suttognak a falak
s nem hallgatóznak már,
mind hajdanán, amikor lakták. Zaccban
láttam a jövőt, tekergett felém túlzottan
karcsú mosollyal,
de én a tulipánokra gondoltam és
eltettem emlékiül a látványt,
egy adag régi könyvet és a csend nyugalmát.
Így tanultam meg várni és kivárni a
jövőm csendes hajnalát.

Napsütötte utópiák

A jövő origami hadsereget idéz,
hideg taxidermiában megfagyott
teremtményeket;
formaldehidben ázó különleges fajokat
alumíniummal felcímkézett vázákban.
Genetikailag alkotott angyalok repülnek a
fagyott égbolton
miközben lelkes szentek
az élet új könyvén dolgoznak két
palack abszint közt.
A boldogság folyékony
kapszulában kapható
és nincsenek mellékhatásai;
bárki növeszthet szárnyakat és
trófeákat tarthat
csupán a látszat kedvéért.
Az üdvözlés, a köszönés nem kötelező, és
senki sem követi már
az öreg könyv elavult szabályait.

Soho nulla-kilenc

Magányos lidércek számára nincs menedék, csak egy öblös ölelés után sóvárgó valóság, egy végső merülés a sekélyesben.

A bolt bíborvörös bársonyán
piperkőc dendiknek fekete kalapok sorakoznak, és a
kasmírt, on sale, féláron adják!
Friss, tehetetlen húscsafatok köszönnek vissza a kirakathból. A
kreativitás csúcsra jár,
felfelé kúszik, végig a téglafalak repedésein.
Hightech kalitkák kényelméből
LCD-képernyők villogásától transzban a
barátaim is előkúsznak.

Ezernyi fantáziabuborék és álmokép közt odacsap a valóság:
Frissen kölcsönzött mega-metropoliszi életformák az
olcsó kávéházak asztalánál,
lehangoló feketepiaci gizmók,
sarkok és sikátorok,

ázsiai nyüzsgés nyugati köntösben,
a magánélet hiányát sugárzó lusta háztetők, színes
magazimból kitekintő felszínes tudatosság, a nyugalom
vibráló ütemei a jeges térben, szabályos labirintusok
szögletes mintáin;

hamis imára hívó rakománykultuszok –
istenek remegő, vibráló nyomai a műanyag csöcsök között fenn a
magasban, az óriásplakáton;
az undergroundba vezető sikátorban
rekurzív folyamban egyesül a tér,
eszképista ideológiák sokaságában,
prózai történeteket rejtő papírfecnik formájában egy
fekete taxi szélvédőjén;
szőrös felkarú izzadó amazonok, hol
szőkék, hol barnák,
meditációs transzban ismétlik ezoterikus mantráikat,
miközben a csúcsidő utcára csalja az örületet.
A keleti szóke beleüvölt az éterbe.
Felfoghatatlan.

SIMONFY JÓZSEF
Rajz befejezve

*Egyfolytában esett
Hatvan fának nyoma veszett
Egyfolytában esett
Hatvan fának nyoma veszett
Hatvan szőlőtőkének nyoma veszett
Hatvan szőlőtőkének nyoma veszett
Hatvan rózsatőnek nyoma veszett
Hatvan rózsatőnek nyoma veszett
Egyfolytában esett
Egyfolytában esett*

*Düledező lakom
Fűszállal kitámasztom
Düledező lakom
Fűszállal kitámasztom*

*Csupa unalom
Kifakadó kelés
Csupa unalom
Kifakadó kelés
Leáldozó nap előtt
Állok üres kézzel
Leáldozó nap előtt
Állok üres kézzel
Szavak nélkül arcom
Kivilágított temető
Szavak nélkül arcom
Kivilágított temető*

*Naponta újramezdem
Gyakorlom az elmúlást
Naponta újramezdem
Gyakorlom az elmúlást
Öregség egyebem sincs
Mivel kérkednék*

SIMONFY JÓZSEF (1952, Zilah) 17 évesen publikált először, szinte egyszerre az Ifjúmunkásban és az Igaz Szóban. Első kötete 1992-ben jelent meg, húsz év várakozás után, azóta tucat másik követte. Készülő kötetének címe: danse macabre.

*Öregség egyebem sincs
Mivel kérkednék*

*Szótlan vagyok madár
Tollai közt alvadó vér
Szótlan vagyok madár
Tollai közt alvadó vér
Hagyok mindent ahogy
Van igazítani való
Hagyok mindent ahogy
Van igazítani való*

*Rajtam semmi a rajz
Befejezve
Rajtam semmi a rajz
Befejezve
Arra várok csak hogy isten
Rányomja kézjegyét
Arra várok csak hogy isten
Rányomja kézjegyét*

Dalnok

*Egy fűszál alkonyában
Tengetem életemet
Egy fűszál alkonyában
Tengetem életemet
Valamit belém dobnak
Gyűrűzöm mint a víz
Valamit belém dobnak
Gyűrűzöm mint a víz*

*Szipókázom az ürességet
Fehér ködben angyal lépked
Szipókázom az ürességet
Fehér ködben angyal lépked
Vagy köddé vált angyal
Sűrű csöndje
Vagy köddé vált angyal
Sűrű csöndje*

*Nincs a fehérszínűnél sötétebb
Nincs a fehérszínűnél sötétebb*

*Kiherélt nyár
Senki se szereti egymást
Kiherélt nyár
Senki se szereti egymást
Nem nyílik virág vasgolyót
Ringat a cseresznyeág
Nem nyílik virág vasgolyót
Ringat a cseresznyeág*

*Dalnok ül ül vékony
Fröccse mellett
Dalnok ül ül vékony
Fröccse mellett
Szó nélkül a dal magától
Éneklődik magától
Éneklődik a dal
Szó nélkül a dal magától
Éneklődik magától
Éneklődik a dal*

Kérdések hatvanöt után

*Fölbredsz minden reggel
Rendesen étkezel ürítkezel
Fölbredsz minden reggel
Rendesen étkezel ürítkezel
Másnapon töprengsz-e
Másnapon töprengsz-e
Múltra gondolsz többet
Vagy az ingoványos jövőre
Múltra gondolsz többet
Vagy az ingoványos jövőre
Szoktál nézni tükörbe
Szoktál nézni tükörbe
Nem jársz el sehova
Emlékeidet látogatod sorra
Nem jársz el sehova*

*Emlékeidet látogatod sorra
Bánt hogy minden szépség
Képzletedben létezik
Bánt hogy minden szépség
Képzletedben létezik
Micsoda élet zajlott le itt
Nem mutatja semmi
Micsoda élet zajlott le itt
Nem mutatja semmi
Görgeted az időt sziszifusz
Magad előtt
Görgeted az időt sziszifusz
Magad előtt
Búcsúzásról mi jut eszedbe
Búcsúzásról mi jut eszedbe
Magára hagyott gyermeket
Látsz könnyezik szemed
Magára hagyott gyermeket
Látsz könnyezik szemed
Fáj hogy senkiért semmit sem tehetsz
Fáj hogy senkiért semmit sem tehetsz
Gondolsz-e arra jó lenne
Mint a fák sokszor halni meg
Gondolsz-e arra jó lenne
Mint a fák sokszor halni meg*

SAITOS LAJOS
Anyakönyvi múltad

*Mint képernyő mikor
adás után kifehérlik
mint egy fénykép
amit rosszul fixáltak
idővel megfakul
kifehérlik s eltűnnek
kedvenc tárgyaid amik
csak a tieid voltak
s mások számára – ha
őrzik is ideig-óráig –
hasznavehetetlen kacat...
S eltűnnek idővel
mellőled valós/vélt
barátaid kicsinyes
ellenségeid s kifakul
kifehéredik körötted
minden újság- és könyv-
lap ami verseiddel volt
teli ám most még vakít
elvakít minden élőt
mielőtt a Nagy Cenzor
kiollózná írásaid s azokat
mind visszavonod...
Az idő kifakítja kisépri
a hajlékot is ahol lakozol
kitörli az évkönyvek
lapjairól neved s érdem-
jegyed fölégeti a mögöttes
hátrahagyott szemetet
s elszenesedett-hamuhodott
irkát lapoz a szél visszafelé
az időben mintha csak
meg nem történtté kívánna
lenni születésed kinek
szemhéja alatt s homlok-*

**SAITOS LAJOS (1947, Sopo-
nya)** felsőfokú ener-
getikusi oklevelet szer-
zett, elvégezte a MÚOSZ
újságíró stúdióját.
A Fejér Megyei Hírlap
munkatársaként ment
nyugdíjba. Jelenleg
a Vörösmarty Társaság
Vár c. folyóiratának olva-
sószerkesztője. Elismeré-
sei: Lánzos Kornél –
Szekfű Gyula Ösztöndíj
(1993, 2005, 2012, 2017),
Napút Nívódíj (2012).
Tizenegyedik kötete: **Túl
a fényeken** (2017).

*lebenyében szűkül már
egyre szűkül önnön világa
mi műszerrel utol nem érhető
s nem láthatsz többé csak
kifehéredett jövőt
jelent és múltat...
S emléked nem őrzi más
csak anyakönyvi
múltad...!*

PINTEA LÁSZLÓ

A szolgálat

Tükör előtt állva kénytelen vagyok elismerni, hogy öregszem, az én szervezetemnek se kegyelmez a múltó idő. Tárgyilagos pillantással mérem végig képmásomat, jelentéktelen részlet sem kerüli el a figyelmemet. Gyűrött, petyhüdt bőröm és a sebhelyekre hasonlító mély barázdák lepnek meg leginkább. Sötét árnyak húzódnak a szám szögletében, frissen borotvált nyakamon ráncot vet a bőr a szorosra gombolt gallér körül. Szememben rég kihunytt a fiatalos lendület tüze, lemondó szomorúság tükröződik a tekintetemben, pillantásom alig titkolt elégedetlenségről árulkodik. Minél tovább nézem az idős arcot, annál idegenebbnek érzem, semmi közöm a rám meredő alakhoz. Fájdalmas dolog tudatára ébredni az igazságnak, hogy harcedzett katonatiszt létemre sem vagyok kivétel, a visszavonhatatlanul múltó pillanat engem sem kímél.

Szolgálat teljesítése közben a verőfényes délutánok hatnak rám igazán nyomasztóan, a felhevült homok kíméletlenül árasztja magából a forróságot, a délről fújó száraz szél pattanásig feszíti idegeimet. A lőrésekkel csipkézett bástyákon várakozva kiszolgáltatottnak érzem magamat, egyfajta önsajnálattal árad szét bennem. A feleslegesen elherdált időt, a tovatűnő lehetőséget siratom. Dübörgő léptek, erőteljes parancsszavak térítenek vissza a való életbe, arra eszmélek, hogy fáradt és kimerült tekintetek merednek rám; társaim arcáról rég eltűnt a mosoly, a folyamatos készenlétben nevetni is elfelejt a kötelességét teljesítő katona. Előírásnak megfelelően adom át a szolgálatot. Újabb nap telt el eseménytelenül.

Szabadidőmben viszonylag ritkán beszélgetek a társaimmal, az előírt parancsokon kívül alig mondok valamit, hiányzik a közös téma. Bár gyötör a magány, nem érdekel a véleményük, hidegen hagynak a világról alkotott elképzeléseik; különböző az érdeklődési körünk. Életmódjuk zavaros és furcsa, szokatlanul idegen, soha nem tudnám elfogadni. Más világból, eltérő környezetből jövünk, sajátosak az igényeink.

A nap észrevétlenül tűnik el a párába burkolózó látóhatár mögött, szivárványszínű fátyolruhát ölt az égbolt, halványan villan a parányi tó felcíne, az ég mintázatát tükrözi; a távoli tenger felől sós hullámok illatát hozza a szél. Lassan alkonyodik, meghat az elem táruló látvány, amikor a lenyugvó nap fényében felizzik a homokdűnék éle, enyhe szédülést kelt bennem a színek orgiája. Szokatlanul magas az égbolt, áttetsző felhőfoslányok mögül kandikál elő a hold, vadak által taposott ösvények sejlenek

PINTEA LÁSZLÓ 1956-ban született, Szatmárnémetiben él. Írásait korábban a Látó és a Sugárút folyóirat közölte.

fel a homályban. Sejtelmes fények vibrálnak a nádas fölött, vízmosság hajtataiban remegő árnyak körvonalait vizsgálom, ellenséges mozgást feltételezek minden bokorban. Gyanakvó gondolatok dermedt és mozdulatlan tömege nehezedik rám, fantáziálás közben pontosan tudom, hogy senki nem veszélyezteti biztonságunkat, ez a szolgálat is ugyanolyan unalmasan telik, akár a többi. Hóka fény szitál a magasból, ezüstös párába vonja a szomszédos bástyák körvonalát. Eseménytelen éjszaka előhírnöke közeledik lopakodva a sivatag dűnéi között. Régi ismerősként fogadom.

Magányos óráimban, amikor fojtogatóan fülledt a levegő, zavaros gondolatok foglalkoztatnak, szomorú érzés kerít hatalmába, egy rendkívüli és tisztaságában felülmúlhatatlan lény után vágyakozom, aki valahol távol, az erőd falain kívül él. Alig ismerem, és pontosan tudom, hogy a szabályok keretei közé zárva soha nem sikerül megfejtenem féltve őrzött titkát.

Fáradtságtól elnehezülve, álomszerű látomások gyötörnek. Hajnal felé furcsa mozgásra leszek figyelmes, áttetsző szárnyakon lebegve, angyalokhoz hasonló lények jelennek meg a puszta fölött. Óvatosan ereszkednek a kiszáradt fűre, sétálás közben az erőd falait, a kapu rácsozatát figyelik; azonnal meglátnak, barátságos mozdulatokkal hívnak maguk közé, majd lemondóan legyintenek. Sokáig maradnak a csenevész bokrok között, ezüstösen csillanó eszközöket forgatnak, mintha távolságot mérnének; gondosan ellenőrzött eredményeiket áttetszően világító lapokra jegyzik. Munkájuk végeztével könnyedén emelkednek a magasba, ráérősen köröznek a fehéren sugárzó homokdűnék fölött, ismeretlen jelzéseket küldenek felém. Határozott mozdulattal tisztelgek, előírásnak megfelelően búcsúzom. A hajnali égbolt háttérében tisztán látom a hártyaszerű merev szárnyak ritmikus mozgását; a magam módján hálás vagyok, amiért szabadon gyönyörködhetnek a mesterien megalkotott szerkezetek működésében. Lassan távolodnak, fokozatosan olvadnak a nyári éj homályába, csak akkor csillan meg ezüstös testük, amikor északi irányba fordulnak. Elhaló suttogás, bánatos csend honol a puszta fölött, és az elmúlás finom illata lengi be az erőd falait.

A lőrések málladozó téglái között várakozva, magával ragad látogatóim könnyed mozgása, talán fel sem fogom az események lényegét, képzeletben mégis együtt repülök az áttetsző szárnyú lényekkel, velük indulok egy ismeretlen világ felé. Mozdulataikat utánozva, váratlanul lep meg az együvé tartozás élménye. Távoli korok felé szárnyalok, amikor még nem léteztem önálló lényként, egy sajátos közösség parányi részét alkottam. A váltás lépteinek ütemes ritmusára eszmélek. A szolgálat átadása közben döbbenek rá, hogy látomásom egyfajta jelkép, élmények tudatosításában segít, általa sikerül a saját életemre vonatkoztatni a fontosnak vélt tanulságot.

Szálláshelyem felé tartva a pillanatra gondolok, amikor első ízben döbentem az igazságra, hogy határvidéket őrző katonaként az értékes időt fecsérlem csupán, semmi értelme a munkámnak. Szomorú felismerés,

mely az évek során egyre nyomasztóbbá válik. Iszonyúan kínoz a vágy, hogy megszabadulva a csapdahelyzetből, valahova messze, távoli vidékre szökjek. Mindegy, hova vezet az utam, a lényeg, hogy eltűnjek a gyűlölt erődből, melynek falai közé zárva az idők kezdete óta várom, hogy ellenséges alakulatok jelenjenek meg a távolban. Talán akkor lepődnek meg a leginkább, ha egyenruhás katonák osonnának a lapos homokdűnék között, támadó fegyvereiken csillanna a hajnali fény.

Magányosan állok a korhadt ágyútalp mellett, akár számtalanszor korábban, észrevétlenül lopózik mögém az üresség, váratlanul lep meg a korai órákban. Egyre gyakrabban kétkedem magamban, azon töröm a fejemet, hogy egyáltalán jelen vagyok-e még, vagy csak sötét árnyékom vetül a falra. Alattomos szándék kerít hatalmába, sugallva ösztönöz, hogy hagyjam el az őrhelyet, ahova szolgálati esküöm köt. Határtalan izgalom száll meg a gondolatra, hogy véletlen szerencsének köszönhetően, életem utolsó éjszakáját töltöm az erőd falai között, másnap véget ér a rémálmok időszaka. Zárt világ keretei közül szabadulok, amely makacsul ellenáll a közeledés szándékának, semmilyen hatás sem kényszerítheti a külső valósággal való érintkezésre. Legszívesebben ezüstös szárnyakon libbenve hagynám el a kaszárnyát, sokáig köröznék a szél borzolta homokdűnék fölött, aztán észak felé venném az irányt. Az igazsághoz tartozik, hogy nincs hova mennem, kereshetnék bármeddig, az egész földön nem találnék egy tisztességes helyet, ahol befogadna valaki.

Óvatosan kúszik be a hajnal a puszta fölé, széthinti illatait, gyengéd leheletével simogatja az arcomat, közben távoli emlékeket idéz. Talányos szándék repít vissza egy eldugott kisváros házai közé, a görbe sikátorok világába, ahonnét elindultam. Apámra gondolok, a korai évekre, amikor még elválaszthatatlanul egymáshoz tartoztunk. Tiszteltem az öreget, tanácsait követve jelentkeztem a katonai főiskolára. Később gondosan nyírott sövények és színes virágágyások rémlenek fel előttem, melyeket anyám gondozott szorgalmasan. Állandóan főzött, és engem etetett. Észrevétlenül múlt el a közösnek szánt idő, a temető árnyékos fái alatt pihennek mindketten. Duruzsolni kezd a szél, és én teli tüdővel szívom magamba a hegyek felől áradó kesernyés illatokat.

Éjszakai szolgálat idején, egyre gyakrabban járok fel a központi toronyba, melynek roskatag tetőzete alatt végtelen a csend, csak a szél zúg kitaratóan; ebben a teljesnek tűnő magányban zavartalanul azonosulhatok a magasból érkező sugallatokkal. Lehetőségeken elmélkedve órák telnek el. Szokatlanul magas fölöttem az égbolt, felhőfoszlányok mögül kandikál elő a hold. Az ezüstös fényben fürdő, néptelen udvart nézem, szemlélődés közben fiatalságom pillanatai idéződnek, életem egy korszaka, amikor sikeres embernek képzeltem magamat. Pontosan emlékszem a napra, amikor megtudtam, hogy felvettek a katonai főiskolára, örömtől remegett a hangom, miközben a kellemes hírről értesítettem a szüleimet. Szerencsés

kivételnek, a kiválasztott kevesek egyikének éreztem magamat, akit bölcs férfiak találtak alkalmasnak a haza védelmére, tiszteltek meg becses bizalmukkal. Igyekeztem maradéktalanul megfelelni az elvárásnak, kiváló katoná, példás magaviseletű tiszt akartam lenni, akire büszkén hivatkoznak a felettesei. Akkoriban még hajtott az elismerés utáni vágy, csábított a hírnév, a rang, a maga teljességében szerettem volna megérteni a felsőbbrendű igazság törvényeit. Észrevétlenül illanó évek, változó körülmények...

Szolgálat utáni szabadidőmben, ha nem jön álom a szememre, könyörtelen és nyugtalanító emlékek ostromolnak, a téren gyakorlatozó katonák neszezését, az altisztek kimért parancsszavait hallgatom, közben a szélben libbenő függöny mozgását figyelem. Zúgni kezdenek a fák, fonnyadó levelek illata tölti meg az udvart. Nem találok a helyemet, az erődfalra szólít a kötelesség. Izgatottan ugrom ki az ágyamból, gyorsan öltözöm, és sietve megyek le a hátsó udvarra, ahol galambok csipegetik a szétszóródott gabonaszemeket. Szolgálatos baka seprí a parkon átívelő ösvényt, széles ívben lóbálja a vesszőnyalábot, búzát arató kaszásra emlékeztetnek mozdulatai. Száraz levél röppen ki a seprű alól, megperdül a levegőben, majd lassan ereszkedik a lapos kövekre. Kellemesen zöldes félhomály remeg a csenevész bokrok alatt, lovak nyerítenek az istállókban, ágyúk csövét tisztító tüzekek szakszerű módon hajtják végre feljebbvalóik utasításait. Sietős léptekkel kapaszkodom fel a bástyára, ahonnan kedvemre kémlelhetem a homokdűnék által szabdalta pusztát. Talán én látom meg először az ellenséges csapatok gondosan álcázott mozdulatait.

CSONTOS MÁRTA

Az a nap...

*Az a nap, mielőtt
megtörténik,
az a nap, mely szerint
összetartozom
a felhőkkel,
a madarakkal, a
megáradt vizekkel,
s a szelek jajszávával,
az a nap, amely
visszafogad
a Csendbe, s vissza-
sodor arra a
lakatlan szigetre,
ahol felvett a hajó,
az a nap, mielőtt
megtörténik, olyan,
mintha nem
történhetne meg.*

CSONTOS MÁRTA (1951, Győr) tanár, költő, közíró, irodalomtörténész. **A JATE magyar–angol szakán diplomázott, doktori fokozatát a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Irodalomtudományi Doktoriskolájában szerezte, summa cum laude, 2019-ben. Legújabb verseskötetei: A sehol szélén (2014), Zónahatárok (2016), Látószögek (2018).**

Bepillantás Platón barlangjába

*Játszol a szavakkal, az árnyékokat
újra meg újra átrendezed, leleményed
nem ismer határokat, – élvezed az
őselemek kavarodását, megbontod
a rendet, fenyőillatból nyered a rózsavizet.
Nem látod, hogy zöld a nyár, nem veszed
észre a fák rád nehezedő álmoságát,
nem látod, mennyire sápadtak a levelek,
nem látod hideg éjszakákon a fehér*

*csillagokat, az idegen térben köréd gyűlő
vadállatokat, nem érzed magadban a teremtett
lény örömét. Poharadban is beszennyezték
az öröklét vizét, nem hiszed el a valós
történeteket, nincs biztos tudásod, elfelejtetted
a verssorokat, melyekkel hívhatod az aranyhalat.*

*Vonásaidat is kikezdte kicsit az idő vasfoga,
Platón tenyerében megkövesedett az álom,
a falakon nem látszik a felületre rajzolt
szépségek rajzolata.*

*Túl gyengék az ujjaid, nem tudod megdörzsölni
a csodalámpát, a szellem nem hallja hívásod,
körülötted lobog gyűlölet zászlaja, nem
tudod a saját lobogódat kitűzni, már nem tudod
kivagy, mert elfelejtetted régi éned, nem
működik jól az emlékezet.
A pillanatnyi benyomás képe nem az igazi,
az ideák elvesztették fényüket.*

*Néha megszökik belőled a test, inged
elveszíti őrizetlenül hagyott melegedet,
ott maradt elhagyatottan az érintés hiánya.
Kint a kertben színt vált a májusi csendélet,
s végre megkapom, amit kerestem –
illatodat töltöm létem poharába.*

BALÁZS ILDIKÓ

Anth

A harmincas éveim elején furcsa kényszerképzetek gyötörtek: félttem a csipeszektől, fogóktól. Egyedül egy német kolléganőmnek mertem elmesélni, neki is csak azért, mert idegen volt: néha olyan képzetem támad, hogy fogóval letépik a mellbimbóm. Irtóztam szerszámokat kézbe venni: körömvágó ollót, csipeszt, harapófogót. Félttem, hogy megsértem a kezem, hogy megsérülök, ha érintkezem a vasakkal.

Évekkel később egy kis vasi falu régi kovácsműhelyébe látogattunk. És feltámadt az immár elfeledett irtózat: míg vezetőnk bizalmasan fogta kezébe az éles, szűrős szerszámokat, borzongtam. Azt mondta a néni: annak, aki nap mint nap ezekkel dolgozott, csak a kezéhez nőttek, s elhaladtában végigsimított egy patkolóvason.

*

Ott van a fekete asszony. A sötétség lánya.

Egy hosszú fonal nyúlik bal felé, hosszan a sötétségbe, nyúlékony fény-szál. Odatapad a derekára annak a fekete női lénynek, aki akkor voltam: életem árnyoldalainak esszenciája.

Elvisz, balra megy pihezerű léptekkel, vissza a halálba, s azon túllép nagy lépéssel, mint aki alacsony kerítést lép át, vissza az életébe.

Visszafelé perog a fonál.

A tüzes fogók, égett hús és vér szaga, a törött csontok lángoltak a máglyán, mely felemésztette azt a pépessé zúzott testroncsot, melybe egykor lelke szállt.

Gonoszság, sötétség?

Ezek világi, emberi fogalmak.

Ami képességünk határa – azt nem e világ szabja meg.

Kerékbe törés – madárszerű vijjogás, a szív még lüktet – az eszméletvesztés nem áll be, az elevenen való elégetés hozza csak meg az enyhülést – a lélek már fent időzik –, utálattal és száналommal nézi a roncsot.

Ami hajléka volt.

Harminckét évet élt.

A sötétség lényei, akiket megidézett, akiket közel engedett magához, s mert emberi kapcsolatok nem voltak számára kedvesek – most ezek ott tartották az e világi poklokban.

BALÁZS ILDIKÓ (1965, Marosvásárhely) író, újságíró, fordító. A debreceni KLTE magyar–német szakán szerzett középiskolai tanári diplomát, majd a Bálint György Újságíró-iskolában tanult. Irodalomtudományi disszertációját Wass Albert erdélyi korszakáról írta. Tanított Sárospatakon, Egerben, Nyíregyházán, jelenleg Budapesten él. Az Erdélyi Napló, a Maros megyei Népművelés, a Bajai Honpolgár külső munkatársa.

Hol a pokol? – kérdezte, s megnyílt számára az átjáró. Ott időzött a pokol tornácán nap mint nap. Vajh lelke messzire ment?

A purgatóriumban időzött, s a pokolban, ha tanyát nem is ütött, megmegmerült. Mit tett?

A koncepciók perék mintájára bigott ősök boszorkánynak nyilvánították?

Hisz rótvörös haját feketére festette, ám az mit sem ért.

Lovakon járt éjjel, s a kancák tejét kiszívta – az ellős tehén elvetélt, ha arra járt, s a fehér bárányok pöttyösek lettek hajnal hasadtával. A szürke nyúl reggelre megfeketült. S a jámbor tehén foltjai vörösen izzottak.

Garabonciás volt.

Már lány korában vonzotta a sötétség, s a homályos sarkokban összeállt egy-egy porcica, tekergett-forgott a földön, mintha apró ciklonok mozgathatnák – holott csak ő búvólte tekintetével, ablaktáblák betéve, szellő sem lebben.

Antha – lényem legmélye.

Könyveket bújt – a betűk közül előugrottak némelyek, s titkos szavakat, mondatokat, sorokat suttoztak – kinyilatkoztatásokat, melyek alapján ő acélkék szaténfátylat tett hollófeketére festett hajára, s esténként kilopózott a rozzant viskóból, ahol lakott. Hogy került oda könyv?

Elcsente. Mindent mindenhol magával vitt egész kiskorától. Anyja olykor visszavitte a tárgyakat, de egy idő után kellemetlenné vált az örökös bocsánatkérés, egyszer mindkettőjüket kalodába tették, pellengérré a piactéren – ott köpdöstek rájuk a békés polgárok: amott a romlott asszony a féleszű lányával.

Aztán anyja lassan nekifogott az elcsent, gyere-velem tárgyakat eltüntetni: eltűzelte a bársonyöveket, díszes csatokat, bőrszíjakat. A könyveket nem merte eltűzelni, félt a hatalmunktól, a betűk erejétől – s elásta őket a kertben a ház mögött. Éjjel ásott, s szomszédok kifigyelték. Zárkába került, a lány egyedül otthon.

Utána már csak könyveket lopott. Úgy járt be a házakba, mint kísértet, félelem vissza nem fogta, hangtalan, vörös haját újólágt fektére festve diólevéllel, meglapult nyiladékbán, falrészben – volt, hogy az egész család ebédelt, és senki nem vette észre – a kutyák meg sem pisszentek.

Csak a bolondok nem félnek.

Aztán elvette a maradék ételt, és továbbshant – bő ruhája leplében mindent magához vett, amit teste-elméje megkívánt.

Hitt a mesékben. A mézeskalács házikóban, melyben az erdő közepén jó manók laknak – azt kereste olykor –, kiszökött a várfalon. Tüzet gyújtott, s szavakat mormolt a lángok fölött, a vadak a bokrok alatt lapultak. Zsványtanyát talált, megvárta, amíg elalszanak, elemelt tőlük ezt-azt. A maradékokból lakomázott.

Hosszan ült a tűz mellett, szította hajnalig, aztán rávizelt a parázsra, a lovak horkantak, s ő ment.

*

A városfalon túli házba egyszer tért: egy novemberi napon. Anyja még mindig a fogdán volt. Meztelenre vetkőzött behajtott ablaktáblák mögött. Vizet forralt, dézsába töltötte, s szárított liliomszirmokat szórt a vízbe.

– Ördögösség – szól kint a suhanc, aki megleste egy kilazult s kihullt fagöcsörtön át. – Szólok a gazdámnak – s szólt.

Harmincas férfi lépett a házba – a fekete fénylény hófehéren világított mellette –, ismét a dézsa – tündéri együttlét, odakint őrzöngve dagadt a hold.

Másnap a férfi magával vitte. A mese csak addig tart, ahol a boszorkánynak nem sikerül ördögi praktikáit érvényre juttatni, véghez vinni – különben nem lenne már mese. Horrortörténet.

A fekete ruhás úr elvitte a feketévé festett hajú lányt a várkastély tornyába, tejben-vajban fürösztötte. Megvédte volna a hétfejű sárkánytól is – ám a sárkányt a lány maga áhította.

*

A sötétség birodalmának határát úgy lépte át, mint alacsony kerítést, alig néhány deszkaszálból tákoltat – s a sárkánnyal üzekedett.

Hajnaltájt tomporán a sárkány fogának nyomát viselte. Meglátta ám a herceg.

Követ kötött a lány lábára, folyóba dobta – s a kő, mint beletlen tők, lebegett a vízen.

A lány elmerült.

A herceg meg rohant utána a habokba. Tejben-vajban fürösztötte, a kastélyszoba ablakában ismét lázasan tombolt a hold.

Ám a lány egy reggelre megőszült – tüzes ördögök jártak hozzá éjjelente, azokkal üzekedett –, s reggelre magukkal vitték haja színét.

Teste megsárgult, ábrázata megnyúlt, lötyyedt öregasszonynak látszott.

A herceg borzadva kelt fel mellőle; tudta, hogy kedvese nem az övé. Kérlelte, hogy a sötétség erőit távoztassa magától, maradjon vele e világon.

A lötyyedt asszony tüzet gyújtott, egy hosszú nyelű csészében főzetet melegített, testén átütötte a tűz, áttetsző volt: sem itt, sem ott.

A herceg félt. Érezte, hogy a sötétség rajta is erőt vesz – érezte, hogy testét, elméjét kikezdi.

Kapkodva vette fel ruháit, utána a réten hosszasan lovagolt. Vetés röpült a ló patkója nyomán – hisz magam is hányaveti, nemtörődöm,

gonosz, a paraszt vetését letiprom –, s zacskónyi pénzt dobott a kunyhó felé, ahol elhaladt.

– Szép ez a lány, de a túlvilág sugárzik át a testén, a holtak hidegsége, s amikor ölelem, szuvak percegnek, haláltánc, csontok, temető, sírkamrák. Mellette a nap sem süt, csak a hold tobzódik kölcsönvett fényében.

Hol e világ vége?

A herceg kolostorba vonult egy holdváltásnyi időre, még tonzúrárt is beretváltatott feje búbjára, hosszú fekete fürtjeit levágatta.

Miért vezekelt?

Nem látta a napot. Megvakult a fényre, már csak a hold süt neki.

S éjjelente hátrahagyott kedvese a holddal társalgott. Bezárta a kastélytoronyba. Sokemeletnyi magasságban – az ablakon rács.

Csak enni kapott, s tisztálkodóvizet. Napközben szerzetesek jártak hozzá, csöndben imádkoztak, kezét összetették, fejére főkötőt kerítettek, de minduntalan kibukott alóla egy-egy tincs vörösen izzó haj.

Az ördög mesterkedése.

– Vajh odalent is vörösen izzik? – merült fel a rangidős szerzetesben, s a lány köténye alá nyúlt. Ruháját tépkedte – tán megbolondult? –, s ott fetrengtek immár a szalmazsákon.

Egy hétig járt a sötétség asszonyához – ezalatt megfiatalodott, ábrázata kisimult, megszépült, holott a hatvanat elrúgta, dereka kiegyenesedett.

S egy hét múltán titkát meg nem gyónva, mosolyogva lógott az ablakfélán. Halálában is szépet látott.

– Nagy kísértésnek lehattél kitéve, herceg – szólt az apát kenetteljesen a szerzetestestvér temetése végén. – Jól tetted, hogy hozzám menekültél. A gonosz boszorkányt pedig meg kell égetni! – kiáltott.

– Csak azt ne! – csúszott ki a herceg száján a rémület.

– Nos, rám bíztad magad, engedd, hogy a sötétség helyébe világosságot gyűjtsünk.

– Csak őt ne bántságok – roskadt térdre a herceg –, szerencsétlen féleszű asszonyt. Hová sodort rossz sorsom, belebotlottam, megszántam nyomorúságát, magamhoz vettem...

– A sötétség vezette léped, fiam! – dördült az apát.

– Atyám, higgy nekem, saját szemeddel győződhetsz meg róla! Tégy nála egy látogatást. Megöregedett, megsárgult, úgy hagytam ott, nem tudom, hogyan csábíthatta el ilyen állapotban szerzetestársatok! Könyörgök, mielőtt elpusztítod, látogasd meg őt.

– Majd elhozatom! Láncra verve – erősködött az apát.

Két hóhérlegényt küldött érte.

Az asszonynak világított a teste, amikor cellájába benyitottak. Anyaszült meztelen állt, karjai széttárva, lábát cédamód szétvetve.

A legények zavartan keresztet vetettek, s egy leplet próbáltak rádobni, de az minduntalan lecsúszott róla, s felbukkant világító bőre.

S az a céda lyuk – hol aranylón csillogva, hol feketén tátongva – csak vonzott, mint mágnes, s a hóhérlegények estig kéjelegtek az égetnivaló boszorkánnyal.

Alkonyattájt lankadtan, láncukat, bilincseket, vasaikat hátrahagyva támolyogtak vissza az apához.

Az egyiknek a ruhája is hiányzott.

– Agonosz boszorkány álruhában szökött meg! – hangzott. Hajtóvadászat indult ellene.

*

Ám ő csak hazafelé tartott.

Forráson, mezőn át, a kutyák meg sem pisszentek, ahol elhaladt. A szarvasok csöndesen elvonultak mellette. A kopók üldözték, de közelében bizonytalanul irányt változtattak.

Aztán csak ült szobájában dermedten – a hercegre várva, hogy ismét elvigye –, amíg a herceg esztét vesztve penitenciázik a kolostorban, s az apát őrzöng.

Maga indul keresésére.

Egyenesen a várfal mögötti házba tart.

Ott egy öregasszony várja, ölében fekete macskát simogat, s a macska az apát láttán hátat domborít, fújtat, s nekiszalad az ablaktáblának, míg az apát a macska nyomában kimenekül.

A gonosz én vagyok?

A fogatlan anyóka jószágosan mosolyog, arca ezer ráncba szalad.

– Kit keresel, gyermekem? – nyekergi rekedtes hangon.

Az apát áll az ajtóban.

– Alighanem téged! Még ha átváltoztál is, ördög szajhája! – a vénasszony ruháját cibálja, de csak egy poros lópokrócot rángat.

Az apátot kiveri a hideg verejték.

Őrséggel veteti körül a házat, őrség cirkál a városfalon belül és túl. A mezőn, a forrásnál.

Míg a fénylény ott lapul egy deszkahasítóban, éjjelente kancákon nyargal, s az istállóban elapad a tehének teje, a kutyák szűkülnek, vonítani nem mernek. S az ablakban örülten tombol a telihold.

Furcsa éjszaka.

*

Hajnaltájt egy acélkék fátylas, süveges asszony megy az utcán.

Bársonyruhája módos asszonyra vall, de nem kíséri senki.

Bekopog a kolostor kapuján.

– A herceget kívánom látni – szól ellentmondást nem tűrően, s a bársonyruhájából terjengő szárítottlevendula-illat nem bírja elnyomni a kénkö büzét, mely ruhája alól szivárogo orvul.

A kapuszolgálatot teljesítő barát is észrevette. Jelenti az apátnak.

– Módos asszony jött a herceghez, kíséret nélkül, és az ördög jelét hordja magán.

Az apát bebocsátja. A hölgy a lába elé térdel, kezét összekulcsolja, felnéz rá, s ártatlan, szinte bárgyú tekintete, ahogy oldalra ejti fejét, hirtelen szikrát lövell.

Az ördög incselkedése – kap észbe az apát, ám keze megállíthatatlanul nyúl a nő hóna alá, őt felsegítendő, s mire a bársonyruhás asszony feláll, az apát tenyere önálló életre kelve annak domború melleit simogatja.

Kisvártatva a cella ágyán fetreng a sötétség lény. Csak egy-egy villanás látszik. Majd vibrál, hol a sötétség pulzál, mélyében szentjánosbogárnyi fény – hol fénygolyó lüktet az ágyon, sziluettje erős feketeség.

Sokáig küzdenek.

Fölöttük fényesen világít a kereszt – s az átszúrt szívű Jézus kisdedként leszáll róla, az ágyperemen óvatosan lépeget. Majd hirtelen összemarkolja a lepedő négy csücskét – mint apró nyulak vagy kismalacok, sivalkodnak, tusakodnak benne –, majd a mozgó, nyüzszítő batyut kihajítja az ablakon, nagyot csattan az udvar kockakövéen.

Egy fekete macska szalad prüszkölve a bokorba, s az apát vérző fejjel, tomporát tapogatva áll fel. Teljesen meztelen, a lepedőt kapja ágyéka elé – zavarodottan néz körül a báván bámuló szerzetesekre.

– Mint aki az égből pottyant – suttojják –, a sötétség erőt vett rajtunk.

Az apát keresztet vet, s mint akit megverték, ballag befelé.

A fekete macska a bokorban lapul – ám a sötétség erői megunván, lassan kezdik magára hagyni –, nincs itt semmi mulatságos: egy meztelen, eszement néember kucorog a bokorban, egy szerzetesudvar konyhakertjében. Az asszony küszködve ásni kezd. A lyukba próbál beférkőzni, de az alig emberfejnyi, fejét beledugja, ráhúzza a földet.

A hajnali ügyeletes kertész kapát, ásót eldobva, keresztet hányva menekül a lilává dermedt, sovány asszonyi csontok, ágyék, tompor láttán, mely fej nélkül kiáll a földből.

Az apát egész éjjel a fészület előtt térdepelt. Tán látomása volt: az átszúrt szívű Jézus macskaügyességgel leszökött a keresztről, előtte a tenyerét áthasító vasszögeket, mint nyugalomra térő úrasszony este a gyűrűit, lehúzta, s odahagyta a kereszten, majd Ámor-szerű csecsemővé válva, a fészület előtt az ágy fejfáján lépegetett. Időnként felé duvasztotta kis kövér fenekét, s jól hallhatóan szellentett.

Az apát fölelőre, szorosabbra kulcsolt ujjakkal mormolta az imádságot.

A rózsafüzér szemei elroppannak az ujjai között. S a kövér Amorett ismét szellent. És ismét.

– Jól táplált kisdéd – fut át az apát agyán –, talán túl is táplált, hisz annyi csecsemő hal éhen, akiket idehoznak hozzánk.

Gondolatai elkalandoznak, mikor a kertész üvöltve zavarja meg a csendet, a hajnali derengésben hadonászik, s a cellablakon kifelé mutat. A felmagzott saláták, vigyorgó kelkáposztafejek közt céda asszonyi test virít.

A szeméremajkak ellenállhatatlanok: húsos vörösben s lilában izzanak a sovány lábak közt, a tompor remeg, hisz harmatozik a hajnal, s a harmatcseppek párolognak már a testen – a test tán arcra borulva?

Amire az apát gondolatát végigfuttatná, a Kisjézus kövér kis tomporát immár egész közel nyomva, arcon szellenti.

Az apát megkövülten áll.

Úgy tudta, immáron egy ideje elhagyta a vágyakozás.

És most ismét hatalmában van, mint hálóban a hal. Feltámad benne és lemegy a lépcsőn – csak a csupasz asszonyi test a szemei előtt, mely izzik a napsugarak közt, s gyöngyözve párolog.

Térdre ereszkedve egyesül a testtel. S visszatér a kilövellést követően a kijózanító szellemfény.

A kertész megkövülten nézi – keze erőtlen a keresztvetésre.

A Kisjézus vállat von, és visszamászik a keresztre, a szegeket, mint úri-asszony, felkelvén ékszerreit, visszahúzza.

– Az apátúr a boszorkánnyal üzekedik – fut át a kertész agyán.

Az apát kihúzza lankadt tagját, nyomában nedves-cuppogón, mint csupasz csiga nyálkája, váladék fénylik. Rőtvrös pelyheken csillan a nap.

*

Az apátúr nem lett ám öngyilkos.

A boszorkányt maga verte vasra – apja kovács volt gyermekkorában, látta eleget. Rabokat vasalt meg az apja, úgy verte rájuk a negyed- és félmászsás bilincseket.

A börtön a kolostor szomszédságában állt.

– Vajh ha átváltozik ismét macskává? – futott át rajta, és átlyukasztotta fülcimpáját. Az eszelős lény dermedten állta.

Az apátúr vérszemet kapott a kiserkenő vértől.

Apja kovácsműhelyének illata támadt fel, a sercegő-izzó vas illata, az olvadó szaru illata – a körmök, a haj égetve, a fogak reccsenése, mellbimbók letépése – üres szemüregek.

– Nem lesz belőled sohasem kovács – hallotta apját –, eredj a papokhoz ájtatoskodni. Takarodj innét, ne lábatlankodj!

– No, mégiscsak lesz belőlem kovács, pörölyt emelek, fogót, vasat izzítok. Tüzet rakok, nagy tüzet, lobogjon, mint máglya.

Az izzó nap sugarai elvakították a szemét. A szél felkapta a lángot, és tűzbe borult a máglya, a fahasábok izzottak, majd lassan roskadt a máglya. Estefelé csupán egy girhes macska remegett a leégett farakás szélén. De azt is csak a kertész látta egy pillanatra. Meg mert volna rá esküdni, hogy látta.

Az apát visszavonult cellájába vezekelni. Hetekig nem jött ki. Tehetetlen volt.

A sátán tán maga az Amorett, mely időnként arcába szellent.

– A csúf boszorkányt máglyán megégették – jelentette a kertész –, az apátúr pihen.

A herceg csak mosolygott, átöltözött, felvette hercegi ruháját, s elporoszkált kastélya felé a krumpliköveken.

A girhes fekete macska a bokor tövében várta.

*

Anthá – lényem legmélye. Fekete fátyol.

Egy üvegvékonyságú létállapotban – harmadik, életveszélyes szülésem utáni hetekben – megjelent nekem. Kék üveglény, kék hagymakupolájú fejjel, türkizszín világított. Ott állt a karácsonyfával szemben a nappaliban, s én éjjelente nem mertem kimenni a fürdőbe. Félttem. Beszéltem hozzá, jövőről szölt, felkészített a jövendő időre.

Szöltam a férjemnek, hogy nem merek kimenni éjjel, olykor nappal sem. Nem segíthetett.

Mitől félttem? Próbáltam beszélni vele. Megkérdeztem a nevét.

– Anthá – sügta.

Ezt a nevet viselem mindannyiszor, amikor nem e világon tartózkodom.

FARKAS ANTAL

Jákób hatvanharmadik születésnapjára

Gittai Pistának Budapestre

*Sánta eb lett mindkét lábam,
szökevényként mennek távol.
Nem értik: bicegni sem érdemes,
csak megfelelő láthatáron.*

*Hazafelé tartok egyre
– legmegfelelőbb útirányom –
szárny-nélküli magamat űzöm,
kiszöktetném a tájból.*

*Mindahányat előre löktem
– odaát van, ki számított –,
csak reményem kantára számon,
vízen innen is magányom.*

*Ugrottam már küszöböt által
– mint árnyékát a megholt –,
s bár olybá tűnik, sikerrel vettem,
a csípőm – mint pecsét – elárul.*

*Nem vagyok több, mint kit legyőztek.
Jabbók réve még megakaszt.
A csalót kell utolélnem,
ki bicegősen magához láncolt.*

FARKAS ANTAL költő, lelki-
pásztor (1956, Érszakácsi)
a kolozsvári Protestáns
Teológiai Intézetben vég-
zett 1983-ban. Több vidé-
ki gyülekezet után 1995
óta a várad-velencei
református egyházköz-
ségben szolgál. Tagja volt
az Ady Endre Irodalmi
Körnek. Több antológiá-
ban szerepelnek versei;
önálló kötete: Ringen
kívül ősz van (Literátor,
1997).

Bolondgomba

*gézadombról egy szigetre menni
pedig már nem vagy tengerész
körötted meggyzínű az alkony
asszony-gyönyör lebeg rajta*

*tízemeletnyi magasra nőtt az alja
nem akármilyen erdő kellene
hogy homlokod mögött eltakarja*

nagybátyád a falu bolondja

*szigetre hiába dökög a hév
honnan tudhatná hogy elmentél rég
lovat csutakolni a folyóra*

*verset sem írtál még soha
rózsakerted mentél öntözni a holdra
sok puha asszonyi kéz a horgolója*

*soraikat betűzöd hangosan
s ha hiányzik is pont vessző
szerelmes jókedvvel ámítod
ily szépeket te sohasem tudtál volna*

jóságos bolondgomba

Műnyerítés

*Na, hogy tetszik,
hogy tetszik,
kérdi szülőföldről szakadt
fogorvos atyámfia
tükrét élém tartva.*

*Hát, tetszik,
hogyne tetszene
– hümmögök –,
ha már egy fél
személygépkocsi ára
nyerít a számban.*

UJVÁROSSY LÁSZLÓ

Érdekes időkben élhet

58. Velencei Biennálé, 2019

Művészet

Wittgenstein szerint „ha a világ jövőjére gondolunk, mindig azt a helyet látjuk, ahová a világ eljut majd, ha továbbra is ugyanígy halad tovább, ahogyan most haladni látjuk, és nem gondolunk arra, hogy a világ nem egyenesen halad, hanem kanyarog, és állandóan változik az iránya”.¹ Most úgy tűnik, hogy az irányváltoztatás nagymértékben a kormányok vezetőitől, kismértékben az emberek akarától függ, hiszen a túlméretezett fogyasztás, a föld energiatartalékainak kiaknázása, a globálisan felhalmozódó szemét és szennyeződés, a tömeges erdőirtás és a szénalapú erőművek használata mind-mind a melegházhatáshoz vezetett. Ami éghajlati katasztrófákat, gyors felmelegedést, elsivatagosodás következtében növekvő vízhiányt, egyre nagyobb méreteket öltő népvándorlást fog okozni. Mindezért mit tehet a kortárs művész vagy egy rendezvény művészeti kurátora? A művészek az elsők között érezték rá, anticipálták a jövőt és egyben határokat léptek át azért, hogy jobba tegyék világunkat. Teszik ezt most is projektjeik, kutatásaik során nyert tapasztalataik közvetítésével.

A tudósok vészjósló előrejelzései, a borúlátó jövőképek helyett Ralph Rugoff, az 58. Velencei Biennálé főkurátora – civilben a londoni Hayward Galéria igazgatója – a jelenlegi kiállításon *May You Live In Interesting Times* (Érdekes időkben élhet) címet adva elgondolkodtató, enyhén derűlátó hangvételű, útmutató jelzéseket sorakoztat fel. A Rugoff által megrendezett látványok semmiképpen sem problémamentesek, inkább érkézfeszítő művek, melyek az ideai nemzetközi kiállítás kurátori koncepcióját sugallják. A meghívott művészeket, az eddigiektől eltérően, kétszer, két különálló helyszínen mutatta be: az A-nak nevezett Arsenale hatalmas tereiben és a B javaslat alapján a Giardini Központi pavilonjában. Így a két helyszínen látott alkotók művei csak a tájékozott nézőközönségnek nem voltak meglepőek, másoknak az új kontextus és a gyakori médiumvál-

UJVÁROSSY LÁSZLÓ (1955, Ditró) Munkácsy-díjas vizuális művész. A Partiumi Keresztény Egyetem tervezőgrafika-tanára, az egykori Kelet–Nyugat, majd a Várad grafikai tervezője. Kutatási területe a vizuális kommunikáció, ebben a témakörben hat könyve jelent meg. Kurátori és alkotói munkáival hazai és külföldi tárlatokon szerepel. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

tás miatt fel sem tűnt egy-egy szerző ismételt bemutatása. Gondolom, a kurátor szándékosan hozott olyan művészeket, akiknek a művészi védjegyük nem volt rögtön felismerhető, így az alkotófolyamatok Janus-arcait láttatva felhívja a figyelmet a művészi gyakorlatok példaértékű sokszínűségére.² A nemzetközi seregszemlén szereplő műfajok közül még mindig az installációs térberendezés volt túlsúlyban, de láthattunk szobrokat, festészetet, fotókollázst, videóművészetet, hangalapú alkotásokat és interaktív műveket is. A két helyszínről párhuzamos elemzésben szemelgettem,

44

1. Ludwig WITTGENSTEIN, *Észrevételek*, Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1995. 10.
2. Ralph RUGOFF, *May You Live In Interesting Times*, La Biennale di Venezia, 2019. 37.

olyan szerzőket, akik projektjeikkel mély benyomást tettek rám.

Elsőnek az indiai származású **Shilpa Gupta** két művét említem, melyek közül az Arsenaléban a *For, in your tongue, I cannot fit* (2017–2018) című hanginstallációról Rahila Haque kurátorasszisztens azt írja, hogy Gupta száz költő versének hangszimfóniáját használta, úgy, hogy a munkájuk vagy politikai szerepvállalásuk miatt bebörtönöztek kihangsót-

kiállított másik alkotása, az *Untitled* (2009) cím nélküli mozgó kapuja. A művész itt is megtalálta azt a szuggesztív erővel bíró elemet, – a katalógusból tudjuk – az autópályákat elválasztó biztonsági vaskaput, melynek szerkezete ugyancsak függőleges lánczákra és egy hatalmas nyomóformára emlékeztetett. A mechaniku-

va mondták fel verseiket.³ A különböző nyelveken hallott hanganyag nem hangszóróból, hanem a hegyes vasállványokra tűzött száz vers fölé helyezett mikrofonrácsból szólt. Az egész termet betöltő látvány és a menekülésre készítő hangerő a hajdani önkényuralmi eszközökre emlékeztetve éppolyan agresszíven hatott, mint Guptának a B helyszínen

szan nyitó, de mindegyre falba csapódó kapu ismételt mozgása során nemcsak zajával, hanem a helyszíni fal törésével is vizuális metaforává vált. Gupta látszatszabadsága, a falba nyíló kapuja idővel falat bont, ez nem

Shilpa Gupta: For, in your tongue, I cannot fit, 2017–2018, hanginstalláció 100 mikrofonnal, nyomtatott szöveg és fémállvány

45

3. Rahila HAQUE, in *May You Live In Interesting Times*, La Biennale di Venezia, 2019. 75.

más, mint az „ismeretlen hatalmak elleni tiltakozás”²⁴ – írja Haque – azok ellen, akik állampolgáraikat emigráló hontalanná teszik.

Meglepetésnek számított a hat év után ismét szereplő, Szalontán született, New Yorkban élő és alkotó **Andra Ursuța** vizuális jelenléte. A 2013-ban hozott szobabelső makettjei már akkor jelezték a fiatal művész kivételes eredetiségét. A

lő plasztikáit állította ki. Alkotása különös női testrészek és művészet-történeti emlékek összeillesztése, melyekbe alkoholt öntött. Műve eszembe juttatta a Napoca konyak Țărăncuță típusának szocialista konzumtárgyát, ezt az 1979-ben született Ursuța gyermekkorában akár láthat-

mostani szobraiban személyes emlékekre támaszkodva ironikus eszközökkel és maró őszinteséggel reflektál a múltjára, megzavarva a hagyományos művészetkedvelőt. Az Arsenale terében üvegkristályból öntött kísérletével az *Impersonal Growth / I don't Feel at Home in the World Anymore* (2019) (Nem érzem magam sehol sem otthon a világon) címet vise-

ta is. Bizarr műegyüttesét „az élet tragikomikus szemlélésének” nevezi, ami egyáltalán nem csoda, ha a giardinibeli B változatú alkotását is megismerjük. Ez ugyancsak plasztika, műfajilag eltér az üvegtől, nevez-

Shilpa Gupta: Cím nélkül, 2009, installáció, mozgó vaskapu, 230 × 290 cm

Andra Ursuța: Divorce Dump, 2019, alumínium öntvény, acél, szemetes nejlontasak, esküvői szemét, 26 × 68 × 19 cm

46

4. Rahila HAQUE, uo., 169.

zük tárgykollázsok. Itt a nem sikerült házassága után, öntött alumíniumból „fejre állított” bordákat, vagyis mellkasokat használ szemeteskosár gyanánt. A *Divorce Dump* (2019) című sorozatában a megmaradt emléktárgyaiból életének összerakott darabjait: a jegygyűrűt, egy kék furulyát, a könyveit, a piros pionírnnyakkendőt és számtalan számára fontos tárgyat színes nejlontasakokba önti, nem dobja el, inkább a „lélekhordozó testkosár” művében raktározza.

Az újabb remek látványhoz később érkeztam, a Biennálé végén többször előfordul, hogy zárás előtt egyes installációk vagy kifulladásnak, vagy takarékosági okokból a gépezet éppen szünetel. Így volt ez a **Szun Jüan** és **Peng Jü** kínai művészpáros esetében is, ezért mindkét művet statikus állapotban figyelhettem meg, és csak a fantáziámra meg a

katalógusban leírt szövegre szorít-kozva tolmácsolhatom. Amit egy ple-xigát mögött látunk, az a washingtoni Lincoln-emlékműre emlékeztető hatalmi szimbólum, drapériával mintázott fehér szilikon trón. És amit látnunk kellene, az egy nagy nyomású légszivattyú hatására az ülés közepéből kilógó fekete gumitömlő robbanó mozgása. A nézők nyugalmát egyszerre a hangzavar és a csapkodó tömlő is korbácsolta, és bizonyára pozitívan hatott rájuk a biztonságukat védő vastag plexifal jelenléte, majd a csend az újabb

Szun Jüan és Peng Jü: Kedves, 2015, installáció, légszivattyú, légtartály, tömlő, szilikon, trón

Andra Ursuța: Impersonal Growth / I Don't Feel at Home in the World Anymore, 2019, kristályüveg, alumíniumkupak, alkohol, különböző méret

Fotó: CSEKE EVELYN

támadásig. A másik közös művet a Központi Pavilon egyik termében falnak szorított átlátszó lezárt kockában lehetett látni, melyben egy ipari robotgép háromtucatnyi mozgásra programozva önállóan hancúrozhatott. Ezt onnan sejtjük, hogy a falon vérre emlékeztető sötétvörös pigment fröcskölésnyomait látjuk. Nem kétséges, hogy a műveszpáros a két munkában az emberi erőt felülmúló mechanikus és az organikus világ közötti feszültség okozta sebezhetőséget⁵ kutatta. Nem nehéz elképzelnünk, hogy a művészek a nézőket a feszültségteremtés eszközével és a megfélemlítéssel kötik le.

Szintén a Központi Pavilonban, a fent említett robottal szemközti fehér falon láthattam **Frida Orupabo** (1986) Norvégiában született művész és szociológus fotókollázsait. Ezekben a kollázs újraértelmezése fogott meg. Az újszerűségük abban áll, hogy a fekete emberek felnagyított fényképeit az alkotó összevágja, majd csatokkal rögzíti úgy, hogy a nők, a férfiak, a gyerekek testrészeleiből olykor a kiszolgáltatottság, máskor a megfélemlített tekintet, egyszerűsmind a humánus szépség szólít meg. A felvételek háttéréül a kiállítóhelyiség fehér falát használja, és függesztés közben alakjainak árnyékot vet a képek felületétől való enyhe eltávolítása. Kiállított képeit a személyes archívumából és a talált fényképek digitális kollázsaiából hozza létre. Interjúban vallja, hogy szociológus lévén az emberi kapcsolatokkal foglalkozik, különös tekintettel érdeklí az emberek véleménye a faj, a nem,

az identitás, a család, a szexualitás, a gyarmati erőszak dolgairól, s ezeket a nézeteket munkáiban feldolgozza. Kíváncsi arra is, hogy az emberek hogyan érzékelik a fekete testet, és ennek mi a következménye, hogy miként vitathatjuk meg a látás és a gondolkodás negatív módjait. Az Arsenaléban ugyancsak az erőszak, az indentitás, a gyarmatosítás témáit kutatja képek és klipek segítségével, melyeket Instagram-hírcsatornájából, szövegrészekkel és levéltári dokumentumokkal, falra épített monitorokon jelenített meg.

Mindig revelációként hat, ha a nagy méretű pannók, installációk között felfedezünk egy-egy kacatnak látszó apró tárgyat, össze nem illő társításokban. Ezt tette a fluxusokra emlékeztető, mexikói születésű építész és kulturális tárgygyűjtő **Gabriel Rico**. Tevékenységének központi területe a feltárás és egy poszt-szurrealisztikus gyűjtés, amely számos

Szun Jüan és Peng Jü: Can't Help Myself, 2016, ipari robot, rozsdamentes acél és gumi, cellulóz-éter színes vízben, világítórács Cognex látásfelismerő érzékelőkkel, plexifal alumínium kerettel, 710 × 710 × 500 cm

Frida Orupabo: Cím nélkül, 2018, papír fotókollázsok, alumíniumra szerelt csapokkal, 67 × 65,7 cm

anyagbányászatot eredményezett a környezet, az építészet és a civilizáció jövőbeli romjaiban.⁶ A kiállítás mindkét helyszínére gyűjteményéből hozott mintákat: a természeti tárgytól kezdve a neon formáig és az ember által készített tárgyak hulladékaig. A fogyasztásunkra utaló *Naturaleza muertában* (2016) neoncső

kerettel megvilágított Coca-Cola-palack fölé fácánt, színes műanyag gyümölcsöt és zöldséget lógatott, míg a *Fauna II.-ben* (2018) egy ágat, egy szarvaslábat, sárgarezet és neont négyzetbe foglalt az arany metszés

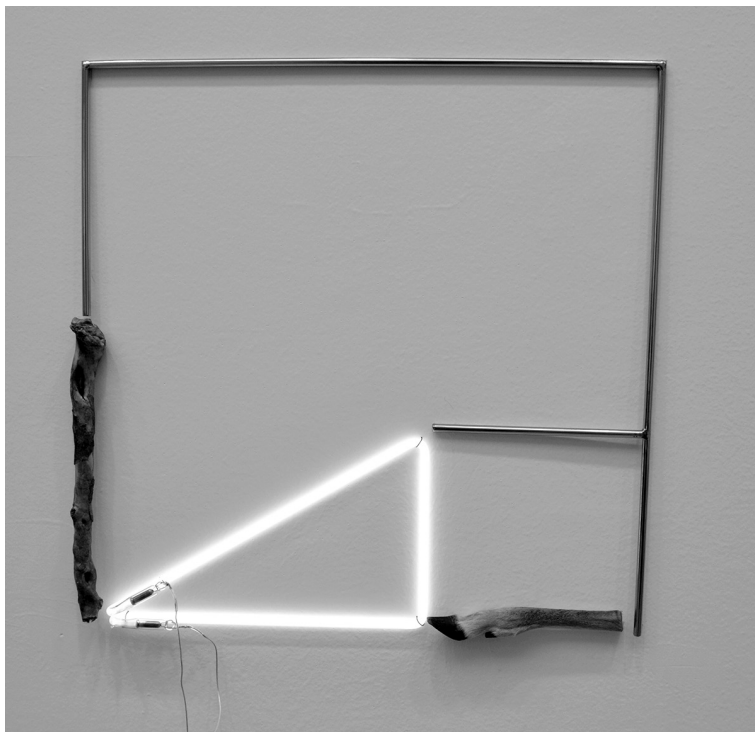
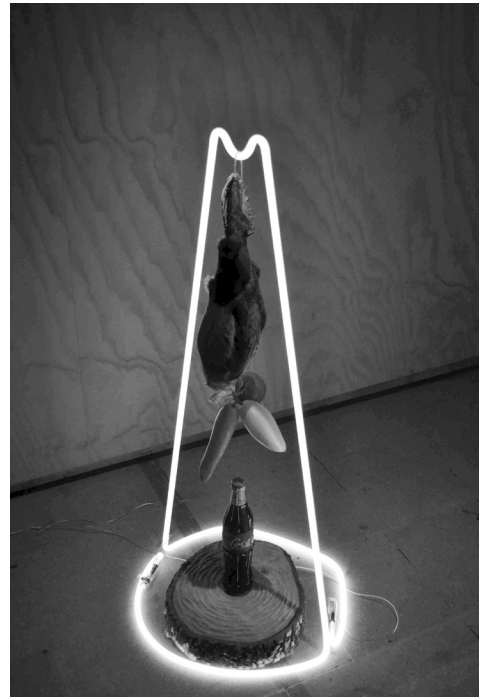
51

6. Julio César MORALES, in *May You Live In Interesting Times*, La Biennale di Venezia, 2019. 105.

geometriáját sejtetve. Amint mondani szokás, a történet szépsége a részletekben rejlik; a tárgyi alkotóelemek itt is szépek voltak, még ha a tér, ahonnan gyűjtötte őket, mind formálisan, mind filozófiai szempontból Mexikó kihívásait tükrözte is.⁷

Ugyancsak üdítően hatott a videóinstallációk között a thai-földi **Apichatpong Weerasethakul** (1970) és a japán születésű **Tsuyoshi Hisakado** (1981) sötét teremben installált közös monumentális alkotása. Ferde falra vetítve egy erdőben nyugodtan alvó nőt, míg a falból kivágott körben, a fal másik oldaláról, változó fényű izzó csiszolt alumíniumon való tükröződését láttuk. Ennyi is elég lett volna, hiszen a kivágás szépen kiegészítette a videókép álmvilágát. Ellenben a néző a fal előtti és a fal mögötti fényjelenség párbeszédében mozoghatott, és ha a fal mögé – az álom belsejébe – lépett, részese lehetett a filmen szereplő álmképnek.

A következő alkotó elgondolkodtató szobrai az Arsenalében látva váltak érdekessé számomra. Az Egyesült Államokból Berlinbe költözött **Jimmie Durham** a biennáléra két egy-

Gabriel Rico: Fauna II., 2018, assemblage, faág, szarvasláb, sárgaréz és neoncső, 50 × 50 cm

Gabriel Rico: Naturaleza muerta, 2016, assemblage, neoncső, fácán, műanyag gyümölcs, Coca-Cola-palack, fatörzs, 100 × 30 cm

mástól teljesen elütő problémával kapott meghívást. A szerző ide outsider művészetnek tűnő rendhagyó szobrokkal, míg a Giardinibe szociális kérdést feszegető projekttel érkezett. Az A javaslata: mindennapi tárgyakkól, vezetékcsövekből összeszerelt vázra, drótgubancra, fakeretre, bútorra függesztette állatok koponyáit. A fájdalmas tekintetek – hiszen a koponyáknak szemük is volt – olyan emlősállatok fejéből néztek ránk, melyeket az ember okozta éghajlatváltozás a leginkább veszélyezett és a kihalás szélére sodor. A giardinibeli *Black Serpentine* (2019) (Fekete szerpentinit) című projekt első látásra esztétikai minőségében lenyűgöző kőlap; azt gondoltam, milyen szép ez a tárgy, egy festményt helyettesít. De nem, a munkák melletti leírás szerint Durham a

*Apichatpong Weerasethakul & Tsuyoshi Hisakado:
Synchronicity, 2018, egysatornás videó, hang, izzó,
projektor, redőny, mikrofon, alumínium*

szerpentinit útját mutatja be a fejletlen országokból – az alulfizetett munkásokkal végeztetett kőfejtés folyamatának részletezésével – a nyugati városokig, minden anyagi költséget dokumentálva naplójában. A reláció művészetének esztétikájával kutatta a művészet és a társadalom viszonyrendszerét.

Végül, miután bejártam a Giardino Központi Pavilonját, a katalógust lapozva látom, hogy a kiállításon szerepel egyik kedvenc alkotóm, az argentin származású, Berlinben élő **Tomás Saraceno**, akinek alkotásait most sehol sem láttam kiállítva. Izgatott a dolog, de az újbóli keresgélés helyett az egyik teremfelügyelőtől érdeklődtem, s így megtudtam, hogy installációjának egy külön Pók/Háló Pavilont építettek, a Spider/Web Pavilion 7-et. Azért kerülhettem el, mert a környezetében időnként ködfelhőt fújtak, és csak botorkálva lehetett belépni a központi kiállítóhelyre. Saracenóról tudni kell, hogy közösségi kutatásait, projektjeit számtalan alapítvány és társaság támogatja, mivel a környezet fenntartható életvitelét vizsgálja.⁸ A kiállított pókháló-projekt-

ben a művész és stúdiója együtt dolgozott, a munka 2009-ben egy fekete özvegy hálójának beszkennelésével kezdődött. A művész azóta az ember és a pókok közti együttműködésről különféle előadásokat szervezett,

ahol az együttműködők megoszthaták tapasztalataikat és gyakorlataikat, kezdve az arachnológusoktól a filozófusokon és szociológusokon át a szeizmológusokig és asztrofizikusokig.⁹ Velencében a csodálatos pókselemből készült háló mellett a pavilon lehetővé tette, hogy a látogatók kölcsönhatásba lépjenek egy orákulummal, melyben a pók viselkedéséből értelmezhető jóslatokat fogalmazhattak meg. Az Arsenalében pedig betekintést nyertünk Sarace-

Jimmie Durham: Black Serpentine, 2019, szerpentinit kőzet, acél, papír, üveg, különböző méretek

54

8. Rebecca LAMARCHE-VADEL, in *May You Live In Interesting Times*, La Biennale di Venezia, 2019. 202.

9. Rebecca LAMARCHE-VADEL, uo.

*Jimmie Durham: Great Dane,
2017, kutyakoponya, muranói üveg,
acélcsövek, gumi, pamut*

nónak egy másik, legalább tízéves, *Aerocene*-nek nevezett művészi projektjébe. Ez egy olyan, „levegővel működő szoborsorozat, amely motorok nélkül, a világ legfenntarthatóbb útján úszik, csak a Nap hője és a földfelszín infravörös sugárzása révén”¹⁰, és úszó vagy függő hálószerkezetek, légi lakások kutatására irányul. Saraceno e művével azt kutatja, hogyan szabadulhatnánk a fosszilis tüzelőanyagoktól való jelenlegi függőségünkötől és az ezek égetése okozta környezetszennyezéstől. Időszerűségét az is bizonyítja, hogy a projektet az Egyesült Nemzetek 2015-ös párizsi éghajlatváltozási konferenciáján is bemutatták.

Sorolhatnám tovább az érdekesebbnél érdekesebb megélés időit, az életet a művészek nézőpontjából látva. Wittgenstein gondolatával zárva: „A műalkotás – úgyszólván – rákényszerít bennünket a helyes perspektívára, de művészet nélkül a tárgy egy darab természet csupán, mint bármilyen más.”¹¹

*Tomás Saraceno: Spider /
Web, Pavilion 7: Oracle
Readings, Weavings
Arachnomancy,
Synanthropic Futures:
At-ten(t)sion to invertebrate
rights!, 2019, installáció
(részlet), pókselyem,
mikrofon, rezgésérzékelők,
szénkeret*

Tomás Saraceno: Aero(s)cene: When breath becomes air, when atmospheres become the movement for a post fossil fuel era against carbon-capitalist clouds, 2019

BODONI-DOMBI TÜNDE

Számítógép-generált képiség (CGI) az 58. Velencei Biennálén

Az idei Velencei Képzőművészeti Biennálé – főkurátora Ralph Rugoff, a londoni Hayward Galéria igazgatója – bővelkedik mozgóképes alkotásokban, így megteremtve a válogatás, szemezgetés lehetőségét a műfaj rajongóinak. Mintegy 90 nemzeti pavilon, a fő kiállítás (a Giardini és az Arsenal területén) és a kapcsolódó 21 hivatalos esemény mellett több mint 100 egyéb történet alkotja a teljes rendezvényt. Összességében a mozgóképes műfaj sokrétű kifejezési módban mutatkozik meg, ám az összes videós, filmes, animációs mű figyelmes átfésülése inkább a korlátlan idővel rendelkezők kiváltsága marad.

Az itt említett művek egy olyan szűkebb csoportot alkotnak, amelyek jelen korunk vizuális kultúrájának elemeit rendezik újra, ezáltal új értelmezést és új értelmet nyújtva a befogadónak. Egyes esetekben már meglévő, kész filmeket dolgoznak fel új kontextusban, máskor pedig környezetünk (online és virtuális) fogyasztói képi formanyelvét alkalmazzák új értelemben. Ez utóbbiak leginkább a számítógépes játékok 3D animációs vizualitását, mint egy meglévő képi nyelvet, sajátos jegyeivel együtt használják.

A Giardini területén, a kortárs művészetbe illesztett virtuális játékok vizualitásának használatával, különös figyelmet érdemel az *Lc 15:11-32* című orosz pavilon, amely Lukács evangéliumából a tékozló fiú témája köré építve mélyvörös bugyraiban vetíti Alekszandr Szokurov digitális filmkolázsait. A néző ebben az esetben egy komplex kreációban találja magát, a kurátor Mihail Pjotrovcsikij múzeumigazgató által az Ermitázs múzeumból válogatott alkotások között tapogatózik a sötétben. Feltehetően ez is része a koncepciónak, a félhomály akaratosan is óvatosságra int, egyértelműen lassítani kényszerül a befogadó. Nem csak Rembrandt *A tékozló fiú hazatér* című műve sejlik fel a drámai megvilágításban, de szobrok és szoborrészletek egyaránt a borongós

BODONI-DOMBI TÜNDE
vizuális kommunikáció
tervezőművész. A buda-
pesti Moholy-Nagy
Művészeti Egyetem
elvégzése után professzi-
onális utómunka stúdi-
ókban, televíziókban,
stábokban csapattagként
alkot, valamint a PKE-n
oktat. Doktorandusként
az újmédia területén
a kortárs mozgókép-
művészet vizuális forma-
nyelvi megoldásait
kutatja.

környezet elemeiként bukkannak elő. A két méretes kivetítőn pörögnek a sötét tónusú CGI (Computer Generated Imagery) technológiával létrehozott mozgóképek. Egyik oldalon apokaliptikus, árnyas tájban áll két katona, korunk háborúit idéző közegben, tűzzel és füsttel övezve, repetitív módon végtelennek tűnő időben, butított 3D animációs formanyelven ábrázolva, mintegy utalva digitális világunk számítógépes játékaire. A kompozíció egy filmes kistotál plánjának felel meg, de az arcok felismerhetetlenek, az egyszerűsített technikai eljárás miatt homályosak. A kép elnagyolt, a mozgás darabos, csak a lángok és a felszálló füstfelleg

részletgazdagabb – de ez akár egy digitális, előregyártott effekt is lehet. Azonos vizuális megfogalmazásban, a másik kivetítőn többrétegű, sötét jelenet elevenedik meg. A megté-
pázott romok között homályos emberalakok pusztítanak, az omladék tetejéről fortogó láva vagy vér hömpölyög alá. A nagytotálban sok apró részlet ábrázolja a vérontás örök ér-
vényű szörnyűségeit, az alkalmazott képi ábrázolásmód miatt azonban kellőképpen távolinak tűnik az így megalko-
tott jelenet, hiszen ez a formanyelv a videójátékok világából ismert valóság virtuális távlatának érzetét kelti. A kompozí-
ció előterében alig észrevehető mozgással halad a képen át egy mozdulatlan katona, félközeli, fején korszerű gáz-
maszkkal, kezében tartva egy kérdéses tárgyat, amely a felületes megjelenítés miatt akár szimbolikus elem is lehet –
sejthetően ez a kellék megmentésre szorul, vagy épp feltá-
lásra kerül... A vizuális összhatás a képzőművészetből is-
mert *chiaroscuro* eljárást idézi fényeiben, valamint Remb-
randt drámai tónusait eleveníti meg, mindamellett, hogy a
festői látvány ebben az esetben egy töredezett, háromdi-
menziós kreált valóság utánzata. Az így ötvözött festői szín-
és fénykezelés a szándékosan korlátolt CGI formavilággal
abszurd mozgóképes formanyelvet teremt meg.

Az Arsenale területén fellelhető számos mozgóképes alkotás
közül, újrahasznált vizuális formanyelv szempontjából, az
egyik kétségkívül figyelemre méltó film a *48 War Movies
and Screams* című, Christian Marclay alkotta montázs, aki
munkáiban már meglévő filmek snittjeit ollózza össze,
akárcsak a 2011-es biennálé *The Clock* elnevezésű filmjében,
teljesen új kontextusba helyezve a kész mozgóképes eleme-
ket. Ebben az alkotásában 48 háborús film jelenetei réteg-
ződnek egymásra, a képernyőn egyre csökkenő méretben,
így mindegyikből csak egy önmagában értelmezhetetlen,
keskeny sávot láttatva a teljes kép széleiből. A hang szintén
több sávon hallatszik, harci zajok és emberi hangok vegyül-
nek össze, ami érzékelteti a háborús állapotot. A vizuális
élmény egy különös optikai játék hatását kelti leginkább, a
hangzással együtt azonban létrejön az a kellemetlen összha-
tás, amelyben a látható és hallható tapasztalat asszociatív
módon kapcsolódik össze, maga után hagyva azt a bizarr
felismerést, hogy vérontás és pusztítás látható, illetve éppen
hogy nem látható a kivetítőn. A kitakart harci jelenetek
vékony, mozgó csíkjai biztonságos távolságot tartanak az

esetleges felkavaró képsoroktól, miközben a hang egyértelműen tájé-
koztat a háborús állapotról, holott semmi ehhez konkrétan kapcsolható látvány nem igazolja ezt. Vizualitásá-
ban érdekes módon egységes mozi észlelhető, színvilágában egy profesz-
zionálisan összefényelt, csaknem esztétikus, grafikus absztrakt mozgó-
kép a mű. Az élőképes felvételek trükk nélkül, egyszerű technikai megoldással, a videosávok egymásra rétegzésével, számítógépes, kreált látvánnyá válnak. Az első benyomás után a befogadó esetleg megpróbál kapaszkodókat keresni a mozgó folt-
sávokban, annak ellenére, hogy érez-
hetően ez nem kulcsfontosságú. A kép és hang összhatása mégsem annyira disszonáns, mint az értelem-
mel felfogott élmény lehetne.

Egy másik sokrétű alkotás Ed Atkins konceptuális műve, melyben falak-
ként emelkednek a ruhatartó térel-
választó elemek, rajtuk a Német Ope-
rából (Deutsche Oper) származó, váll-
fán lógó jelmezek sűrű, átláthatatlan
tömeggé duzzasztva tornyosulnak a
látogatók köré, ezzel reprezentálva a
számítógépes világból hiányzó valódi
embereket, de akár a jelenből a vir-
tualitásba menekült személyeket is.
Az így kialakított terek falain pörög-
nek a fiatal művész CGI mozii. Mint
az alkotó egyéb munkái, ezek is 3D
animációs technikával készített moz-
góképek, mellettük fatáblákon olvas-
ható idézetekkel. Az *Old Food* (2017–
2019) című alkotáscsoportban látható
egy film, amelyben a szendvics össze-
állításának és széthullásának lassított
mozzanatait, azaz a végtelenített

fehér háttér előtt a részletgazdagon animált kenyérszeletek közé különféle zöldségkarikák potyognak, szósok csorognak alá, miközben kisbaba-testek huppannak le mintegy tölteléként a barna, gyanús saftba. A figurák, Atkins meghatározása szerint, érzelmi ütközési tesztbábuk (emotional crash-test dummies), jellegzetes komputer-animációs technológiával kreált karakterek, melyek elég élethűek és

a képernyőn egy zongora körül, újra és újra, de művi fáradhatatlansággal, időnként megszakítva. A képsorok párja azonos technikával készült videó, kistotálban rusztikus szobabelsővel, zongorával és egy kis méretű, régi televízióval, benne fekete-

részletgazdagok ugyan, de az alakok ismétlődő, személytelen, sokszorosított bábok. Mozgásuk lassított, lebegő, a hang pedig artikulálatlan, digitalizált emberi hangfoszlány, helyenként minimál zenei aláfestéssel. A művész saját hangját rögzíti és szerkeszti tovább, ahogy tulajdon testét is alkalmazza a mozgások kialakításához, vagy ahogy az előre elkészített, számítógéppel generált karakterekkel, emberi „avatar” figurákkal komponál tovább.

Egy másik falrészén látható egymás mellett párhuzamosan futó két CGI film, totálban a mesterséges, romantikus tájba helyezett körbefutó figura, aki lomha mozgással rója köreit

fehér repetitív képsorokkal, illetve a kandallóban lobogó tűzzel, mint a virtuális szentimentalizmus megjelenítésével. Ez a digitális érzelmesség a valósághű ábrázolás ellenére is látzólagos marad, még ha a valóságnak egy lehetséges új verziója szeretne is lenni, hiszen az élethű 3D animációs karakterek emberszerűek, de utánzatok, kreált teszt-bábok. A konstruált környezet, az érzelmek, érzelmes arckifejezések, hosszan pergő lassí-

tott könnycseppek aprólékos, gondos technikai megvalósításban jelennek meg, vizuálisan túlesztetizált, túlretusált, ragyogó képi formanyelvvel megalkotva. A néző többnyire rezzenéstelen arccal, döbbenetesen szemléli a túlcsondult jeleneteket, még abban az esetben is, amikor a nagy kivetítőn szuperközeliben jelenik meg a gyermeki 3D arc, finom arcjátékkal kifejezve a szomorúságot, krokodil-könnycseppeket hullatva. A CGI látvány – az ellentmondásos környezet-

ben és élethű másolat-figurákkal – lenyűgöző, mégis felmerül a gyanú, hogy a teszt-bábok talán épp a nézők maguk leginkább...

A CGI mozik között kiemelt figyelmet érdemel Jon Rafman álomnaplója, a *Dream Journal* néven futó alkotás. A hatalmas kivetítőn amatőr 3D animáció látható, melyben az elavult videójátékok képi világa jelenik meg tökéletesen. A cselekmény soha véget nem érő, folyamatos álomszinteken zajló, egymást követő történetrészek sorozata. A két főszereplő, egyikük egy gyermek, avagy gyermeteg harcos típus, a másik napjaink női archetípusa, újabbnál újabb abszurd kalandba keveredik. Ez a virtuális környezet, annak ellenére, hogy butí-

tott képi világa egyértelműen a számítógépes játékokhoz tartozik, valóságosan vetít előre valamiféle posztfogyasztói negatív jövőképet. Az aláfestő kísérleti zenét Oneohtrix Point Never és James Ferraro komponálták, s ez végigkíséri digitális világunk játéktípusainak jellegzetes epizódjait. E markáns videójáték környezetben felbukkannak a hős archetípusok, átalakulva utópikus szörnyszülöttekké, akik minden megpróbáltatás és ostobán megformált testi kínzás után tovább folytatják kalandozásaikat. Az ember elfojtott fantáziái online fogságban vergődnek, halhatatlanságra ítélve. Ez a CGI mozi újabb kontrasztba állítja a butított, mára már amatőrnek számító 3D animáció képi világát az ember virtuális bolyongásának a tudatra gyakorolt hatásával.

Összességében a valóságos valótlan vagy a létező utánzata számítógéppel generálva is feszegeti a határokat, mint bármely másik képzőművészeti kifejezőeszköz. Bizonyosan felmerül a kérdés: meddig tart az így láttatott univerzum, illetve a néző-résztevő kívül vagy belül kell-e maradjon a CGI világon?

Irodalom: *May You Live In Interesting Times*.
Biennale Arte 2019. Short Guide.
Felhasznált forrás: labiennale.org.

Rugilė Barzdziukaitė, Vaiva Grainytė, Lina Lapelytė
(az Arany Oroszlán díjas litván pavilon): *Sun & Sea*,
2019, performance

LAKATOS-FLEISZ KATALIN

Tiszta kábulat

John Galsworthy A Forsyte Saga című regényciklusáról

Esszé Amikor az ember John Galsworthy regényfolyamát olvassa, a monumentális családregegyek édesbús nosztalgiája kísérti. Valami sehova sem tartozó nagyság, amitől elhisszük, az aranykor mindig csak a múltban lehet. Ezek a kötetek modern nagyvárosi környezetben nem érzik (jól) magukat. Kizárt, hogy buszon, váróteremben, szupermarketben olvasni lehessen. (Ahol mi sem *érezzük magunkat*, mert titoktalan, személytelen tér.)

De ülünk csak egy faluvégi lepusztult parasztház benőtt, buja kertjében, de akár egy versailles-i palotakertben is, a regényhez *hasonlót* ismerünk fel. Letesszük a könyvet egy percre, elvonja a figyelmünket a napfény játéka. Belelapozunk – akárhol –, megakad a szemünk egy mondaton. Ráismerünk. Ha először olvasnánk, akkor is ráismernénk. Már nem vagyunk a magunk ura. A szöveg kivetette ránk a hálóját.

A *Forsyte Saga* nem elsősorban az angol felső középosztályról szól. Ez csak keret. A regény a titokról szól. A nagysága, hogy a megfoghatatlant tudja írni úgy, hogy nem lesz tetszelgően enigmatikus, sem szenvelgő, sem töredékes. Galsworthy még hisz a történetben, a dolgok elmesélhetőségében. (Mi már ugye a posztmodernben nem hiszünk benne, elvégre a nagytörténetek ideje leáldozott.) De vajon nem emberi léptékekben, emberöltőkben, generációkban gondolkozunk továbbra is? És szeretünk ráismerni arra, hogy ennek a korlátok közé szorított életnek, ha nem is értelme, de időisége, azaz egyszerűsége van.

Átléptünk a bűvös 1900-as évszázadba, 1901 januárjában meghalt Viktória királynő, egy korszak leáldozott, egy új korszak van készülődésben, amelyről még senki sem tudja, milyen lesz. A temetésen a tömegben ott tolong Soames is második, francia feleségével, Anette-tel, de arra messzebb,

LAKATOS-FLEISZ KATALIN (1978, Nagykároly) tanár, irodalmár. Debrecenben és Finnországban szerzett doktorátust. Krúdy Gyuláról írt könyvet, továbbá tanulmányaival, esszéivel, kritikáival folyamatosan jelen van a hazai és magyarországi folyóiratokban. 2018-tól óraadó a Babeş–Bolyai Tudományegyetem szatmárnémeti kihelyezett tagozatán.

ott van első felesége, Irene férjével, Jolyonnal. A felismerés nyugtalanító Soames számára. Hiába zárul le Soames és Irene közös élete – ha a házasság ellenére volt egyáltalán –, az egyéni élet folytatódásában ott az a *másik élet* súlya. A regény expliciten kimondja: Irene a Szépség látható alakban való megjelenése, maga a Titok. Irene sorsa egy olyan szál a történetben, amely a leginkább vonzza, izgatja, kábulatba ejti az olvasót. De valami tiszta, nemes kábulatba. Miközben Irene-ről olvasunk, a titokról olvasunk, az ő lényében, sorában a *titkot írja* Galsworthy. Hogyan lehet a titkot írni? Először is egy nagyon egyszerű írói eszközzel,

Irene belső életét homályban hagyja előttünk. Iréne a regényben keveset beszél, akkor is leginkább a társalgás kívánta általánosságokat, de – ami nagyon fontos – rengeteget és a megfelelő módon adagolva hallgat. Hallgat, amikor választ várnak tőle. Hallgat az olvasóval szemközt. Nem tudjuk, maga Soames számára is rejtély, miért ment hozzá mégis annyi kosár után, hallgat Soamesszel való házasságában, még Bosinney iránt érzett szenvedélyéről is. A hallgatás itt nem a beszéd ellentéte vagy hiánya, egymással nem mérhetőek. Irene hallgatása nemcsak beszédesebb a beszédnél – a nem válasz is válasz logikája alapján –, hanem egyenesen a hallgatás rajzolja meg a karaktert. Micsoda feszültség: Irene egy olyan titok közelében van, amit maga sem ért igazán, miközben odaadja magát, teljes lényével szolgálja ezt a titkot.

Irene a regényben nem cselekszik, hanem *tükröz*. Tükröző médiumként azonos is magával, meg nem is. Gyakran zongorázik – amikor Soames hazaér, persze elhallgat –, az öreg Jolyonnak ellenben, aki nem teljesen Forsythe, és együtt rezonál vele, szívesen játszik. Járása ugyanolyan himbáló-lendülő, mint zongorajátéka, tudjuk meg egy helyütt. (Egyébként Chopint szereti.) A belépései jellemzőek rá, ahogyan a regényben hol itt, hol ott, búvópatakszerűen *megjelenik*. Nem is akárhogy, hanem *képként*. Amikor Jolyon először megpillantja a parkban, Tiziano-képre emlékezteti. Apjának, az öreg Jolyonnak, a Robin Hill-i ház kertjében hirtelen egy fatörzsön ülve tűnik fel. Tükröző lénye valójában már maga is képek függvénye. Ráirányuló tekintetek tükrében – tükrözöttként – látjuk, hol itt, hol ott a regényben.

Egyébként a festő (!) Jolyon – második férje – adja róla a legpontosabb jellemzést, amikor csupa negációval írja le: „*A nő nem volt olyan »boszorkányos« arcú, aki minden pillanatban gyönyört ígér a férfinak; az az »ördögi szépség« sem rejtőzött benne, melyet az ország első Forsythe-jai oly nagyra tartanak; az a nem kevésbé csodálatos típus sem volt, mely édes, mint egy doboz csokoládé; nem lobogott benne a szellem szenvedélye, sem a szenvedély szelleme, mely a díszes otthonokért és a modern költészetért rajong; de a színdarabíró sem kecsegtette azzal a reménnyel, hogy alakjában egy olyan érdekes, idegbeteg figura megformálásához talál modellt, aki majd az utolsó felvonásban öngyilkos lesz.*”¹

Micsoda írói fölény, hogy miközben Irene valójában távol van mindentől, alig van kapcsolata, passzív, nem harcol még saját életéért sem, az olvasó elhiszi: ő az első nő, a legkiválóbb a regény női szereplőgárdájában. A többi nők körülötte mind nagyon valamilyenek. Későbbi mostohalánya, June Forsythe a legpozitívabb, csupa akarat és a jó ügyek érdekében való tenni akarat. Szegény fiatal művészeket – ahogy ő nevezi: „rút kiskacsákat” istápol, a Forsytek macacsságával, de tulajdont istenítő szemléletüktől a lehető legelütöbben. Nem is csúnya, égővörös hajával, világos szemével – mégsem kelti fel festő apja, Jolyon szépérvét. Menthetetlenül a második nemcsak vőlegénye, Bosinney szemében, aki Irene miatt hagyja ott, hanem az olvasó szemében is. Minden tüze, hite, ügybuzgalma kevés amellet a *valami más* mellett, amit Irene képvisel. Anette – Soames második felesége – már felveszi a versenyt szépségben Irene-nel, de Soames számára mégis valamiféle pótlék, csakis abban érdekelt, hogy örököszt szüljön neki. Egyébként Anette – megalkudva házasságának tulajdonjogon alapuló ésszerű praktikumával – a ráosztott gazdag úriasszony szerepét játssza, szeretővel, vásárlásokkal, háziasszonyi teendőkkkel. Eggyé válik azzal a társadalmi osztállyal, ahová bekerült.

1. John Galsworthy, A tulajdonos, in *A Forsythe Saga* (ford. Szabó Magda és Szobotka Tibor), Európa Könyvkiadó, Budapest, 1971, 246.

A titkot írni azért tudja nagyon jól Galsworthy, mert a titoknak csak az egyik oldala láthatatlan, a másik oldala viszont nagyon is az érzékekre szabott. Galsworthy esetében a láthatóra, a képekre. A regényben a természet, a táj nemcsak valamiféle díszlet – elvégre az angol középosztály szép környezetben él –, hanem a Szép láthatósága is. (Ugyanerre használja fel Irene-t is a regény.) Az írás érzékisége már önmagában titokszerű. Leírni egy tájat aprólékosan nem vagy nem csak azt jelenti, hogy láthatóvá tenni, hanem képpé tenni. Nagyon izgalmas, ahogy ezek a természeti „vad” képek egy töről fakadnak Irene képességével, Soames birtoklási ösztönét viszont a szép tárgyak, műalkotások elégitik ki: festmények, porcelánok, ház megfelelő kilátással. És persze minden vagyontárgy legszebbje: felesége, Irene.

A családregények bája – a ki kivel és hol találkozik – egy kis időre megszakad a *Vénasszonyok nyara* címet viselő kis betéttörténetben. A birtoklási vágytól fűtött „nagy” Forsythe testvérek egyike – tőlük mégis a legelütőbb –, Jolyon itt már

nyolcvanöt éves, és egyedül élvezi a Robin Hillen beköszöntő nyári napokat. Egyszer csak a Szépség lépeget vele szemközt: Irene kóborol a háza kertjében. (Abban a házban, ami egykor neki épült, és ő lehetne az úrnője.) A helyzetnek nincs semmiféle realitása. Mi történik itt? A szokásos keretek felborulnak, nem lehet megnevezni, sem besorolni valahová. Jolyon azon veszi észre magát, hogy már nem várja haza fiát és annak családját. Igazából nem is egészséges ez az állapot, Jolyon érzi a szívét, keveset eszik, fogy. Elragadtatott, fokozottan élvezi a nyarat, mert várja Irene viszontlátását – eközben meghal. Hasonlóan, mint ahogy történik a *Halál Velencében*.

Minden mesében ott bujkál egy új világ

Ismét bábos találkozó volt Váradon

Kultúra

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy IV. Fux Feszt. A Maszat-hegyen is túl, ahol lehetett találkozni Hollós Mátyással, Vitéz Lászlóval, halhatatlanságra vágyó királyfival, hókirálynővel, kis herceggel, béka-királykisasszonnyal, csilagszemű juhással, a háromágú tölgyfa tündérével, meg persze sok-sok bábművésszel és bábbal, gyerkőccikkel, felnőttekkel, kicsikkel és nagyokkal, szülőkkel és pedagógusokkal. A szervezők szándéka teljesült, hiszen igyekeztek minden nemzedéket bevonni a programba, minden generációhoz szólni. Ezért voltak babaprodukciónak, kisdiákoknak, kamaszoknak és kimondottan felnőtteknek szóló előadások. Az alkotók bábművészeti konferencián, illetve szakmai beszélgetéseken vettek részt, fontos volt e majd egy hét alatt a műhelymunka, egymás bábszínházainak megismerése.

Negyedik alkalommal szervezte meg az Erdélyi Magyar Hivatásos Bábszínházak Fesztiválját, a Fux Fesztet a nagyváradi Szigligeti Színház Lilliput Társulata. (A névadó Fux Pál festőművész egykor a váradi bábszínház munkatársa volt, 2011-ben hunyt el Jeruzsálemben.) A váradi magyar művészi bábjátzás hetvenesztendő, ezért a Lilliput Társu-

Díjkiosztó ünnepség a Fux Feszt-gálán

Fotók: VIGH LÁSZLÓ MIKLÓS

lat új évada most ünnepi, eme jeles évforduló jegyében telik. A jubileumi évadnak pedig jobb nyitánya nem is lehetett, mint a szeptember 30. – október 5. között megtartott bábos találkozó.

Az első Fux Fesztet 2013-ban szervezték meg, a Lilliput akkori társulatvezetője, Szőke Kavinszki András és Czvikker Katalin, a Szigligeti Színház főigazgatója ötlete alapján. Versenyfesztiválként indult, s e versenyjelleg meg is őrizte, noha a verseny mellett legalább oly fontos az, hogy a különféle bábos truppok megismerjék egymást, lássák, ki hogyan és merre halad a bábművészet útján. A műhelymunkák során megbeszélik a látott előadásokat, bábtechnikákat, stílusokat. Lehet ismerkedni, barátkozni, az összetartozás érzését is adják ezek a találkozók. A hat erdélyi hivatásos magyar bábszínház – Brighella Bábtagozat, Szatmárnémeti; Puck Bábszínház, Kolozsvár; Ariel Ifjúsági és Gyermekszínház, Marosvásárhely; Cimborák Bábszínház, Sepsiszentgyörgy; Csiky Gergely Állami Magyar Színház, Temesvár; Lilliput Társulat, Nagyvárad – mindig jelen van a fesztiválon, és szerepel a versenyprogramban. A szervezők a versenyben részt vevő truppokra bízzák, melyik előadásukat akar-

ják bemutatni a Fux Fesztven. A székelyudvarhelyi Udvarhely Bábműhely versenyen kívül tart előadást; ők néhány éve kezdtek gyermek- és ifjúsági produkciókkal foglalkozni, sokszor küszködnek nehézségekkel, ám ez nem szegi kedvüket, nagyon lelkesek, és mindig nagy örömmel jönnek a Fux Fesztvre. Az erdélyi, partiumi társulatok mellett 2019-ben a fesztivál vendége volt a debreceni Vojtina Bábszínház, a pécsi MárkusZínház, a zalaegerszegi Griff Bábszínház, a Bozsik Yvette Társulat, Fabók Mancsi Bábszínháza, Markó Valentyik Anna, illetve Pályi János. Rajtuk kívül a mostani találkozón is részt vett egy-egy előadással a nagyváradi Regina Maria Színház Arcadia Bábtársulata is, továbbá a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem bábos, illetve a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem színész szakos hallgatói.

A fesztivál a népmese napjával kezdődött. A népmesei hagyományokból sokat lehet meríteni, töltekezni. Ezért is jó, hogy egy egész napot szántak erre a Fux Fesztven.

A babaelőadásokat nullától hároméves korig ajánlották, a legapróbb nézőkre, csecsemőkre, karonülőkre, totyogókra is gondolván. Hangeffektusok, színek, zenék, pöttyök, formák, játékok összehatása. Az első színházi élmények. Jó néhány babaprodukció szerepelt most a programban, például: *Kézzel-lábbal*, *Omuleţ (Emberke)*, *Űl, áll, fekszik*, *Pötty*, *Bogarak*. Volt, ami csodálkozásra készítette a kicsiket, volt, ami

Egy kis pajzánság és bolondozás

megörvendezettette őket, s olyan jelenet is akadt, amelyik megijesztette némelyik kisgyermeket, például az Emberke, amikor szétszaladtak a testrészei és külön életre keltek.

Egy-egy előadás közben és után a gyermekek őszintén, néha mókásan, néha megilletődötten véleményt nyilvánítottak. Némelyik „nyilatkozat” a Youtube-ra és a Lilliput Társulat Facebook-oldalára is fölkerült. Megtudhattuk például, hogy vágynak a rappelő pókok, a bűdös bogarak meg viccesek. A hatalmas Hókirálynő meg hogy tudott olyan nagy lenni? Persze akadt, aki erre is tudta a választ. Ugyancsak a *Hókirálynő* meséjében volt egy furcsa figura. „Azt hittük először, hogy egy örült tudós. Aztán kiderült, hogy nyusziii. Hogy lehet az nyuszi?” – mondta az egyik kislány.

Egy fesztivál úgy jó (sok egyéb tényező, szempont mellett), ha sokszínű, ha mindenki talál kedvére való programot – s egy bábfesztivál esetében az sem elhanyagolandó, hogy a felnőttek se unatkozzanak. Nos, egy mesejáték élvezetes lehet felnőtt fejfel is, lehet örülni a játéknak, főleg ha az ember nem rejti el a lelkében lakozó gyermekséget. Voltak kifejezetten felnőtteknek szóló előadások. A *Grand Hotel*, a MárkusZínház előadása, ahogy azt a címből sejteni lehetett, Rejtő Jenő regényét vette alapul. Ketten játszották (Vajda Zsuzsanna és Pilári Gábor) a két szalonfutó történetet. Az egyik szál maga a regény kibontakoztatása. A másik pedig az írónak és asszisztensének,

gépíró-nőjének a diskurzusa, évődése a mű létrejötté közben. Mindezt rengeteg humorral, ötlettel, ízes beszéddel megelevenítve, sok jó dzsesszmuzsikával – ez utóbbi a társulat zenekarának jóvoltából. A két felvonás között volt egy hosszabb szünet, mialatt megvendégelték a nézőket a Szigligeti Stúdió előterében. Banánoxidos desszerttől kezdve mindenféle finomság volt az asztalon, majd falatozás, kicsike szuszsanás után folytatódott Félix és Maud, illetve P. Howard és Szidónia szövevényes története. A MárkusZínház egyébiránt a III. Fux Fesztren is jelen volt, akkor a repülés történetéről meséltek igencsak szépen.

Azért a kis bolondságért címmel Fabók Mancsi Bábszínháza pajzánkodott kicsit, hol szomorú, hol vidám magyar népi szerelmes történetek, szerelmi kiokosítók gyűjteménye alapján. Fabók Mariann és Keresztes Nagy Árpád zamatos székely beszéddel, tréfás módon vallottak színt „évaságunkról” és „ádámságunkról” az élet különféle szakaszaiban.

Az *Ilonka* szintén felnőtteknek való bábelőadás. Erdei Emese és Ilonkát, a mérai cigányasszonyt megelevenítő óriásbábja nagy beleéléssel játszott. Ilonka egyszerűen csak mesélte az életét: hogyan szomorította el gyermekkorát édesanyjának halála, hogyan kóborolt, küszködött a család, miként packázott velük a történelem a második világháborútól az 1989-es

revolúcióig, hogyan bántak vele a férfiak, miként élhette meg nőiségét, cigányságát, hogyan fogadta azt, amit az élet adott és elvett. Lelket vidámító és szívzsomorító históriák váltakoztak, pörgött, forgott a történet, akár ekhós szekér a vándorúton. A mesélést roma zenék és képzőművészeti motívumok egészítették ki. Könczei Csilla és Lăcătuș Ileana *Ilonka néni* című könyvét Hatházi András dramatizálta és Palocsay Kisó Kata rendezte.

Ideje van egy fesztiválon (is) a nevetésnek, és ideje a szomorúságnak. És *Ideje a meghalásnak*. Markó Valentyik Anna a két évvel ezelőtti Fux Fesztre az anyaság örömeiről és nehézségeiről szóló *Anyajegy* című előadását hozta el. Most egy ugyancsak szívhez szóló, néha felkavaró, Polcz Alaine szövegeiből és Karády Katalin dalából összeállított produkciót mutatott be a váradi közönségnek. (Néhány nappal a Fux Feszt-es fellépése előtt Junior Prima díjat kapott a művésznő.) Súlyos kérdésekkel foglalkozik előadásában. Hány évesnek érezzük magunkat? Meddig nő egy nő? Meddig marad meg benne a női hiúság? A fiatal és örök lelkünk hogyan élhet egy öreg(edő) testben? Egy huszoneves nő és egy nyolcvanéves báb játszotta el e furcsa kettősséget, e kettőnek a „lehetetlenségét és lehetséges-ségét”. A világra jövünk, de egyszer távoznak is innen. Furcsa érzés arra gondolni, hogy meghalunk. Mivel adhatunk vigaszt egy haldoklónak? És mivel vigasztalhatjuk magunkat? Hogyan fogadjuk ezt el? Amikor már nagyon fáj, és amikor eljő az idő,

amikor már semmi sem fáj. Szép, megható, időnként megrázó előadás ez öregedésről, mulandóságról, elmúlásról...

A IV. Fux Feszt díjkiosztó ünnepséggel zárult. A gálán Czvikker Katalin köszöntőbeszéd helyett rövid mesét mondott a Szigligeti Színház három társulatáról, amely pár esztendeje úgy döntött, inkább közösen folytatják útjukat, mert együtt erősebbek. Mindhárom társulatnak megvan a maga helye, így kerek az egész. Botházy Daróczi Réka, a Lilliput Társulat művészeti vezetője reményét fejezte ki, hogy mindenkit élményekkel, tapasztalatokkal sikerült feltarisznyáznia az elmúlt napokban.

A Fux Feszt egyik jellegzetessége az is, hogy rangos szakmai zsűri mellett pedagógus- és gyermekzsűri is nyomon követi, majd véleményezi az előadásokat. A negyedik bábos találkozón a szakmai zsűri tagja volt Asbóth Anikó bábszínész, a debreceni Vojtina Bábszínház igazgatója, a Magyar Bábszövetség elnöke, Benedek Botond színész, Papp Tímea színházkritikus. A gálán először a pedagógus-zsűri részéről Szatmári Ildikó ismertette döntésük eredményét. A *Szélzabadító* című előadásra esett a választásuk, mert megvan benne az összhang, megfelel a gyermekek életkori sajátosságainak, a nagyobbaknak is örömet ad a produkció, mely olyan, akár egy ékszerdoboz. A gyermekzsűri lakonikus lazasággal közölte, nekik a *Volt egyszer egy...* című előadás a legkedvesebb.

Pöttyök és babák

A különdíjakat átadó Benedek Botond, aki Benedek Elek (idén van születésének a 160., halálának a 90. évfordulója) leszármazottja, Elek apó testvérének, Benedek Gábornak az ükunokája, a mesék végtelen birodalmáról beszélt. Ahogyan Benedek Elek meséiről mondták, minden mese élmény, szín, szó, érzelem.

Asbóth Anikó értékelte a szakmai zsűri nívódíjasát, a *Volt egyszer egy...* című előadást, amelynek érdekes a színházi formanyelve, föllelhetők benne a kortárs technikák is, másfelől költői, felemelő mesevilág. Amint az Ariel színház társulatának előadásában elhangzott: „Mindennek van meséje, és minden mesében ott buj-

kál egy új világ, egy újabb csoda.” Asbóth Anikó hangsúlyozta: hasznos és jó dolog, hogy a Fux Feszt keresztmetszetet ad az erdélyi magyar bábjátásról.

Végül a nézők búcsúzóul megtekinthették a Fabók Mancsi Bábszínháza által bemutatott, *A háromágú tölgyfa tündére*

című előadást. Az előzenés játékkal a népmesék világába utazhattunk, kilépve ismét a mindennapok szürkeségéből.

TÓTH HAJNAL

Benedek Elek (külön)-díjak a fesztiválon

Benedek Botond, a szakmai zsűri tagja három különdíjat ítelt oda:

Lukács Emőkének, a Tomcsa Sándor Színház Udvarhely Bábműhely által bemutatott *Béka-királykisasszony* című előadásban nyújtott alakításáért;

Stéfán Bodor Máriának, a Szigligeti Színház Lilliput Társulata által bemutatott *Túl a Maszat-hegyen* című előadásban nyújtott alakításáért;

A Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata Brighella Bábtagozatának a *Szélszabadító* című előadásban nyújtott kollektív munkáért.

A pedagógus- és gyermekzsűri díjazottjai

A IV. Fux Feszt – Erdélyi Magyar Hivatásos Bábszínházak Fesztiváljának gyerekzsűrije (Keresztes Nagy Boróka és Keresztes Nagy Ágota) az Ariel Ifjúsági és

Gyermekszínház társulata által bemutatott *Volt egyszer egy...* című előadást ítélte a legjobbnak.

A pedagógus-zsűri (Szatmári Ildikó, Pető Csilla, Rusz Csilla) a Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata Brighella Bábtagozata által bemutatott *Szélszabadító* című előadást díjazta.

A szakmai zsűri díjazottjai

A fesztivál szakmai zsűrije (Asbóth Anikó, Benedek Botond, Papp Tímea) a legjobb látványnak járó Fux Pál-díjjal jutalmazta a Cimborák Bábszínház társulata által bemutatott *A halhatatlanságra vágyó királyfi* című előadást.

A legjobb alakítás díját Lukács Emőke, a Tomcsa Sándor Színház Udvarhely Bábműhely által bemutatott *Béka-királykisasszony* című előadásban nyújtott alakításáért nyerte el.

A legjobb előadásnak járó díjat az Ariel Ifjúsági és Gyermekszínház társulata vihette haza a *Volt egyszer egy...* című előadásért.

„Szeretem a sűgőságot”

Körner Anna portréja

Körner Anna, vagyis Nusi több mint negyven esztendeig dolgozott sűgóként a nagyváradi színházban. Szenvedélyes szeretet fűzi őt a színház varázslatos világához. Júniusban, a 2019-es Miniévad utolsó napján adták át a Szigligeti Színház díjait. A 2018/2019-es évad Életműdíját a Szigligeti Színház művészeti vezetése Körner Annának ítélte oda. Laudációt egyik jóbarátja, ifj. Kovács Levente színművész mondott, ekként fogalmazva: „Arról igen ritkán szól a fáma, hogy ott áll a színészek mögött, teljesítményeik holdudvarában, névtelenül s a reflektorok fénykörein kívül a névtelen hős, a sűgó, aki nélkül a nagy teljesítmények sokkal verejtékesebben jönnének létre, s azok emléke sokkal hamarabb elhalványulna. (...) Körner Anna, azaz a történelem hátsó lapjain Nusika néven emlékezetünkbe vésendő, a színházat mélyen szerető és sok önjelölt zseninél jobban értő-ismerő, szinte végtelen életűnek tűnő sűgó a nagyváradi színtársulat megszámálhatatlanul sok előadásának munkása volt évtizedeken át. A divatjamúlt sűgólukból kikászálódva a kulisszák gyakran bonyolult dzsungelében, halk vagy kevésbé halk, szóbeli vagy élénk gesztusokkal is kísért, az előadás lelkét és szövegét egyaránt őrző hálátlan, de a színpadi etika íratlan szabályai szellemében elkötelezett módon végzett munkája örök emléke marad színészgenerációk sokaságának. Az előadást megelőző munkafolyamat során elhangzó utasításokat, elemzéseket leginkább ő tartotta számon, s ezzel rendezőnek, színésznek, színpadi munkásnak felbecsülhetetlen segítséget jelentett. Nusika színész is lehetett volna. Felvételizett a színiakadémiára, kevéssel maradt ki a keretből, de a *Koldusoperában* való későbbi sikeres szereplése, műkedvelői fellépései és kis beugrások sora bizonyította, hogy a deszkákon is megállta volna a helyét. De talán így többet használt életében a névtelenül is fontos, háttérbe húzódó, odaadó munkájával. Egész életművének szóló tiszteletünk és megbecsülésünk csekély jutalom, de ezt végtelen gazdagságával gyarapítja

szeretetünk, amellyel emlékezetessé válik a névtelen hős.”

Nusi nyugalomba vonult, ami egyáltalán nem azt jelenti, hogy elszakadt a színháztól, merthogy azt nem lehet. Átadta a stafétát az új sűgónak, ezt is amolyan nusi módon, humorosan, frappánsan, könnyed eleganciával. Körner Annával beszélgettünk életútjáról, gyermek- és felnőttkori színházi emlékeiről, *Mikszáth különös házasságairól*, amelyben magával ragadóan játszott, röviden szólva: a színházról és az életről mesélt.

*Körner Anna és Hajdu Géza a Mikszáth különös házasságaiban.
A fénykép az 1984–1985-ös évadban készült*

„Gyermekkoromtól kezdve erős szálakkal kötődöm a színházhoz. Úgy jártam be nap mint nap a színházba, mintha csak hazamennék. Édesapám irodalmi titkár volt, édesanyám pedig könyvelő a teátrumnál. A művészbejáróval szemben volt a könyvelőség, mellette a szabóság, ahová ugyancsak sokszor betértem. A Szacs vay (ma Cuza Vodă) utcában laktunk. Akkoriban még volt villamosmegálló a házunk közelében. Onnan jöttem villamossal a színházig. Hazafelé ugyanúgy a színháznál szálltam villamosra. Iskola után beugrottam anyuhoz. A szabóságba is átlátogattam. A férfiszabóságon sok érdekes történetet hallottam, a férfias nyelvjárás ott ragadt rám.

Hogy miért nem lettem színész? Érettségi után megpróbáltam felvételizni a színire. Ha négy embert vesznek föl, én is bekerülök, de így kiestem a rostán. Második alkalommal meg voltam náthásodva, nem ment elég jól a dolog. A harmadik felvételi próbálkozás után összeházasodtunk Hajdu Gézával.

Ő, Gézá-t még diáklányként ismertem meg. Az egykori Gong és anyu irodája között leszólított. Ő frissen végzett színész volt. Akkortájt kezdte alakítani a Kortárs Színpad '71 színjátszó csoportot. Megkérdezte tőlem: »Jössz a Kortárs-hoz színjátszani?« Mire azt válaszoltam: »Mi az a Kortárs?« Géza csak annyit mondott: »Délután gyere a nyomdaklubba, s meglátod.« Úgy is lett. Kortárs-tag lettem. A Kortárs működött is jól – egészen addig, amíg Géza a színháznál társulatvezető nem lett. Azután már nem volt ideje rá. A társulatvezetés teljes embert igényel, sőt.

Na, szóval feleségül vett. Ahogy ő mondotta tréfásan: unta már, hogy minden este hazakísérjen. A Körös utcán, a mai Gekko bárral szemközt voltak a színházi szolgálati lakások, ott laktak a színészek. Jópofa élet volt az ott. Sokszor megjegyzték a szomszédok: »No, itt jön Nusi és Géza.« Laktunk aztán több helyütt, végül itt kötöttünk ki, ahol most is lakunk, a Léda-ház közelében.

Hogy a színházhoz hogyan kerültem? Édesapám halála után édesanyám egyedül nevelt. Érettségi után dolgoznom kellett, egy fizetésből nem éltünk volna meg. Négyéves koromtól balettoztam, de nem lettem táncos, viszont egy ideig

tanítottam néptáncot Élesden. Persze ez nem jelentett biztos megélhetést, állandó munkát. Valahogy természetes volt, hogy a színházhoz vezet az utam. Egy hónapig statisztaként dolgoztam. Amúgy ha az ember színházhoz kerül, bármit csináljon is, sokszor statisztálhat. Aztán nyugdíjba ment az akkori sűgő, Dálnoky Ica néni. Így 18 évesen egyből sűgő lettem. Nem volt időm gondolkodni rajta, hogy ez jó-e vagy sem. A színházban nőttem föl. A színészeket ismertem. Volt, aki nagyon jó pedagógusnak is bizonyult. Varga Vili például sokat tanított, hogy ezt így, azt ne úgy. Játszogattam, sűgtam. Aztán '77-ben megszületett a fiunk. Ő is megszerette a színházi világot, szavalóversenyeket is nyert, de nem a színházat választotta hivatásul. Volt egy nagyon jó kémiatanára, aki »megbolondította« a kémiával, úgyhogy inkább ezzel foglalkozik. Ő már Pesten él.

A színháznál a *Csongor és Tündében* játszottunk először együtt Gézával. Ő volt az egyik kicsi ördög, én meg a rókalány. A *Mikszáth különös házasságai* című Görgey Gábor-színművet 1984. december 8-án mutattuk be a bábszínházban. Farkas István rendezte. Géza játszta Mikszáth Kálmánt, az író feleségét, Mauks Ilonát pedig én. A mi »különös házasságunk« 130 előadást ért meg. Sok helyre eljutottunk vele. Turnéztunk a Székelyföldön, Budapesten szintén több ízben, például a várban is vendégszerepeltünk a produkcióval. Kedves nekem ez az előadás. Jól el lehetett évdni benne. Nagyon jól

megírt darab. Pesten először egy angyalföldi művelődési házban játszottuk. Inkognitóban eljött a szerző is. Beült hátra azzal a szándékkal, hogy majd később, az előadást látván eldönti, vállalható-e számára vagy nem. Aztán előadás után gratulált nekünk, és azt mondta, nyugodtan játszhatjuk tovább a darabot, meg van elégedve. Később egy másik Görgey-darabban sűgő voltam. Történt ugyanis, hogy nyolc évig a kisvárdai várszínháznál is dolgoztam, ahol határon túli színházaktól verbuvált emberekkel létrehoztak egy-egy előadást. Kisvárdán Bodolay Géza rendezte Görgey *Fejek Ferdinándnak* című darabját, s abban én sűgtam. Tévéfelvétel is készült ezekből a kisvárdai produkciókból, Horváth Z. Gergey rendezésében. Nagyon kellemes élmény volt. Rengeteg embert ismertem ott meg.

A váradi színházban az egyik legkedvesebb színpadi élményem a *Koldusoperában* volt. Farkas Pista, a rendező kitalálta: amikor a színek között valaki átmegy egy pannóval, az ne csak úgy egyszerűen sétáljon át, hanem az a valaki legyen bohóc. Ez a bohóc pedig én voltam. Nekem meg az az ötletem támadt, hogy húztam magammal egy nagy bakancsot, az időnként az ölembe ugrott, és én simogattam, mint egy kutyát.

Hajdu Géza, Körner Anna és Cseke Péter a váradi színházban

Sütő András *Vidám siratóját* is nagyon szerettem. Én voltam az egyik lány, Magdus. Varga Vili rendezte ezt a vidám-szomorú komédiát. Nemcsak játsztam benne, hanem én voltam az előadás sűgője is. Nem mindegyik színész volt nagy szövegbirtokos, de ebben az esetben kénytelenek voltak megtanulni rendesen a szöveget, főleg azokat a részekét, amelyekben én színpadon voltam.

A Kortársnál is volt néhány kedvencem. Emlékezetes volt például Euripidész–Sartre *Trójai nők* című darabja, abban Kasszandrát játsztam. A *Bolond Istókban* pedig Kinde Annamária volt a nagymamám, egy másik költő, Hunyadi Matyi pedig a főszerepet alakította.

Szeretem a sűgőságot. Hogy milyen a jó sűgő? Hát ehhez kell emberszeretet és nagy-nagy nyitottság. Együtt kell lélegezni a színésszel, hogy tudj segíteni, amikor kell. Ha nem kell neki, ne bosszantsd. Vitatkozni nem érdemes, mert a színész olyankor nagyon ideges. Külön világ az övéké. Meg kell őket érteni. Azért vagyunk, hogy segítsük egymást. A jó színész általában jó ember is, más lapra tartozik, hogy attól még lehetnek huncutságai. A jó alakítás azért jön létre, mert bele tudja élni magát a szerepbe, a helyzetbe, és érzékeny mások sorsa iránt is. Mindvégig szerettem a sűgői pályát. Könnyen belejöttem a munkába. Csak jól oda kell figyelni és segíteni a színésznek, ahogy lehet: mondani vagy elmutogatni a szöveget. Volt úgy, hogy ha semmiképp sem ment a dolog, odavágtam a szö-

vegpéldányomat a földhöz. Aztán folytattam tovább. Szeretni kell a színészt, mégpedig azért, mert megérdemli.

Van olyan szöveg, ami hozzánő az emberhez. Nekem ilyen *Az ember tragédiája*. Kívülről tudtam Madách drámáját. A mai napig úgy van, hogy ha meghallok egy részt belőle, tudom, hogy az melyik színből, pontosan honnan való. Az Ódzsa (Szabó József) által rendezett *Az ember tragédiája* volt a második darab, amit súgtam. Mindenki nagy alázattal dolgozott az előadásban. Az első sűgásom pedig Arthur Miller *Az alku* című drámája volt, amelyben Czikéli László, Kakuts Ági, Vándor András és Lavotta Károly játszott.

Tizennyolctól hatvanhárom éves koromig dolgoztam sűgőként a váradi társulatnál. Istenem, mennyit bolondoztunk! Színpadon is, a kulisszák mögött is. Most leparancsolt a Jóisten a pályáról. Jött egy betegség, és még ha jobban is érzem magamat, nem tudom már azt a minőségi munkát nyújtani. Néha bemegyek a színházba. Mert a színházat nem lehet elválasztani az élettől...

Rengeteg szép emlék gyűlt össze. Nemrégiben, amikor Váradra látogatott Cseke Péter (Cseke Sándor színművész fia, aki Váradon született, szintén színész lett, jelenleg a kecskeméti színház igazgatója), találkoztunk, beszélgettünk, jó volt fölleveníteni vele néhány régi emléket. Gyermekkoromban ugyanis játsztam egy színpadon Cseke Péterrel. Annak idején a színházi karácsonyi ünnepeken szerepeltek a színészgyerekek, színházi emberek csemetéi, fellépés után pedig ajándékot kaptunk. Van is fényképem erről a közös szereplésünkről. Géza társulatvezetése idején Péter rendezte a *Páratlan párost*, én voltam az előadás sűgője. Gyerekszereplőként Cseke Péter volt az egyik purdé az 1960-ban bemutatott *Cigánybáróban*. Amikor áttelepültek Magyarországra, rám testálták az ő szerepét. Gróf László rendezte a *Cigánybárót*. Ő nagyon szigorú volt, megkövetelte, hogy mindenki mindent hajszaipontosan úgy csináljon, ahogy megbeszélték. Történt egyszer, hogy Margittán voltunk kiszálláson a *Cigánybáróval*. Az ottani kultúrházban

nagyon kicsi volt a színpad, ezért nem vettem annyi cigánykereket, mint amennyit egyébként. Gróf Laci bácsi szová is tette, hogy a három cigánykerék az három cigánykerék, őt nem érdekli, hogy kicsi a színpad, oldjam meg. Sok vidéki kiszállásunk is volt, két busszal tájolt a társulat. Egyszer az egyik busz kigyulladt. Én aludtam, csak arra ébredtem, hogy a mezőn vagyok. Kalandos élet. Több mint negyven évbe belefér annyi, de annyi minden, öröm, szomorúság, kaland, vidámság, tréfa, megannyi emlék.

Van két nagyon jó barátom a társulatnál: ifj. Kovács Levente és Kardos M. Róbert színművészek. Egy alkalommal megfogtuk egymás kezét, és fogadalmat tettünk, hogy mi vagyunk a három testőr, vagyis: „Egy mindenkiért, mindenki egyért!” És ez úgy is van.

Az Életműdíj, amit kaptam az előző évadot záró gálán, nagyon jólesett. Nem vártam ezt a díjat. Ha nem kaptam volna, akkor sem bántódom meg. De végül is azt mondtam: »Tudjátok, mit? Megérdemeltem.«

Átadtam a stafétát az új sűgőnek. Útravalóul Petőfinek az Arany Jánoshoz írt sorait idéztem: »Mit én nem egészen dicstelenül kezdék, / Folytasd, te, barátom, teljes dicsőséggel!«

TÓTH HAJNAL

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (21.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Társadalom

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását *Jár a baka, jár címmel* közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratköteg élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készülő, de végül is középszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részeit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogattuk.

Sz. A.

Egyik nap a közelünkben, a Lipót utca 1. alatt végignéztem egy proletár temetést. Azt nevezték így, amelyen pap nem szolgál. Fazekas János 42 éves szervezett munkást temették, több ezer gyászoló proletár volt jelen, s kísérte utóbb a korporsót zárt sorokban, fegyelmezetten a Rulikowski úti temetőbe, a város másik végébe. Visszafelé jövet a Kert utcában sűrű rendőrkordon várta őket, és „oszoljanak!” kiáltások közepett fabotjokkal verték szét a fegyelmezetten hazavonuló tömeget. A munkások visszaütöttek. Kitört az általános munkás-rendőr verekedés, s ennek híre ment a közeli Rhédey kerti sportpályára. Rövidesen munkásdrukkerek özönlöttek oda a meccsről, ahol épp a váradi munkás sportegyesület, a Törekvés játszott a Crișanával. Sok lúd disznót győz alapon, a rendőrök hangja kisebb lett, miután ők még azokat is verni kezdték, akik csak mérközést nézni mentek

a „Rédai”-ba, és békésen, a járdán közlekedve igyekeztek hazafelé, s azon örvendeztek, hogy a Töri 4:3-ra verte a Crișanát.

Talán ez az incidens is hozzájárult ahhoz, hogy ebben az évben a megszokott, május elseje előtti letartóztatások – mint preventív intézkedések – alaposabbak, kiterjedtebbek voltak. Váradszőlősen letartóztattak egy ifjúmunkás csoportot is, amelyik éppen ott találkozt tartott; más, koholt vádakkal Gyarmati Miklós városi tanácsos is a lefogottak közé került. „Jó, jó – mondta Apa –, hogy ezek a letartóztatások preventív május elsejei intézkedések, de azért nem kellene félholtra verni a letartóztatottakat!” (...)

Még Ferenc utcai házunk fölépítése előtt kitalapostaltam, hogy a szemközti temető naponta egyszer a legpontosabb időjelzővé válhat. Ebéd után, kora délután, pontosan három órakor fölzengett a váradi-réti református kántor, a jó emléké, messze zengőn érces hangú Dézsy László bátyám torkából a halotti ének: „Meghalunk, de nem örökre, / Lesz egy boldog hajnalunk.” Ha ez időpontban éppen ott tartózkodtunk, apám elővette a zsebóráját, és beigazította: „Na, akkor most van három

óra! Megint késik ez a krumpli néhány percet...” Még csak épülgetett a házunk, vagy alig pár hete költöztünk bele, nem múlt el nap, hogy valaki, arra járó, meg ne állt volna az építkezés előtt, és meg ne jegyezte volna: „Jó dolog temető mellett lakni, szellemes lesz tőle az ember!” Néha egy-egy román állt meg az építkezés előtt, és rácsodálkozott apánkra: „Éppen most vágtak bele, mikor küszöbön a román–magyar háború?” Apám nem válaszolt ilyenkor. Ő akkor még nem érezte a közeli háborús veszélyt, annak ellenére sem, hogy Németországban 1933 januárja óta már Hitler Adolf rikoltzott megvadult tömegei előtt. (...)

Ezerkilencszázharmincegy május elején a Ferencváros Váradon szerepelt. Ez afféle „választási engedmény” lehetett, mivel a hó végére kiírták az országos választásokat. A Fradit 8 ezer ember fogadta az Erzsébet ligeti pályán, holott az akkor csak 4-5 ezer emberre volt méretezve. Előzőleg 8:1-re páholták el az aradi kombinált csapatot a pesti zöld-fehérek. Váradon a NAC-Törekvés egyes csapata volt az ellenfelük. Jámbor volt a kapus, Barta és Gróh a két hátvéd, Pintye, Major és Sternberg a fedezetsor, illetve Glanzmann, Moskó, Nagy, Bodola, Kocsis a csatársor. A Ferencváros akkor így állt fel: Amzel, Takács I., Papp, Furmann, Bukovi, Obitz, Lázár, Takács II., Sárosi dr., Szedlacsek, Kohut. 5:2-re verték a váradiakat, mi viszont büszkék voltunk a Fradira! Zoltán bátyámmal még a kerítés hasadékan át se tudtuk nézni a mérkőzést, annyian tolongtak ott is.

A Magyar Párt bihari jelöltjei akkor a következők voltak a képviselő-választásokon: Hegedűs Nándor főszerkesztő, dr. Soós István ügyvéd, Schiffert Béla kanonok, Tunyoghy Lajos tenkei bankigazgató, Kocsis Béla élesdi gyógyszerész, Szabó Zoltán székelyhídi református lelkész, Wallner Győző fegyivásárhelyi r. kat. lelkész, K. Balogh Ferenc nagyszalontai földbirtokos, Toperczer Tibor szalárdi földbirtokos. A szenátorjelöltek: dr. Thury Kálmán, dr. Markovits Manó, Szabó Károly műbútorasztalos és Kemény Béla mérnök. A párt jele fekvő helyzetben ábrázolt X volt. Zajlottak a választási propagandagyűlések. A kommunista dr. Rozvány Jenőt, aki Mezőtelegden engedély nélkül tartott gyűlést, Élesden letartóztatta a rendőrség, bezárta, s noha nagy választói tömeg tüntetett mellette, Rozványt egy csendőr őrnagy ököllel véresre verte, a szájából ömlött a vér, a csendőrök a levegőbe

lőttek, hogy széteszlassák a tüntetőket. Rozványt megbilincselve Váradra szállították, azzal vádolva, hogy szembeköpte az őrnagyot, holott csak a szájában összegyűlt vért köpte a földre. Vele együtt tizennégy telegdi polgárt is letartóztattak.

Végül június elsején, egy hűvös hétfői napon megtartották az országos szavazást; hatósági atrocitások, erőszakoskodások jellemezték. A rendőrök sűrűn igazoltatták a járókelőket, a magyaroktól elszedték a választói igazolványt, román diákoknak adták, s ők szavaztak vele. Mindent a rendőrök követték el, ők „igazoltattak”, akiknek a választások tisztaságára kellett volna felügyelniük. Aki ellenkezett, reklamált, tiltakozott, azt megverték, felpofozták, s ha visszaütött, letartóztatták és heteken át fogva tartották. Bihar megyében 73 952 szavazatot adtak le, ebből a kormánypártra 23 145, a Magyar Pártra 12 572, Maniu pártjára 15 402, Rozványék Dolgozók Blokkjára 9077, a szociáldemokratákra 1618 és a Vasgárdára 861 voks esett – holott ez utóbbi be volt tiltva, mégis indulhatott a választásokon! A kormány megsemmisített egy sor kommunista mandátumot, és a saját pártjának adta át. A Magyar Párt így is 11 mandátumhoz jutott a parlamentben. A választások előtt tartóztatták le dr. Kövér Gusztávot, az MP volt váradi elnökét. „Tiltott határátlépés kísérlete” miatt a kolozsvári hadbírószék nyolchavi börtönnel büntette. 1933-ban aztán formai ürüggyel megfosztották állampolgárságától a romániai magyar közéletnek ezt a „problémás”

szereplőjét, s átették a magyar határon. Dr. Kövér Gusztáv ekkor Genfben megalapította a *Bureau Central des Minorités* (Kisebbségek Központi Irodája) elnevezésű szervezetet, a Népszövetség védelmét remélve. Ennek Európa szinte minden kisebbségi népcsoportja tagjává lett. Lapja, a *Voix des peuples* (A népek hangja) francia nyelven, havonta 64 oldalon, míg az angol változata, a *National Minorities* (Nemzeti Kisebbségek) kéthavonta jelent meg. Könyveiben később a Népszövetség kisebbségi politikájának csődjét bizonygatta.

II. Károly király hazatérésének első évfordulóján légi parádé volt Váradon, zászlódísz a városban, fáklyásmenet, hálaadó miséket tartottak. Elkezdődött az új uralkodó nyílt kultusza... A választások után a király 1926-ig visszamenőleg felülvizsgáltatta az összes polgármester ténykedését, és retorzióval élt azok ellen, akikről bebizonyosodott, hogy a Régenstanács idején üldözték az ún. karlistákat, az ő híveit.

Augusztusban Goga-bankettet rendeztek Nagyváradon. Az apropót az író-költő-politikus 50. születésnapja adta, ezt egyébiránt Erdély-szerte megbankettezték. Ghicu prefektus meghívta a magyar közéleti előkelőségeket is, az ő nevükben Hegedűs Nándor mondott köszöntőt. Románul kezdte, magyarul folytatta, a jelenlevők egyébiránt – élükön Gogával – mind tudtak magyarul is. A bankett ünnepélyességét azonban megzavarta egy román nacionalista diák: támadta a meghívott kisebbségeket, az „idegeneket”. Éles volt és fenyegető. Mindenkire kínosan hatott, magára a prefektusra is. Oda is hívta magához, valamit felhevülten magyarázott neki, a közelükben ülő Sulyok István református püspök bólogatott hozzá nagy mosolyogva, mivel ő egy szót se tudott románul, és nem értett a purparléból semmit. Gogát méltatták aztán, mint Petőfi, Ady, Madách kongeniális műfordítóját, a kiváló román költőt. Többen beleszótták a kérelmet köszöntőjükbe, hogy Octavian Goga legyen a két nép egymásra találásának apostola. Valaki még a magyar tehetségek mecénásának szerepét is számon kérte tőle, emlékeztetve a nagyváradai görögkatolikus püspökség könyvtárában fekvő egyetlen Şincai-kötetre, a *Cronica Românilor-ra*, melyben Şincai kézírásával olvasható: őt a magyar grófi Wass-család támogatta, segítette anyagilag is, hogy nevezett alkotásával elkészüljön. Mikor budai cenzori állását elvesztette, hat éven át lehetett vendége a grófi családnak, s eltar-

totta is, cserébe azért, hogy rábízták a magyar grófi csemeték nevelését! „Melyik román bojár vagy nagyúri családról mondhatjuk ma, hogy a szegény sorsú, tehetséges magyar ifjak mecénása, s hogy a gyerekeiket vele taníttatják?” – hangzott el a kérdés, de udvarias bólogatásokon túl nem volt rá válasz. (...)

Odaát, Kis-Magyarországon véget ért ez évben a konszolidációs Bethlen-korszak, ami – akárhogyan is nézzük – növelte a megtépzott kis ország nemzetközi tekintélyét. Vele kapcsolatosan fokozódott a román hatalomgyakorlók állandó és érthetetlen félelme mindentől, ami odaát „jól megy”. Úgy féltették Erdélyt, mint aki lopta, nem csak úgy kapta...

Eközben búzlott a régebben mutatós, rendezett Nagyvásár tér, egyre elhanyagoltabbak lettek a váradi utcák; leprás megbetegedések fordultak elő, noha a tisztiorvos tagadta; halálestekkel járó gyermekparalízis-járvány ütötte fel a fejét; péksztrájk tört ki az úgynevezett „kenyérbélyeg” miatt. A lapokból kiderült, hogy több mint 500 tízévesnél fiatalabb gyerek koldul a városban, mert szüleik nyomorognak vagy lumpenek. A serdülőkorúak általános züllése napi híranyag-gá vált. A nagy hó január 10. táján hirtelen, órák alatt elolvadt; általános árvízveszély, alacsonyabb városrészek elöntése, tóarcú utcák búcsúztatták a telet. (...)

A magyar nyelvű lapokban fölszaporodtak a valódi irodalmat közlő vasárnapi mellékletek oldalai.

Tabéry Géza, Tamási Áron, Kuncz Aladár, Heltai Jenő, Bodnár Mária és mások írásait Apa nagy élvezettel olvasgatta el és fel nekünk. A lapok hírül adták, hogy a mindiglen döglődő és végül megszűnt váradi színház helyén, kis átalakítással – vetítőberendezéssel – mozi nyílik. A színház iránt érdeklődők világát megint feldúlták a „Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország” kezdetű dal előadásába csúszott tévedések: „Magyarország” helyett – a cenzori követelmény szerint – „bérces ország”-ot kellett volna énekelni a *Hamburgi menyasszony* előadásán. Ez így volt elrendelve Románia területére. Ámde Janovics Jenő társulatának aradi előadásán Lengyel Irén „eltévesztette”. Azonnal elbocsátották. S ezt még enyhe büntetésnek kellett tekintenie, emlékezve egyik kollégájának évekkal előbbi, hasonló „bűncselekményére”, akit kiutasítottak az országból.

Nagy port vert fel a későbbi történelemtanárom, Andrei Crăciun személye körüli botrány. Az 1932-es újságcikkekben hamarabb megismertem őt, mint öt-hat év múlva, mikor pofon vágott, s a füleimet tépte dühében, véletlen magyar nyelvű elszólásaim miatt, a *Liceul Comercial Partenie Cosma*

kereskedelmi középiskola tanáraként. Állítólag „vörös magyar tanár” volt Karácsony Endre néven, Aradon, aztán a román éra beköszöntével cuzista-nacionalista lett, 1926-tól kultúratanácsos Váradon, a városnál, de hűtlenül kezelte a munkanélküliek bélyegeit. Vizsgálat indult ellene, s az kiderítette, hogy nem is egyetemet, hanem csak tanfolyamot végzett tanerő, és egyszerre három román politikai párt tagja is. Mindhárom párt utánanyúlt a mély vízbe, hogy a fuldoklót kimentse. Ultrafasiszta, magyarfaló mivolta ellenére kiválóan beszélt és írt magyarul!

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR

Szórványlet

Novemberben emlékezünk meg a magyar szórvány napjáról. Ebből az alkalomból arról értekezünk, mit jelent szórványban élni, dolgozni. Hogyan látja a szórványt az oda helyezett magyartanár, aki a Partiumból került Temesvárra, és hogyan élem meg én, aki odaszülettem? Milyen lehetőségei vannak a megmaradásra, a fejlődésre, az alkotásra, építésre annak, aki a szórványt tartja otthonának?

(György Henrietta, magyartanár)

Egy Szilágy megyével határos kis falucskából érkeztem Temesvárra 2015 augusztusában. Gyermekkorom és iskolás éveim során csak a tömbmagyarság köreiből forogtam, mondhatni, természetesnek tűnt, hogy körülöttem kizárólag az anyanyelvemen beszélnek, szeretnek, fájnak az emberek. Majd az egyetemi éveimet a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem magyar szakán éltem meg, ahol pedagógiát is tanultam. Ott lenni, létezni és szellemileg kiteljesedni is egy igazi életérzés volt. Mentorom, Magyar Sára hívta fel a figyelmemet a magyartanár nélkül maradt temesvári Gerhardinum Római Katolikus Teológiai Líceumra.

Féltem és bizonytalan is voltam, de a belém oltott és velem született hivatástudat és tenni akarás erőt vett rajtam olyanira, hogy elvállaltam, így kezdő magyartanárként a bántási szórvány közösségben találtam magam, mit sem sejtve az elem táruló rögzös utakról. Nem szeretném nehéznek titulálni a munkám, legyen inkább a megnevezése kihívás, annak a könnyebb része pedig lehetőség.

Szórványban induló karrierem során le kellett vetköznöm magamról azt a beidegződésem, hogy a magyar nyelvtudás és önérték természetes. Rá kellett jönnöm, azért vagyok itt, hogy segítsek ennek a megtalálásában. Kihívás volt ez leginkább azért, mert a jelenleg érvényben lévő tanárképzés

MAGYARI SÁRA (1976, Nagybodófalva) nyelvész, újságíró, a PKE docense. Tanulmányait Nagyváradon (I. Vulcan Tanítóképző, Ady Endre Sajtókollégium), Temesváron (Művészeti Iskola) és Kolozsváron (BBTE) végezte. Rovatai vannak a Román Rádió temesvári adásában, a Nyugati Jelenben, az E-nyelv Magazinban, a MŰRE lapjában. Kötete: Takázás (esszék, publicisztikák, MŰRE, 2018).

GYÖRGY HENRIETTA (1993, Zilah) magyartanár. A Szatmár megyei Lelén nevelkedett, a Partiumi Keresztény Egyetem magyar nyelv és irodalom szakán tanult. 2015 óta a temesvári Gerhardinum Római Katolikus Teológiai Líceum magyartanára.

során szükséges csekély óralátogatásokon kizárólag remek képességű és teljes egészében magyar hátterű diáksereggel gyakorlatoztam. Valójá-

ban fogalmam sem volt arról, milyen az, ha egy osztályon belül olvasást és írást oktató tanító néniként, szövegértést és -alkotást fejlesztő, valamint az érettségi követelményei után loholó, irodalmi nyelvezetet és elemzést tanító tanárként egyszerre kell funkcionálnom.

Diákjaim 90 százaléka román tannyelvű falusi iskolából került a kezem alá. Általában 15 fő egy osztályban. Talán úgy tűnik, ez nem is olyan nehéz. Viszont évről évre vegyesebbek, és a magyar nyelv tekintetében egyre nagyobb hiányszavakkal érkeznek. Az idén induló IX. osztályban a diákoknak négy különböző szintű nyelvi kompetenciájuk van, így naponta négy csoportban dolgozom velük, egyeseknek a magyart idegen nyelvként oktatva.

Annak érdekében, hogy a frissen végzett nyolcadikosok merjenek magyar középiskolát választani, megerősödjének a magyarságukban, minden év nyarán egyhetes fakultatív nyelvtábort szervezünk. Mára ebben a táborban megismert és bátorított gyermekek a diákjaim. Így kijelenthetem, hogy szórványban erősen dolgoznunk kell azért, hogy később alkothassunk olyat, ami a Partiumban természetes, itt viszont lélegzetelállítóan felemelő.

Minden nap egy harc a fennmaradásért, miközben érzem, hogy itt súlya van annak, amit, ahogy és akiknek mondok. A szórványlét megváltoztatott, felrázott, kérdőre vonta bennem a magyarságom, majd megerősített, és annyit adott szellemi, érzelmi és tapasztalati téren, amennyire otthoni közegben évtizedek alatt tettem volna szert.

Meglehet, háromszor annyit kell dolgoznom a diákokkal, iskolán kívüli órákon, kiscsoportban vagy egyénileg mind a rövid, mind a hosszú távú eredmények eléréséért, de amikor sikerülnek és látom boldogulni őket a majdnem elfeledett anyanyelvükön, az az érzés visszatölti belém a befektetett munka energiáját és újabb motivációt ad az itt maradáshoz.

Ma már itthon érzem magam. Egy generáció kikerült az iskolából, akiknek a líceumi éveikben végig én oktathattam a magyart. Olyan diákjaink vannak túl az érettségien, akik IX. elején köszönni sem tudtak helyesen és magabiztosan

magyarul. Elváráson felül teljesítettek, és ma már büszkéek arra, hogy magyarok, és céljaik vannak a kialakult identitástudatukkal.

Azt gondolom, szórványban vállalni a „prófétaságot” a legnaivabb és a legoptimistább dolog egyszerre a világon, de csak így van értelme, ha hiszek benne, és a következő sorokat a lelkembe vésem: *„A szó tiéd, a fegyver az enyém. Te csak prédikálj, Jónás, én cselekszem.”* (Babits Mihály: *Jónás könyve*)

(Magyar Sára)

Olyan húszéveske lehettem, mikor először hallottam a szórványról, arról, hogy Temesvár, ahol élek, szórványtelepülés, és mi, ottani magyarok, fogyunk, haldoklunk, életképtelenek vagyunk – legalábbis hosszú távon. Igen rosszul esett ez nekem akkor, mert tele voltam tervekkel, életenergiával, tenni akarással, és fontos volt számomra az anyanyelvem, a magyarságom. Többször hangsúlyoztam – kissé nagyképpen –, én sem tehetségem, sem munkabírásom, sem kreativitásom révén nem vagyok szórványban. Nem játszom meg a fogyó, haldokló közösségi tagot.

Sokan nem is értették, miért maradtam otthon, hiszen az én generációm nagy része külföldre ment, életem egyik első szerelme szintén, s mikor én nem mentem vele, igen csodálkozott, hogyan maradhatok otthon. Nem értette, mikor azt mondtam, hogy *rám itt van szükség*. Aztán gyorsan kiderült, hogy annyira még sincs

rám szükség, mint ahogyan én azt ifjú titánként gondoltam, mert velem együtt szűnt meg a magyar tagozat abban az iskolában, ahol éppen dolgoztam, miközben kiürült a napilap szerkesztősége is, ahova éppen besegítettem. Az újabb iskola, ahova kerültem, nyelvileg igen vegyes volt: több volt szünetben a román szó, kevesebb az anyanyelvi beszélő. De voltak körülöttem emberek, akik tették a dolgukat.

Aztán munkám révén eljöttem Temesvárról – a mai napig kicsit árulónak is érzem magam, de az otthonom, a hely, amelyik feltölt, az még mindig a Bánság. Azóta tapasztalom, hogy miben is más a szórványlét. Az a közeg, amelyikben én éltem, hihetetlen erőforrásokkal, energiákkal, kreativitással él, dolgozik. Sokszor a legreménytelenebb helyzetekben is új intézményt hoznak létre, vagy mikor már mindenki lemondott róla, mégis összejön az első osztály vagy a kilencedik.

Nekem a szórvány erőttöbbletet jelent: látom, ahogy a mi fiataljaink biztonsággal mozognak két nyelvben, két kultúrában; rácsodálkozom, ahogyan az újságíró barátaim a világ végére is elmennek egy-egy interjúért; tisztelettel tölt el, amikor a pedagógus kollégám házról házra járva keresi a gyermeket, akit még be lehet hozni iskoláinkba. Persze látom azt is, ahogyan magába temetkezik a lelkész, aki egyedül van egy olyan faluban, ahol alig vannak már hívek, és látom a politikust is, aki lemondott rólunk, aki nem mondja ki, de a szeme elárulja: nincs értelme.

Számomra a szórványlét nem választás kérdése: ebbe születtem bele; valószínűleg ez az állapot alakította a szívósságomat, de az érzékenységemet is. Mikor nem olyan régen a hozzám legközelebb álló személy azt mondta, ő nem akar többet szórványbeli lenni, nem akar kisebbségi lenni, akkor értettem meg először, hogy mégis van valami abban a haldokló, fogyó közösségi képben; először gondolkodtam el igazán azon, hogy többséginek lenni jobb lehet, kényelmesebb, talán sikeresebb is; és először tapasztaltam meg azt a rettegést, hogy kevés vagyok a sok energiámmal és tenni akarásommal együtt. Kevésnek lenni többlettekkel rettentően nehéz. Mert a szórványság azt is jelenti: hogy nagyon kevesen vagyunk, és nagyon messzire egymástól. Nincs lehetőség a csillogásra, csak fényleni lehet; nincs hatalom a

világmegváltó tettekhez, csak önerő, melyet meg kell osztani; nincs csapat, amelyik alá dolgozik, csak folyamatos csapatalakítás. És mindezek után ma továbbra is úgy gondolom, jó, hogy szórványba születtem. Jó, hogy megtanultam keményen dolgozni; keresni a kapcsolatot a tőlem távol levő, de mégis hasonlóval. Lehet úgy alkotni, hogy azt mutatjuk meg, amit az ilyen közösségek adni tudnak: a többféleséget, a magára maradottságot, az elhalványulást, az összekötést, a folyamatos keresést, a reménytelenséget, és az örömet annak, hogy végül mégis sikerült.

Mikor jelen írás témájához partnert kerestem, könnyű dolgom volt: Henit tanítottam, én győztem meg, menjen Temesvárra, vállalja azt a munkát és azt a sorsot. Már elsőévesen láttam benne azt az ösztönös erőt, a tüzet, ami képessé teszi őt a feladatra. És csak egy hajszálon múlt, hogy nem roppant bele a kiválasztottságába, mert tömbmagyarságból szórványba kerülni egyedül, fiatal nőként nagyon nagy megpróbáltatás. Egy pillanatra féltettem őt, és megrémültem, hogy mi lesz vele, hogy rosszul választottam. S aztán, mint ahogyan a szórványlét maga – az utolsó pillanatban mégis helyrejöttek a dolgok: megtalálta a helyét és gyökeret ereszt.

Forgatom a szót magamban: szórvány – szór-vány. A kevés, a szét-szórt, a pusztuló, beolvadó mellett azért ott van a széthintés is, a magvetés is. És a mustármag példázata sejlik fel bennem.

PÉTER I. ZOLTÁN

Egy Körös utcai felújított ingatlan története

A Körös utca 1. szám alatti földszintes házban – amelynek telke a 20. század elején még egészen a Sebes-Körös folyó partjáig nyúlt – 1903. szeptember 26-án Szabó Gyula váradi polgár vendéglőt nyitott. A vendéglőről az első, még megnyitását megelőző hirdetés szerint a gyönyörűen festett és berendezett, nagy és kényelmes étteremben a vendégek kitűnő ételeket, tisztán kezelt, legjobb minőségű italokat fogyaszthattak a legpontosabb kiszolgálás mellett, teljes megelégedésükre. Nagy előnye volt a vendéglőnek, hogy közel a város központjához, kellemes, csendes helyen volt a Körös partján, amely főleg tavasztól őszig vonzotta a vendégeket. 1904-től a vacsorák „körítéseként” bűvészek, hasbeszélők, spiritiszták és nőimitátorok is felléptek a vendégek szórakoztatására.

Az orfeum 1905-ben „megfertőzte” Szabó Gyula vendéglőjét is. Lehet, hogy a tulajdonos is kedvelte ezt a könnyű műfajt, de nagyobb a valószínűsége annak, hogy így megnövekedett bevételre számított, és ezzel próbálta rendbe szedni egyre ziláltabb anyagi helyzetét. Az első orfeumi előadásokat 1905.

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

január havában tartották. A társulat tagjai közül Rienzi Mariska jól ismert volt a váradiak körében; számmunkra is ismerősen cseng a neve Ady révén. A következő hónapokban is folytatódott az orfeumok inváziója.

Ekkor már a sajtóban arról cikkeztek, hogy csinos mulatóvá vedlett át a Szabó Gyula Körös utcai jó hírű vendéglője.

Bő másfél év telt el Szabó Gyula vendéglőjének megnyitásától, amikor 1905. április elején váratlanul becsukták a mulatóvá alakult vendéglő ablakainak fatábláit. Mint később kiderült, csődbe jutott a tulajdonos. A sajtó 1905. április 29-én írt erről először feltárási cikket, *Szabó Gyula szökése* címmel. Májusban már azt is tudni

vélték a hírlapírók, hogy Szabó Gyula Amerikába szökött, és lehetetlen lesz megtalálni őt, a kárvallottak pedig, akiknek a vendéglős nagy összegekkel tartozott, futhatnak majd a pénzük után. Megírták azt is, hogy Szabó Gyula levelet írt a feleségének, amelyből megtudhatták, hogy keresetforrás után néz, s amint módjában lesz, gondoskodni fog a családjáról is.

A cikk további részében beszámoltak arról is: „Azok, akik közel állanak Szabó Gyulához, azt hiszik, hogy odaát az Újvilágban régi mesterségéhez tér vissza, s mosó- és tisztítóintézetet nyit. Ezt annál könnyebben megteheti, mert pénzt vitt magával, s van tőkéje, hogy egy új vállalkozásba befektethessen. Hozzá tartozói remélik, hogy egy szép napon mint gazdag ember tér majd vissza Szabó Gyula, mert odaát könnyű egy mosóintézetből is meggazdagodni. Ezt a jókívánságot valószínűleg a hitelezői sem tagadják meg tőle.” 1905. május 23-án a törvényszéken elrendelték a csődöt Szabó Gyula ismeretlen tartózkodású közados ellen. Árverést is tartottak a házában. Ellicitálták a vendéglő még ott maradt berendezési tárgyait és bútorait, ezek legtöbb része „az árverési hiénák” kezére került.

A Körös utca elején levő ingatlan nem maradt sokáig üresen, 1905 decemberében új gazdát kapott, s az még ugyanabban a hónapban meg is nyitotta a felújított vendéglőt Komlós kert néven. Az új tulajdonos, Boros János nagy terveket szőtt. Már a megnyitó napján zenekar szórakoztatta a vendégeket, s a magyaros ételek mellé váradi borokat lehetett

A Dudek-iskola jó száz év előtti képe

kortyolgatni. A vendéglős 1907 nyarán még színelőadásokat is szervezett a Szigligeti társulat vakációzó tagjai segítségével. De mindhiába, számítása nem jött be; 1911 októbertől a cégtáblán már az volt olvasható, hogy Korzó kávéház. Perl Figyes és Bürger Ernő kávészak próbálták szerencsét a kisvendéglő helyén. Talán ha megmaradtak volna a szolid kávézónál, nem lett volna különösebb gondjuk, de nagyratörőbb terveik voltak. Az összes megtakarított pénzüket, mintegy 11 ezer koronát befektettek a szemben levő Dudek sikátor (ma Duiliu Zamfirescu utca) sarkán építendő Abbázia szállodába. 1912 nyarán a kávéházban megnyitották a Korzó kabarét, de az általános pénztelenség miatt már szeptemberben kénytelenek voltak felszámolnia a zenés előadásokat, és a zajos helyiség visszavedlett csendes, polgári kávéházzá.

Lakóház épül a tervezett szálloda helyett

Az Abbázia szállodát Grünfeld Ignác szeretne volna felépíteni a sarki telekre. 1912 tavaszán vásárolta meg az itteni Oláry-féle házat. A háromemeletes épület tervét Bercsényi Sándor építésszel készítette el. A rajzok szerint a hatvan szoba mellett kávéház, étterem, sörcsarnok és télikert is lett volna. Májusban már bontották a régi házat. 1912 augusztusában kezdtek volna hozzá az építkezéshez, de a gazdasági visszaesés miatt Grünfeld nem kapta meg a várt bankkölcsönt. Az eladósodott tulajdonos parlagon maradt telkét felverte a gaz.

1913 decemberében újabb terv született, erről a *Nagyvárad* *Napló* is tájékoztatta olvasóit: „Nagyvárad egyik legrégebb és legjobb hírű iskolája, a [4. szám alatti] Körös-utcai emeletes római kath. elemi iskola régen rozoga állapotba van és egyre szűkebb lesz a folyton gyarapodó számú növendékek és tanítói lakások elhelyezésére. A káptalan többször tataroztatta és renováltatta ezt a régi iskolaépületet, mely egyben a nagyvárad

római katolikus tanítóképző intézetének mintaiskolája. De mert mindezek dacára nem felel ma már meg céljának, értesüléseink szerint a lat. szert. káptalan új elemi iskola építését határozta el ugyancsak a Körös-utcán.

Az építendő új iskola céljára értesüléseink szerint a Körös- és Dudek-utca [sarkán] levő üres telket szemelték ki, melyen az Oláry-ház volt. Ezt a házat tudvalevőleg két év előtt Grünfeld Ignác vette meg. [...] És mert Grünfeld egyéb tartozásait sem tudta fizetni, az Oláry-ház telke a belvárosi Népbank tulajdonába ment át. Tőlük vásárolta volna meg a káptalan

a telket iskolaépület számára. Az előző, Dudek-féle iskolaépületet tanítói lakásoknak alakítanák át. Földszintjén pedig több üzlethelyiséget nyitnának, melyeknek bérjöveldelme amortizálná a telek vételárát és az új iskola építésének költségét.”

Szép tervek, de a világháború kitörése miatt nem valósulhattak meg. Az iskola maradt a kétemeletes ódon épületben egészen a 2010-es évek derekáig.

De mi lett a sorsa a Dudek sikátor sarkán levő teleknek? Majd csak a két világháború között – vélhetően az 1920-as években – épült rá a ma is látható többszintes bérház. Sajnos a tervezője nem ismert, nem valószínű, hogy a szálloda megálmodója lett volna. Megépülte után sok évtizeden át a ház állaga folyamatosan romlott, homlokzatáról egyre csak hullt a vakolat. Néhány hónapja külsőleg felújították, és a Körös utca egyik legszebb épületévé vált. Jó lenne, ha a példáját követnék a Dudek sikátor másik sarkán levő emeletes ház esetében is. Arra is ráférne már egy alapos restaurálás...

A városháza melletti épületek sora: a plébánia épülete, az emeletes Dudek-iskola, a már lebontott földszintes Mertz-féle ház, illetve a sarki Oláry-ház

Hulladékgazdálkodás Biharban: legyünk végre szelektívebbek

Talán kevesen tudják, hogy vannak olyan Bihar megyei települések, amelyek az országban élenjárók a szelektív hulladékgyűjtésben, ahogyan azt is, hogy Kína egy 2018-as döntése nyomán alakul át az európai újrahasznosító ipar. A hulladékgazdálkodás és újrahasznosítás egyre fontosabbá válik. Ezekkel kapcsolatos kérdéseinkre **PÁSZTAI ZOLTÁN ATTILÁTÓL**, az Eco-Bihor Kft. vezérigazgatójától kértünk választ.

Biharpüspökiben, a hulladéklerakó telephelyén beszélgettünk Pásztai Zoltán Attilával. Az általa vezetett Eco-Bihor Kft.-t 2004 elején a Keviép Kft. Magyarország alapította. Az ökológiai hulladéklerakó a Nagyvárad Helyi Tanács és a Keviép Kft. Magyarország között kötött, köz- és magánszféra közötti partnerségi megállapodás alapján működik. Bihar megyében mind a lakosságtól, mind a közintézményektől származó hulladék a környezetbarát hulladékfeldolgozóba és -lerakóba kerül, derül ki az ecobihor.ro kétnyelvű honlapon a kft. működéséről. Az igazgatótól megtud-

tuk, hogy a cég egész Bihar megye hulladékkezelő technológiáit üzemelteti, van válogatócsarnoka, komposzttelepe, mechanikai biológiai kezelője, hulladéklerakója, biogázüzeme. Kovászna megyében is működik egy hasonló szolgáltatásuk, Biharban pedig hulladékbegyűjtést is indítanak; terveik szerint a következő nyolc évben négy-öt frakciós gyűjtést valósítanak meg, így a hulladék-tárolás és -kezelés minden csínját-bínját ismerik.

Jó szabályozás, gyenge ellenőrzés

A hulladékgazdálkodás Európában, az Európai Unióban és azon belül Romániában is nagyon jól van szabályozva, mondta Pásztai Zoltán Attila. Minden uniós tagállam vállalatokat írt alá a csatlakozásakor, ezek következő részideje 2020; pontosan meg van adva, hogy a keletkező hulladék hány százalékát kell(ene) újrahasznosítani. Például idén a hulladék 42 százalékát kellene hogy újrahasznosítsa Románia minden települése, város és falu egyaránt, de mint a szakember mondta, ettől nagyon-nagyon távol állunk. A romániai átlag 9 és 11 százalék közötti, de mivel a statisztikai hivatal a környezetvédelmi hivatal-

Pásztai Zoltán Attila egy szakmai rendezvényen beszél tevékenységükről

tól kapott adatokkal dolgozik, lehetséges, hogy a valós újrahasznosítás ennél is kisebb.

Pásztai Zoltán Attila szerint az idei 42 százalék és jövő évi 60 százalék elérése majdhogynem esélytelen, hogyha az ebben a láncban együttműködni kényszerülő összes résztvevő nem tesz meg mindent. S hogy kik ezek a résztvevők? „A legmagasabb politikai vezetőség országos szinten, a minisztériumok, a környezetvédelmi hatóság meg a helyi önkormányzatok, megyei szervezetek, hulladékgazdálkodási cégek, legyenek önkormányzati vagy magántulajdonúak, hulladékfeldolgozó intézmények és újrahasznosító szervezetek – és maguk a hulladéktermelők, magánszemélyek, gazdasági szereplők és közintézmények egyaránt. Ezek gyakorlatilag mind hulladékot termelnek, azt valaki elszállítja, feldolgozza” – sorolta az igazgató.

Jelenleg Romániában a törvényi háttér az európai uniós elvárásokat tükrözi, a szabályzás nagyon kemény, az ellenőrzési rendszer viszont hiányos. A helyi önkormányzatoknak a legkisebektől a legnagyobbakig olyan ellenőrzési mechanizmusokat kellene bevezetniük, amelyek más országokban már jól működnek. Konkrétan az lenne a feladat, hogy megnézzék, mit tartalmaz a ház elé kitett kuka. Ezt akár a hulladékbegyűjtő cég is elvégezheti.

Közbevetésünkre, hogy például Nagyváradon a tömbházaknak kétféle kukájuk van: sárga (szelektív) és fekete (ételma-

radék), az igazgató megjegyzi: emiatt az emberek kicsit sem félnek attól, hogy felelősségre vonják őket, ha nem megfelelően gyűjtik a szemetet. Az ösztönzés és a felelősségre vonás együtt hozhatna eredményt – tette hozzá Pásztai Zoltán Attila.

Létezik a hulladékmennyiség-alapú szolgáltatási díj, az annyit fizet, amennyit eldob (Pay as You Throw) elve. Eszerint, ha valaki hajlandó arra, hogy az általa megtermelt hulladékot négy vagy öt különböző tételre szétbontsa – például a papírt, a műanyagot, az üveget, meg az ételhulladékot külön gyűjtse –, akkor azokat ingyen elviszik. Ezeket nemcsak újrahasznosíthatják, de előbb-utóbb értékesíteni is lehet, így el tudná tartani magát a rendszer; fizetni csak a ténylegesen visszamaradó hulladékért kellene, amely jelenleg nem újrahasznosítható. Ez vagy hulladéklerakóba, vagy energetikai hasznosításra, azaz égetőbe kerül. Így az embereket is motiválni lehetne arra, hogy külön gyűjtsék az újrahasznosítható hulladékot, hiszen kevesebbet kellene fizetniük.

Ellenőrzés kellene

Az ösztönzés javítana ugyan a helyzeten, de az ellenőrzés többet, szögezte le Pásztai Zoltán Attila. Mint mondta, jelenleg az emberek 15-20 százaléka gyűjt szelektíven, az anyagi motiváció további 20-30 százalékot hozhatna, mert kisebb összegekről beszélünk, mondjuk, 10 lej helyett 8 lejről, vagy 15 lej helyett 10 lejről.

Ezért kellene ellenőrizni azt, hogy megfelelően töltötték-e meg a kukákat, s ha nem, akkor következne a büntetés, ami külföldön bevált. „Olaszországban, Svájcban, Ausztriában, Németországban nem azért sokkal tisztább minden, mert az emberek jobbak, értelmesebbek, mint mi, hanem mert tartanak attól, hogy a fizetésük egyharmadát, egynegyedét elveszíthetik egy ilyen büntetés miatt. Igen, előnyt adnék annak, aki szelektíven gyűjt, de aki nem teszi, annak ellenére, hogy előnye származik belőle, az először kaphatna egy felszólítást, amelyben benne lenne egy zöldszám vagy honlap, ahonnan megtudhatja, mit is tegyen, de ha másodszor is szabálytalankodik, akkor jöhetne a büntetés” – magyarázta az igazgató. Szerinte az ellenőrzés és a bírság hiányzik a rendszerből, a jogi háttér és a szükséges infrastruktúra is megvan.

Az emberek 15-20 százaléka tudatosan gyűjti szelektíven a hulladékot, a gyerekeiért, a jövőért, a környezetért. A maradék 80-85 százalék azonban hiába látja akár sajtóban, akár szórólapokon, interneten, hogy önkormányzatok vagy civil szervezetek szelektív gyűjtésre biztatnak, el sem olvassa, nem törődik vele. Ezért lenne fontos szerepe a bírságnak, állította a szakember.

Európában is átalakul az újrahasznosító ipar

Arra is kíváncsiak voltunk, mi lesz a sorsa annak a csekély hulladékmennyiségnek, amelyet szelektíven gyűjtünk, van-e rá kereslet, működik-e az újrahasznosító ipar.

Szelektív hulladékgyűjtő hely Nagyszalontán. A hajdúvárosban 71 százalékosra nőtt a szelektíven gyűjtött hulladék aránya

Többnyire igen, válaszolta Pásztai Zoltán Attila, de világszerte átalakulóban van ez az iparág. Az újrahasznosítható anyagoknak nagyon nagy hányadát vette át Kína az elmúlt 15-20 évben, ők voltak a legnagyobb másodnyersanyag-feldolgozók. Gyakorlatilag Európából a legtöbb hulladékot, a műanyagot vagy papírt Hamburgban hajóra rakták, és elfuvarozták Kínába. Tavaly viszont úgy döntött a kínai kormány, hogy nem fogad többé ilyen anyagokat sem Amerikából, sem Európából, sem Ausztráliából. Európában többlet jelent meg a piacon, nem volt akkora feldolgozó kapacitás, hogy a hulladékból másodlagos nyersanyagot, terméket képezzenek, ezért másfél-két éve ez elsődleges kérdés az uniós törvényalkotóknak, illetve a költségvetést kidolgozóknak. „Pályázni lehet uniós forrásokból újrahasznosító technológiák kiépítésére, hogy ezt a csorbát kiköszörölje Európa, és a saját maga által termelt műanyag-, papír-, fémhulladékot újra tudja hasznosítani, hasonlóképpen a biológiailag lebomló hulladékot is. Jelenleg tehát több ilyen forráslehetőség van, de raktáron van rengeteg olyan bálázott újrahasznosítható anyagunk is, amit nem tudunk eladni. Minél tovább tároljuk őket, annál inkább csökken a minőségük, és egyre kevésbé lehet úgy értékesíteni őket, ahogyan kellene. Tehát kisebb átalakulásban vagyunk, de a piac rendezői dolgot: gomba módra jelennek meg Európa-szerte az új feldolgozóüzemek, s egy-két éven belül át tudják venni ezt a kapacitást” – magyarázta el a folyamatokat az igazgató.

A megelőzés is fontos lenne

Tennivaló lenne még, és pedig a megelőzés terén, bár a szakember szerint itt is tett már lépéseket az Európai Unió. Fontos lenne olyan törvényi háttérrel kialakítani, hogy az európai gyártók, de azok is, amelyek Európán kívülről hoznak be terméket, csak minél egyszerűbb csomagolású árut dobhassanak piacra, hiszen a csomagolásból egy lépésben hulladék lesz. De nemcsak abból, hanem például az egyszerű használatos poharaktól kezdve a szívószálakig sok termékből is. Pásztai Zoltán Attila szerint éppen azt kellene törvénnyel korlátozni, hogy olyan termékek kerüljenek piacra, amelyek egyenesen arányosan növelik a hulladék mennyiségét. Ha ezt a területet jól szabályozzák, akkor a hulladék mennyisége és fajtája is kevesebb és egyszerűbb lesz, értelemszerűen könnyebb lesz újrahasznosítani is. Ez a zero waste (hulladékmentesség) elve: először arra ügyelj, hogy minél kevesebb hulladékot termelj, s aztán nézd meg, mit teszel a kevesebb hulladékkal.

Komposztálás

Szintén a hulladékmentesség része a komposztálás, az a folyamat, amelynek során a szerves hulladékból a mezőgazdaságban használható humusz és szerves trágya keletkezik.

Szalacson is sikeresek: a szemet immár kétharmadát szelektíven gyűjtik

„Adataink alapján a kommunális hulladék súlyarányosan legnagyobb része az ételhulladék, mert az tartalmaz nedvességet, és az húz a mérlegen. Bármennyi PET-palackot, papírt vagy műanyagot kiszednénk, súlyarányosan több a zöldhulladék, az ételmaradék. Hogyha ezt sikerül újrahasznosítani, akkor azokat a célokat, amiket említettem, a 45, 50, 60 százalékot is nagyobb eséllyel tudja elérni bármelyik település.”

A jó minőségű, mezőgazdaságban vagy kertészkedéshez felhasználható komposzt előállításának a feltétele az előválogatás. Ha az ételmaradék közé például egy elem vagy valamilyen vegyszer csomagolása kerül, akkor használhatatlanná válik. Ezért fontos, hogy ezeket már az otthonunkban elkülönítsük. Van ugyan válogatócsarnok a hulladéklerakóban, ott azonban az utóválogatást végzik, a száraz hulladékot további 17-18 kategóriába választják szét, például a PET-palackokat hat csoportba.

Az eleve szennyezett hulladékból viszont nem lehet minőségi bizonyítvánnyal ellátható komposztot készíteni.

A szerves hulladék újrahasznosításának a komposztálás mellett a másik módja a rothasztás. A szerves anyag lebomolhat oxigén jelenlétében – ez a komposztálás –, vagy annak hiányában, ez a rothasztás. Ekkor gáz keletkezik, ebből a gázból pedig áramot vagy hőt lehet visszanyerni. A rothasztás után is marad iszapos rotha-

dék, azt lehet utókomposztálni, ebből is mezőgazdaságban hasznosítható termék keletkezik.

Mindkét folyamat alapeleme, hogy a bemenő szerves anyag tiszta legyen. A tömbházban élők közül nagyon kevesen tudnak otthon komposztálni. A worm-compostinggal (gilisztával való komposztálással) csak a legmakacsabb emberek próbálkoznak. A magánházak lakóinak ellenben, ahol van udvar, zöldterület, javasolják a komposztálást. „Az otthon komposztálásnak rengeteg előnye van: nem keletkezik elszállítandó hulladék, a szemétyűjtő autó nem szennyez, forgalmi dugót nem okoz stb. Viszont a szolgáltató előnyben kellene hogy részesítse az otthon komposztálókat. A nyugati országokban ők öt-tíz százalékkal csökkentett hulladékdíjat fizetnek annak fejében, hogy a saját zöldhulladékukat otthon komposztálják” – mondta Pásztai Zoltán Attila. Azt is hozzátette: tudomása szerint Nagyváradon a következő nyolc évben vezetik be a biológiailag lebomló hulladék gyűjtését.

Bihari sikerek

Az Eco-Bihar vezetője a Bihar megyében elindított projektjeikről is beszámolt. „A tapasztalat azt mutatja, hogy a Bihar megyei ember, akár városon, akár faluhelyen él, ugyanannyira értelmes és ügyes, mint a nyugat-európai fejlett társadalmakban élő, csak meg kell adni neki a megfelelő kereteket. El kell magyarázni, hogy mit és miért kell tennie, majd következetesen ellenőrizni és kitartani a rendszer mellett.” Három példát is felsorolt. A háromezer lelkes Szalacson a szelektív gyűjtés arányát három hónap alatt sikerült 1-2 százalékosról 60-65 százalékosra növelniük. Horváth Béla polgármester támogatta a célkitűzést, az emberek pedig hamar

váltak, így ma jelenleg ők Románia legnagyobb arányban szelektíven gyűjtő települése. A második projektet Nagykocsuban indították, ott is hasonló már a szelektív hulladékgyűjtési arány.

Nagyszalontán is elindítottak egy kísérleti projektet: egy hatvanlakásos tömbház lakásait látták el olyan edényzettel, amely ötfrakciós szelektív gyűjtésre ad lehetőséget, tehát az embereknek nem kell bajlódniuk a különböző kukák, zsákok beszerzésével. Az edények között van 20 és 30 literes kuka, illetve vannak különböző színű rafiazsákok a műanyag-, üveg- és papírgyűjtésre. Az emberek útmutatót is kaptak a helyes gyűjtéshez. Az utcai tárolóval együtt megszüntették a „közös tudatot”, hiszen mindenki maga gyűjti a szemetét, és a hulladék az elszállítása előtt sem kerül közös edénybe, így tudják az emberek is, a vállalkozás is, ki mit és hogyan gyűjtött össze. Így az egyéni felelősségnek köszönhetően 71 százalékos szelektív gyűjtési arányt értek el. Az igazgató szerint más településeken is bevezetnének hasonló rendszert.

FRIED NOÉMI LUJZA

Kisvárdai felett az ég

Kritika

Örültem a Várad felkérésének, hogy írjak a Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiváljáról, és ne csupán az előadásokról, hanem igyekezzek életszagú képet is festeni arról, milyennek találtam a „köz” hangulatát ott. Ez egy félmosoly erejéig eszembe juttatta Őze Lajost *A tanú* című filmből, no meg a hangulatjelentést, és persze a film olyan mondatait, miszerint „minden politika”, meg hogy „mindenki fogja be a pofáját”. *A tanú* etalon. És sokszor azt érzem, hogy közülünk, színházzal bíbelődők közül sokan a Pelikán Józseféhez hasonló naiv rácsodálkozással figyeljük a körülöttünk lévők cinizmusát, szervilizmusát, rettegését, vakhitét vagy akár diktatórikus megnyilvánulásait.

Örültem a felkérésnek, mert a jelen színházi eseményeiről szóló szakmai diskurzusokba, még ha barátilag is, de belekerül egyszer-egyszer a „kisvárdátlanítani” kifejezés. Ez abba az irányba mutat, hogy vannak, akik szerint a kisvárdai színházi találkozóra nemcsak hogy elmenni egyfajta bűn, hanem még írni, beszélni róla is felesleges, hiszen az egy nivótlan, a politika által irányított esemény. Mint ahogy van, hogy az is rossz szájízűt vagy megbélyegzettséget von maga után, ha a Vidnyánszky-féle Nemzeti Színházba beteszi az ember a lábát. Vagy akár lassan ilyenné vált a Pécsi Országos Színházi Találkozó megítélése is. Ugyanakkor van olyan is, aki „allergiás” Alföldi Róbert színházára vagy akár a Coca-Cola poszterére. Mint ahogy akad olyan is a szakmában, aki Urbán András *Magyar* című előadására „köp éppen ki”. Vagy eleve a függetlenekre. Az érdekes, hogy ezek a beidegződéssé vált kinyilatkoztatások valaha észszerű érvek nyomán születhettek ugyan, de mintha az idő múltával ezekben az (elő)ítéletekben ma inkább az indulatok tenge-
nének túl.

Jobbára felzabálta a színházi világot a politika, eldurvították a színházi közbeszédet a szemben álló felek. Elég egy

Facebook-poszt miatt kialakult kommentháborút monitorozni. Nem túl cizelláltak a bejegyzések, és a párbeszédszerűség is, hogy úgy mondjam, sokszor inverze annak, amit úgy nevezhetnénk, hogy megértésre törekvő, vita- és szalonképes. Az észérvek ütköztetésének szerepét átvette lassan a személyeskedés. A virtuális térben pedig sokkal könnyelműbben vagdalkoznak az emberek, mint ahogy szemtől szemben tennék, mondjuk, egy asztaltársaságban. Így nem csoda, hogy a szint megreked az udvaron verekedők, illetve a feleket hangosan biztató gyerekek szintjén.

Valami ilyesmi kezdhette ki Sardar Tagirovsky érzékenységét is, és ezáltal a független alkotói folyamatokba vetett hitét. A fiatal rendező ezért írta nyílt levelét, *Kifürkészhetetlen és megfejthetetlen a helyzetek igazsága* címmel. Ezért tett arra kísérletet, hogy pár nappal a fesztivál kezdete előtt elálljon a vezényletével évente megrendezett színésztreníng megtartásától. Tehát a Kisvárdára is egyre inkább koncentrálnak a rossz közhangulatot érzékenyen tapogatta le a színházi ember. Leveléből kiviláglik, hogy elakadt, a közéletet sejteti helyesnek, de mintha eltűnt volna a közélet. Tézisekkel és antitézisekkel, a szintézis nélküli világban pedig,

mint sugallta, nem nagyon boldog, nem nagyon boldogul. Elfogadható meglátás. Egy ilyen környezet olykor-olykor az alkotófolyamatok akadályozójává válik.

Holott Kisvárdra a földrajzi fekvése miatt már eleve szimbolikusan is középút, a magyar határon belüli metszéspont. A határon túlról érkezett társulatoknak szinte egyöntetűen elérhető központ. Hagyomány alakult ki itt. Példának okáért a váradiak, kolozsváriak és csíkiak nem csak egymással, hanem akár az újvidékiekkel, a beregszásziakkal és a kassaiakkal is itt lehetnek együtt évente. Itt láthatták leginkább egymás játékát. Itt ülhetek le eszmét cserélni. Itt hasonlíthatták össze a helyzetüket. Itt köthettek szövetségeket. Sőt, egy ideig még a Pest-központú szakma is idesereglett, hogy láthassa őket. Ekkora utat ők is megtettek. Mára a kisvárdai színházi találkozóra utazó pesti kritikusok, színházi emberek száma elenyésző, a határon túlra pedig még ennél is kevesebben mennek. Igaz, hasonló fesztiválok azóta vannak Budapesten is. Tetszik, nem tetszik, az a szakma központja. Hegyek mennek Mohamedhez.

A legfőbb gond, hogy a több mint harmincéves hagyományral bíró rendezvény tényleges patronálására jobbra csak ígéretetek érkeztek. A honatyák (és honanyák) nem a megfelelő ütemben fejlesztettek, és nem feltétlenül azt, ami értéket teremt. Bár tény, hogy a stúdió-előadások számára kibérelt régi iskolai helyszín lecserélődött, és idén már a felújított zsinagóga volt az egyik játéktér. Mint ahogy az is igaz, hogy a művészeknek már nem feltétlenül kellett olyan lakhatási körülményekkel szembetalálkozniuk, amik meszsze alulmúlták az otthoni körülményeiket. Hiszen már átadták a kisvárdai Sportszállót, mely, mint a neve is utal rá, nem a színházi közegnek épült. Ám mivel épp nem volt meccs, a művészeknek is jutott hely benne. Ezek a jó hírek.

A rosszak, hogy még mindig csak a távoli tervek ködébe vész, hogy legalább az egykori pártállami művközpontot színházzá alakítsák. Vagy legalább zsinórpaddalással ellássák. Ugyanis a ház technikai felszereltségének hiánya csökkenti a fesztivál lehetőségeit. Hiszen egy ideje a határon túli színházak egy része már komolyabb játéktereket igényel. Kolozsvár, Marosvásárhely, Szatmárnémeti, Temesvár, de még

talán Csíkszereda is rendelkezik rendezesebb színházi térrel, no és persze egy pár normális trégerrel. Ezek a színházak erre a rendezvényre nem is jöttek el már tavaly sem, és 2019-ben sem. Ami szintén nem tesz jót a fesztivál valamikori, teljességigényű szellemiségének.

A viharos közhangulat érzékelhető volt tehát már Kisvárdra előtt is, mint azt Tagirovsky is összefoglalta. Az már csak a ráadás, hogy Tagirovsky kiugrási kísérlete meghiúsult. Akár mert szerződészegés lett volna, és ezáltal egy újabb botrány áll elő, akár mert Sardar jó szándékú, aki nem akarta cserben hagyni azokat, akik kifejezetten úgy szervezték az életüket, hogy ott lehessenek a nevével fémjelzett tréningen. Szóval a rendező mégis eljött Kisvárdára megtartani szokásos workshopját. Bár kinyilatkoztatása egyfajta nyilvános segítségkérés is volt, orvoslás sürgetése az idáig mérgesedett közállapotokra, és persze a jelenlegi, több sebből vérző kisvárdai helyzetre.

Csak zárójelben jegyzem meg, azóta a szatmárnémeti színház Harag György Társulata bemutatta Tagirovsky új rendezését, *Raszputyin küldetése* címmel. A dolog pikantériája a szerző kiléte. Mert Szócs Gézát tudtommal nem feltétlenül „csak” mint költőt vagy mint színpadi szerzőt tartja számon a köz. De ez már egy Kisvárdától eltartó történet. Csupán a teljesség igénye kényszerítette elő belőlem. Na, de erről ennyit, az előadást majd igyekszem megnézni,

addig nem pörgetem a témát tovább. Most tehát ennyi fért bele a kért hangulatjelentésbe.

Térjünk rá a díjazottakra. A fődíjas előadást, a Vajdasági Tanyaszínház *P'éz, hova mész?* című produkcióját nem láttam, ezért a második díjasnak számító *A Grönholm-módszerről* és a *Három nővéréről* ejtenék pár szót. Ugyanis a Kézdivásárhelyi Városi Színház megosztva kapta ezt a díjat a Gyergyószentmiklósi Figura Stúdió Színházzal. (A kézdivásárhelyit azóta átnevezték Udvarter Teátrummá.) Előbbi a színvonalas színészi összjátékért, utóbbi az egyéni látásmódért kapta a szakmai zsűri elismerését. A díj hivatalos neve: az Emberi Erőforrások Minisztériumának Díja. Mellesleg a *Három nővér* megoldásai valóban egyedinek mutatkoztak. Mint ahogy az is jogot tarthatott némi elismerésre, hogy a kézdivásárhelyiek a negyven fok feletti hőmérséklet ellenére sem folytak össze egy tócsába a színpad közepére.

Tény ugyanis, hogy az áldatlan körülmények a zsinagógában nem voltak jó hatással azokra sem, akik nézőként kellett végigizzadják *A Grönholm-módszert*. De még rosszabb hatással lehettek a színészekre. Barabás Árpád rendezése eszembe juttatta, hogy az ő főszereplésével két éve Udvarhelyen már ment egy hasonló előadás, *A főfőnök*. Mellesleg Anger Zsolt akkori rendezői törekvése, hogy Lars von Trier ötletét ne helyezze autentikus erdélyi környezetbe, igencsak elnyerte a tetszésemet. Az előadás megneveztetett. Nem tért

Jelenet *A Grönholm-módszerről*. Humora az abszurdításában rejlik

el különösebben a filmben látottaktól, de annyira azért mégis, hogy bizonyos elemek sokkal jobban működjenek, mint a dán alapanyagban.

A másik darab szerzője, Jordi Galceran katalán színdarabíró és rendező Trierhez hasonlóan szintén forgatott filmet a saját színdarabjából. Az előadások díszlete hasonló. Mégpedig az irodai környezet. Ebben a steril miliőben próbál minkét rendező utána járni valami emberinek. *A Grönholm-módszer* egyébiránt Galceran nyilatkozata szerint valós alapú. A fáma szerint egy madridi kukában megtalált személyzeti dosszié anyaga szülte. Ebben egy pénztárosi állásra jelentkezők személyes interjúinak feljegyzései szerepeltek. És mivel az interjúztató nem tudta, hogy feljegyzései egyszer bárki kezébe kerülnek, simán csak kihajította őket. Ezekből derült fény arra, hogy a felvételiztető egyfajta istent játszva rótt dehonesztáló megjegyzéseket az adatlapokra, azaz az állásinterjúra jelentkezettek (kövér, külföldi, még kezet fogni sem tud stb.). Ebből a témából, saját bevallása szerint, leginkább az érdekelte az író, hogy a munkára jelentkezők mennyire készek megalázkodni az állás elnyeréséért. Ez inspirálta hát *A Grönholm-módszer* megírására.

Barabás rendezése követi Galceran útmutatásait. A vállalati környezet egy multicég irodája. A jelentkezők pedig nem pénztárosok, hanem egy vezetői állás betöltésére jöttek, épp, mint a filmben. *A Grönholm-módszer* tehát egy csoportos állásinterjú-szi-

tuációt modellez, ahol az ugyanazért az állásért küzdő felek ki lesznek játszva egymás ellen. A néző mindezt úgy nézheti végig, mintha egy kivégzést nézne egy üvegfal mögül, vagy ahogy egy kihallgatást vagy szembesítést szoktak ábrázolni a hetvenes-nyolcvanas évek amerikai bűnügyi filmjeiben. A néző kukucskálna, leselkedne az eredeti elképzelések szerint. Ha tetszik, a színpadi téglatest negyedik, egyik felől nézve átlátszó fala mögé rejtőzve.

És itt meg is kellene állnunk. Mert *A Grönholm-módszer* egyik gyengéje a díszlet. Nehezemre esik ugyan, de el bírom képzelni, hogy az alább ismertető gondok kiküszöbölhetőek. De amikor én láttam a felforrósodott zsinagógában, akkor az előadás hangját a nézők és a játszóik közé behelyezett plexifal alig hallhatóvá tette. A játéktér melleleg be kellene legyen mikrofonozva. Ez elvileg itt is megvolt. De akkor is nagyon figyelni kellett. Ezt a zavart, gondolom, érzékelték a színészek is, és így a játékokon is változtatniuk kellett. De mintha nem tudtak volna megfelelőképpen alkalmazkodni a helyzethez. Egyikük indokolatlanul túl hársáynak, gesztusaiban túl kapálózónak hatott a közös térben, míg másuk szinte eltűnt benne. Kár. Mert a darab elvileg nem várná el, hogy így mutassák meg a szereplők a különbözőségeiket.

Mert bár uniformizált világban vagyunk, a darab azért mégis a karakterek különbözőségeire van kiélezve. Hogyan viselkednek ezek az emberek egymással, és mennyiben szerializálják az állás érdekében? Barabás sokkal jobban

Részlet a *gyergyóiak Három nővéréből*. Saját környezetében jobban működik az előadás

megmutathatná színészeivel a stratégiai játszma során az ezekben a karakterekben lévő lehetőségeket. De színészei mégsem tudják mulattatóan és egyben mélyen kibontani ezeket a vonásokat. Vélhetően azért, mert nem látják elég komplexen a helyzetet. Megmaradnak a jelenetek által kínált kis történetekben. Így pont a jellemek kibontása zökken. Ami nem segíti az előadás gördülékenységét, sőt, inkább nyögvenyelőssé teszi annak befogadását.

A Grönholm-módszer humora az abszurdításban rejlene. De mire eljutunk ennek a csúcspontjára, már úgy érezhette a néző, hogy kissé elvesztett. A stupid fejdíszek köré kerekedett jelenet igazán nem nevelt meg. Mint ahogy a drámaiságát sem sikerült átéreznem ennek. Jelzem ismét, a színészek mentségére szolgáljon, hogy a levegőtlen térben és forróságban áldatlan körülmények közé keveredtek. Szívesen megnézném az előadást otthoni környezetében is.

Saját környezetében jobban működött a *Három nővér* is. Mindannak ellenére, hogy érdekes volt, ahogy az előadásban résztvevők kihasználták a kisvárdai művház tereit. Jelzem, ez azért sok változtatást nem igényelt. Az otthoni, gyergyói tér is majdnem ilyen. Elvégre a Figura játszóhelyül szolgáló épület építészetiileg a kisvárdaival majdnem azonos. Az épület kívülről is fóliával volt borítva, mint ahogy a belső aula falai, oszlopai is be voltak csomagolva. Ez némileg a Christo Javacheff és felesége, Jeanne-Claude alkotópáros munkáit juttatta

eszembe. (Ők azok, akik a párizsi diadalívet és a berlini Reichstag épületét is becsomagolták, új értelemmel ruházva fel ezáltal, ha tetszik, a történelmet.) Márton Erika munkája itt kvázi halotti lepelbe burkolja a külső és az első felvonásban szerepet játszó teret. Mely némileg össze van öltöztetve az ajándékozás jeleneteivel. Az első felvonásban használt műanyag fólia mellesleg párbeszédet folytat a harmadik játéktérben használt vékonyabb és átlátszó anyagú fajtájával. Igen. Itt a nézőnek több helyszínre kell elzarándokolnia, hogy Csehov művére teljes keresztmetszetében rátekinthesen.

A színészek játéka és jelmezvilága a klasszikus előadásmód felé kacsintgat, de a Figura *Három nővére* mégis bővelkedik a jelenbe plántált kisebb bolondozásokban. Natalja Ivanovna példának okáért (itt a kettős szereposztásból Szilágyi Míra és nem Boros Mária játszta) kintről, egy taxival érkezik a névnap rendezvényt megülőkhöz. Kuligin (Moşu Norbert László) egy biciklivel szerencsétlenkedi be magát az épület ajtaján a belső térbe. Míg Versinyin (Faragó Zénó) egy igazi ló hátán érkezik. Tehát a külső, színház előtti tér is erősen az előadás színtere. Ezt Gyergyóban úgy is kihasználják, hogy a szereplők kiordítanak a városra egy-egy monológot, mintha az unalom áztatta vidékre szórt szövegek a saját környezetre is vonatkoztathatók lennének. Ez az áthallás Kisvárdán nem működött igazán. Holott, a már említett okok miatt, akár működhetett is volna talán. De akárhogy is nézzük, ez most egy ünnep, egy fesztivál, éppen történt valami, ami más, mint a tán megszokott sivárság. Hiába van ott a levegőben, hogy a fesztivált el kéne költöztetni egy pezsgőbb milióba.

A *Három nővér* hozza a papírformát. Irina szerepében Máthé Annamária pezseg, Mása szerepében Vajda Gyöngyvér struccol a világra, Olgát pedig Bartha Boróka sértett kallódása teszi elsőre is megragadhatóvá. Az előadás előrehaladtával mindannyian színekkel rétegzik az elsőre sztereotipnek tűnő karaktereiket. Közben Bocsárdi Magor itt nem báty-, hanem öcs-megformálása hozza be az érzékeny, a társadalmi konvencióknak nehezen megfelelő művész archetipusát. Az ideggyenge karakter megformálása határozottan jól tesz az előadásnak. Akárcsak Nagy Csongor Zsolt bukda-csoló Csebutikinja.

Az előadást mégsem annyira a színészi megformálások teszik egyedivé, végigtekintve a határon túli repertoáron. Sokkal inkább a térkezelés, a díszlet és a kívülről beszivárogtatott rövid performális jelenetek teszik emlékezetessé. A második játéktér, a stúdiókörnyezetben felállított, helyben úszó miniatűr Moszkva-kép, vagy a harmadik játéktér, melyben az átlátszó műanyag struktúráját oldószerral bontják meg, így mutatva meg az ősi épület leégését, a szétmálolás utolsó periódusát, szintén eredeti elképzelés. Mint ahogy az is, ahogy a kalickába zárt élő galamb is be van építve az előadásba, hogy aztán ösztöne szerint, az előadás végén szabad madárként tovarepüljön vagy félénk börtönmadárként biztonságosnak hitt bezártságában kuksoljon. Ezzel is megadva a kétféle szimbolikus lezárás lehetőségét. Ezek mind tetszetős megoldások. Számomra érthetővé tették a kisvárdai elismerést.

Habár annyiban meglepett ez, hogy idén, szinte rendkívüli módon, Bocsárdi Lászlónak és csapatának az előadása nem részesült díjazásban. Pedig a *Sam, avagy felkészülés a családi életre*, ha nem is a legjobb Bocsárdi-előadás, mégis kiemelkedett a mezőnyből. Igaz, Erdei Gábor kapott azért díjat, mégpedig az előadásban nyújtott rendkívüli alakításáért. De ez mégsem annyira a művészi tevékenységnek a számlájára írható, sokkal inkább az egyedi adottságokkal bíró színész állóképességére vonatkozhatott. Mert ő tényleg végig a színpadon van, mi több, egy fürge, izgága kamaszgyereket kell eljátsza-

nia. (A *Samról* részletesebb kritikám a *Színház* folyóirat novemberi számában olvasható.) Én sokkal inkább ezt az előadást díjaztam volna, mint *A Grönholm-módszert*.

Akár szimbolikusan is láthatnám, hogy a kisvárdai fesztivál során beborult az ég. Pontosabban a fesztivál ideje alatt

pusztító erejű vihar söpört végig a városon. Ez nemcsak a villanyvezetékeket rongálta meg, ezáltal a színház áramellátását is tönkrevágva, aminek következtében előadások csúsztak, hanem fákat csavart ki, pincéket árasztott el, sőt, letépte több ház, például a színházzal szembeni iskolaépület tetejét is. Már csak ez is hozzájárult ahhoz, hogy nem feltétlenül a művészet állt a város érdeklődésének a középpontjában, hanem a viharkár felszámolása. Elhagyva a fesztivált, majdhogynem nekem is ez volt a legmaradandóbb élményem. Én azért reménykedem még egy olyan fesztiválban, amely ki tud törni ebből a szürkületből, ami fölül eloszlanak a fellegek. De lehet, hogy ehhez erősebb, újabb szelek kellenek.

BERETVÁS GÁBOR

Bocsárdi László rendezése, a Sam, avagy felkészülés a családi életre egyik jelenete

Brecht úr Gyergyóban, avagy szemelvények a színházi kollokviumból

A Nemzetiségi Színházi Kollokviumot Gyergyószentmiklós szervezi két évente a Figura Stúdió Színház. A mostoha körülmények ellenére (nem csak a gyergyói színháznak egyre sanyarúbb a helyzete) a tíznapos fesztiválon felsorakoznak a romániai kisebbségi színházak, továbbá egy külföldi kisebbségi társulatot is meghívtak. Az idei kollokvium egyik előadását Udvarhelyen tartották, egy másikat Csík-szeredában.

Kisvárosi lét – hiteles környezetben

A Tomcsa Sándor Színház Székelyudvarhelyen, a saját színházában adta elő Hatházi András drámáját, *Kovács János meghal* címmel; Zakariás Zalán állította színpadra. A halálhoz vezető út és a halál bürokráciája – talán így lehetne összefoglalni az előadást. Amikor a pénz nem segít, mert már nincs mit tenni, de az orvos azért elfogadja. A temetés, a szertartás ára. A halott fiának önmarcangolása, a tehetetlenség a megnyugvás lehetetlensége. Érdekes a díszlet – Kovács János egy oszlop tetején ül, azután megy le, miután meghal. Nem nézi tovább a vergődő, vitatkozó családot, a lelkiismeret-furdalta fiát. Itt vége is le(het)ne az előadásnak, de nem, még következik pár jelenet. Rám nem hatott eléggé a játék, zavartak az üresjáratok, a fölösleges kellékek, a túlbeszélt jelenetek.

Régóta szeretném megnézni a Figura Stúdió Színház *Három nővérét*. Boros Kinga kritikus, egyetemi oktató írta a *Színház.net*-en: „Sehol máshol nem fog tudni így megszólalni az előadás, ilyen hitelesen, mint Gyergyóban. Ami itt igazság, az egy vendégjátékon póz lesz. És mégis oly rokonszenves nekem a bátorság, amellyel az alkotók elfordulnak az (erdélyi, budapesti, bukaresti, európai) feltételezett szakmai elvárásoktól, és csinálnak egy minden értelemben gyergyói elő-

adást. Ez a *Három nővér* nem attól »helyspecifikus«, hogy belakja a művház architektúráját, hanem attól, hogy ebből a városból fakad fel. Kár, hogy »Moszkvából« ez sem látszik.” S valóban, hol értenék jobban azt az elvágódást a nagyvárosba, mint itt, ahol a vasútállomás nagyon messze van, ahol mindig hideg van, amit a negyedik felvonásban, a színház belső udvarán meg is tapasztalunk. Minden felvonás más-más helyszínen játszódik, bejárjuk a Prozorovokkal és vendégeikkel az egész épületet. A nejlonba csomagolt bútorok, az apa gondosan beburkolt szobra adja a reményt a szabadulásra ebből az unalmas, poros, lepukkant kis településről. Nem véletlenül érkeznek a szereplők kintről az előcsarnokba, ahol az első felvonás játszódik. A szerelem lehetne Moszkva, a szabadulás (a második felvonásban, a stúdióteremben az orosz főváros épületei a havas „városban”), de ez is beteljesületlen marad, a szerelem is, a körülmények okán csak vágyakozás, akár a költözés. A nagyszínpadon olvadozik a ház a tűzvészben, a negyedik felvonásban a mikroportos, napszemüveges szereplők mintha lemondtak volna önmagukról, vágyaikról. Beletörődtek, hogy a soruk ez a kisváros. Albu István rendező előadásában a változtatás, a válto-

zás lehetetlen. A kisváros, az unalom, a mozdulatlanság beszippan, és nem enged. Boros Kinga szerint Albu gyergyói előadást rendezett. Szerintem erdélyi kisvárosit. A szerencsésebbeknek van színházuk. A többinek még az sincs.

Kamaszokról és férfiakról

A Kolozsvári Állami Magyar Színház projekt-előadást hozott a Kollokviumra. A *Concord Floral* a Digital Natives (Digitális bennszülöttek) nemzetközi projekt része, amely a kamaszok digitális szokásaira összpontosít. Azt szeretné a nagyközönség elé tárni, hogy túldigitalizált világunkban tudatosabban kellene használnunk a digitális technológiákat, hogy elkerüljük a veszélyeiket, de kihasználjuk az általuk nyújtott előnyöket. Az Európai Színházi Unió (UTE) által kezdeményezett projektben öt ország öt városának a színháza vesz részt, közöttük a kolozsvári.

A *Concord Floral* egy elhagyatott üvegház a város szélén, egy mezőn. Kamaszok járnak ide bulizni, kalandot keresni, kicsit elmenekülni az otthon biztonságából. Sinkó Ferenc tizenévesek szerepeltetésével állította színpadra a kanadai Jordan Tannahill színművét. Ritka tehetséges fiatalokat válogatott a nem könnyű szöveghez. Vizuális és hanghatások között élnek (színpadi) életüket a – bocsánat a szóért – gyerekek, akik a biztonságból menekülnek a kalandba, s teremtik meg a sokszor kegyetlen kamaszvilágot. Nem fel-

Kisvárdán után októberben Gyergyóban is játszotta a sepsiszentgyörgyi társulat a Samet

nőttek és nem gyerekek, bizonytalanok önmagukban, keresik a közösség biztonságát, nehezen élnek meg a magányt. S ha lebontják a *Concord Floral*-t, akkor oda a kamaszok helyszíne, oda a kalandok, kezdődik a felnőttkor. Mást jelent nekem ez az előadás, mint a fiataloknak, akik alig kecmeregtek ki a kamaszkorból. Olvasom a kollokvium blogját, hogy az előadás felnőtt gondolkodással készült, de a kamaszok nem csak ilyenek, a „kamasz nem egy külön faj, ami megfejtésre vár. Ember ő is. Csak fiatal.” Persze, igaz van Máthé Barbarának, a blog írójának, de ismerjük el, vannak korszpecifikus problémák, és bizony az iPhone státuszszimbólum egy-egy csoportban. És a kiközösítés sem ritka. Szóval jó előadás ez, ha lehet rajta vitatkozni.

Úgy látszott ezen a fesztiválon, hogy Brecht úr szelleme bejárja az erdélyi magyar színházakat. Az eltartás, az elidegenítés formanyelvét választotta Bocsárdi László rendező a *Sam, avagy felkészülés a családi életre* című előadáshoz. Maria Wojtyszko lengyel kortárs drámaíró(nő) 27. címmel ellátott jelenetre osztotta a darabját, amely enyhén szólva sötét képet fest a családról, iskoláról, vallásról, egy kamasz fiú szemszögéből. *Sam* lengyelül azt jelenti, egyedül. Samuelnek ugyanis egyedül kell szembenéznie minden problémával, ráadásul a szülei elválnak. Oda még az a minimális biztonság is, amit az állandóan veszekedő szülei nyújtottak. A hőrcsög az egyetlen barátja, akivel őszintén beszélgethet, de ez sincs teljesen rendben, ugyanis a kedves állatka

skizofrén. Két személyisége van neki. Szellemes a hörcsögök jelmeze, mindkettőn a jin és jang, csak éppen az egyiket fordítva. A díszlet egy fényképezőgép optikája, amely hol nagyít, hol eltávolít, azaz hol a színpad előterében, hol a mélyében zajlik a játék. Ez az előadás ugyanis groteszk, teatrális, harsány, szellemes. Görbe tükre egy értékrendjét vesztett világnak. A lengyelnek, a magyarnak, a románnak, mindegyiknek itt, a volt szocialista országokban, ahová a nyugati értékek és értéktelenségek szűrés nélkül ömlöttek és ömlenek be számtalan csatornán. A kamaszok, a fiatalok irány nélkül, egyedül bolyonganak az életben, néha társaiktól elszigetelten vagy kiközösítve, kapaszkodók nélkül. A család szétszakad, vagy látszatokba rejtőzik, a vallás képmutatás, az iskola nem tud és nem is akar kellőképpen, empátiával figyelni ezekre a gyerekekre. Sam osztálytársába, a szerelembe kapaszkodik, a kamaszlányba, akinek számos testvére van, szülei nem beszélnek egymással, magányos ő is, és még egy hörcsögje sincs. Nem a felnőtteken múlik, hogy a gyerekek túléljék a válásokat, újraraházasodásokat általuk nem szeretett emberekkel, hogy nem lesznek csavargók, nem nyúlnak droghoz, alkoholhoz. Wojtyszko drámája társadalmi tükör, Bocsárdi előadása görbe tükör, sok humorral, nagyszerű zenével, gegekkel, remekül előadott dalokkal.

Az M Stúdió mozgásszínházi előadása a Lift

A Tamási Áron Színház és a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem közös produkciója a *Sam, avagy felkészülés a családi életre*. De amint a színpadon is telik az idő, változnak a helyzetek, az életben is ez történik. A bemutató, azaz a vizsgaelőadás óta a szereplők kicserélődtek, az egyetemistáktól a szerepeket átvették a sepsiszentgyörgyi színház művészei, két fiatal pedig alkalmazott a teátrum. Nem tudom, milyen lehetett az előadás a korábbi szereposztással, de amit a Kollokviumom láttam, biztosan áll a lábán.

Lift – boys will be boys (magyarul: a fiúk fiúk maradnak) – mozgásszínházi előadás három liftbe szorult férfira és filmzenékre – lehetne a sepsiszentgyörgyi M Stúdió produkciójának beharangozója. Az előadás a nézők fejében játszódik, a szereplőkben is különböző gondolatok fogalmazódnak meg – hangzott el az előadás utáni szakmai beszélgetésen. Akkor elmondom, mi játszódott az én fejemben. A három színész három különböző személyiség (ez dicséret), öltönyükből ítélve üzletemberek vagy hivatalnokok. Mindegy. Beszorulnak a liftbe. Ott állnak, ha jól emlékszem, a kétszer kettős térben (a díszlet egy fehér szőnyeg, a teret fények határolják). Nem ismerik egymást. Utálják az összezártságot a szűk helyen, talán pánikba is esnek. Filmekre gondolnak, és arra, mit tennének a másikkal, ha éppen ők lennének a terminátor. Vagy más verekedős hős. A fejükben agresszívok, de játékosak is. Nem gondolják komolyan a verekedést, a versengést, csak

szórakoznának kicsit. Aztán vélhetően elindul a lift, mert a fiúk megigazítják az öltönyüket és szépen állnak tovább. Az aláfestő zene a *Terminátor* és hasonló filmek zenéjéből készült.

Mennyről és poklról függőlegesen

Izgalmas, jelenkori kérdéseket megfogalmazó, hatásos előadás *A patkányok*. Gerhart Hauptmann drámáját Zsótér Sándor állította színpadra a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulatának művészeivel.

A dráma két síkon fut: John, a pallér felesége, egy gyermektelen proli asszony, aki nem mellékesen a lecsúszott színigazgató egy lepusztult bérházban levő díszlet- és jelmeztárában/kölcsonzójében takarít, megveszi és a magáénak vallja egy megesett lengyel lány csecsemőjét, majd amikor kiderül a család, öngyilkos lesz. A másik szál Hassenreuter, az egykori színidirektor és családja életét követi, bemutatva az ügyeskedését, hogy ismét állami intézmény élére kerülhessen, miközben színházi ismereteket oktat tehetségtelen fiatalembereknek. A családi drámával egyidejűleg színházesztétikai elvek ütköznek. A szerző a naturalizmust megtestesítő művében a nyomorúság egész tárházát mutatja meg.

A rendező a darabban számtalan jelentésréteg, értelmezési lehetőség közül kettőt erősít fel: a bibliai utalásokat és a színházat, mintegy összekapcsolva a kettőt. Az előadás kulcsa elsősorban a függőleges díszlet: egy barokk templom mennyezete kétoldalt a poklallal, középen a mennyel. Utóbbi felemelkedik, amikor betolják a színpadra a John család házát, benne a jászollal. Nem mennyország az életük. A mennyország a díszlet- és jelmezzraktárban van, igaz, a szereplők innen is a „pokolban” alkotnak élőképeket.

Zsótér bravúrja, ahogy a naturalista művet az elidegenítő színház nyelvén szólaltatja meg, némi szürrealizmussal fűszerezve. A színészek szinte eszköztelenül játszanak, kifejezően beszélnek, mégis tiszták a viszonyrendszerek. Vicces a színházesztétikai vita konklúziója: aki megújítani akar, de semmit sem csinál a színházban, az a dramaturg. Ellenben amikor az egyik szereplő a politikai és társadalmi helyzet-

ről, a szabadságról értekezik, a hideg futkározik a hátamon, annyira tükrözi azt, amiben élünk. Az előadás vége a képmutatásról, a keresztényi szeretetről, a mi világunkról szól. Mert mialatt esztétikáról vitázunk, mialatt a templomokban élőképekbe merevedünk, körülöttünk tragédiák történnek. Időben kellene észrevenni, hogy a szeretet, az emberség menthet meg a „pokoltól”.

Zsidók és szászok – megmaradás

Szólni kell az előadások utáni közönségtalálkozókról is, nemcsak azért, mert néhányszor hivatkozni fogok ezekre, hanem azért is, mert Boros Kinga kritikus, egyetemi oktató érdekesen, hozzáértéssel és különleges érzékenységgel vezette a beszélgetéseket.

A bukaresti Állami Zsidó Színház az utóbbi időben nem igazán kényeztetett el minket az előadásaival. A *Jiddis?* című produkciót megelőzte a híre: különleges, jó előadás. Maradjunk a különlegesnél. A revüszerű produkcióban volt számos jól sikerült, szellemesen előadott jelenet, de voltak unalmas pillanatok is. Peca Ștefan író és Andreea Vălean dramaturg-rendező sokat akart markolni, de keveset fogott. Az előadásnak ugyanis kettős tematikája van: a romániai zsidó színház története és a jiddis mint a színház nyelve. A jelenetekből komponált előadás végigvezet a színház történetén a múlt századtól napjainkig, megidézve a jeles zsidó, jiddis és román nyelven alkotó

személyiségeket, valamint a román irodalom nagyjait (Eminescu, Arghezi), akik antiszemita cikkekben írtak a színházról. A másik téma a nyelv: a fiatal alkotók úgy vélik, a jiddist nem érti a közönség, de a színészek többsége sem beszéli. Csakhogy – és ezt az alkotók megerősítették a közönségtalálkozón – a színházat a bukaresti önkormányzat finanszírozza, mint kisebbségi intézményt, és a törvényre hivatkozva előírja, hogy a bemutatók közel felét jiddisül kell játszani. A fiatalok úgy vélik, ezeket is le kellene fordítani románra, hogy a közönség ne legyen kénytelen olvasni a szöveg fordítását. Továbbá azt is szeretnék, hogy korszerű előadásokat állítsanak színpadra. A beszélgetésen elhangzott, a színház igazgatója, Maia Morgenstern igyekszik megfelelni a finanszírozó elvárásainak, s egyre több izgalmas, kortárs színházi nyelven megfogalmazott előadást mutatnak be. A gond, hogy a társulat egy része is a hagyományos színház mellett tör lándzsát.

Elise Wilk sztárszerző Romániában, számos darabját mutatták be, díjazták. A marosvásárhelyi Yorick Stúdió felkérésére írta az *Eltűntek* (Dispariții) című drámát, Albert Mária fordította magyarra. Sebestyén Aba színész, rendező, a Yorick vezetője elmondta, tudatosan keres női szerzőket, és örül, ha egy darab ősbemutatója a független színházhoz kötődik. A szerző szintén a beszélgetésen ismerte el, hogy e felkérés nyomán kezdett foglalkozni családja történetével, valamint a romániai szászokkal.

Jelenet a Jiddis? című, inkább különleges, mintsem jó előadásból

Az *Eltűntek* egy erdélyi szász család négy nemzedékén keresztül mutatja be az ország történelmének kulcseseményeit: 1944–1945: a németeket szovjet munkatáborokba hurcolták, 1989–1990: a forradalom nyomán tömegesen vándoroltak ki a szászok, 2007: az ország csatlakozott az Európai Unióhoz. Egy-egy már halott vagy meg nem született családtag monológja hangzik el, és jelenetek a család életéből. Eltartva, szinte érzelmentesen, az elidegenítő színház nyelvén. A dráma bennem, a nézőben történik. A szöveg poétikus, az előadás megrázó és kegyetlen. Talán a szenvedélymentessége teszi megrázóvá. Az előadás, a színészi játék elindított gondolatokat dermeszt meg. Marhavagonokban szállítanak embereket egy évvel azután, hogy ezek a vagonok más embereket a halálba vittek. A tárborból túl későn érkező szerelmes levél, később az állandó rettegés a retorziótól, amiért az egyik családtag megszökött. A hideg, a sorban állás, a külföldi csomagok, az állandó félelem előli menekülés. Az itthon maradás, a konok ragaszkodás a szülőföldhöz. Majd a szabadságban a szembesülés a valósággal: a külföldre szakadtak otthontalansága, a halál idegenben, az udvarló besúgói volta. Aki mindent végigél, az öreg nagynéni, ő az utolsó, aki mindent tud a családról, de meghal. A fiatalok, az X és Y generáció eladja a házat, a múlt bezáródik.

A nagyszerű, saját tengelye körül forgó kockadísztelenben ott a vasfüggöny, az otthon és a bezártság, a rettegés és a boldogságfoszlányok.

A múlt és a jelen, de a jövő már kiköltözik, ő már nem találkozik a fekete farkassal, a halállal. A szereplők, kilépve a kockából, a színen foglalnak helyet, várják a jeleneteiket. Sebestyén Ába az eltartással, a figyelmeztetéssel, hogy színház, amit látunk, egy nagyon őszinte, tiszta előadást állítot színpadra. Cári Tibor zenéje a produkció szerves részeként érzelmeket, hangulatokat közvetít, erősít, hangsúlyoz jeleket, szövegrészeket.

Melegnek lenni Erdélyben, roma nőnek Romániában

Megszoktuk, hogy Székely Csaba fontos és kényes témákat dolgoz fel. Tabukat dönt, igyekszik megmutatni a kisebbségi lét színét és fonákját, leginkább utóbbi. S teszi ezt sok humorral, szeretettel, empátiával az elfogadók és elutasítók iránt egyaránt. Székely nem ítélkezik, ahogy az *Öröm és boldogság* rendezője, Ándi Gherghe sem tör pálcát senki fölött. A marosvásárhelyi 3G Színház megmutat egy jelenséget, melyről az erdélyi magyar társadalomban nem illik beszélni: a homoszexualitást. Ezt vagy letagadjuk – jobb esetben viccesnek, rosszabb esetben elítélendőnek tartjuk –, vagy a melegeket perverznek, abnormálisnak nevezzük, örülünk, ha akad, aki szétveri a menetüket, és hangosan féltjük tőlük a hagyományos családmódot. Igazából semmi bajunk nem lenne velük, ha semmiben sem különböznének tőlünk. Mert kisebbségi lét ide vagy oda, a másságot nem szeretjük. Az

Bogdan Georgescu rendezése, a *Sexodrom az egyetlen romániai roma színház produkciója*

előadás után sok szó esett a megkülönböztetésekről, az atrocitásokról, melyek az LMBTQ közösség tagjait érik Romániában, Erdélyben.

Az *Öröm és boldogság* a groteszkre és a szürreálisra épül, mégsem nélkülözi az érzelmeket, sőt. Az elején egy pártás menyecske beszél a homoszexuálisokról mint az emberhez legközelebbi fajról. Szóval hasonlít, de nem ember. Klipszerű képekben villannak fel városi és falusi sorsok, melegek és lesbikusok, akik felvállalják vagy sem nemi identitásukat. S a heteroszexuálisok, a „normálisak”, akik buziznak keményen, felsőbbrendűségük teljes tudatában. S akkor ez a kemény, hetero, fehér, erdélyi magyar férfi megtudja, hogy a fia meleg. Ráadásul ezt vállalja országvilág előtt. Az apa dühe agresszióba csap át... na, ezt a fordulatot sem áruolom el, amint azt sem, ami a falusi macsóval történik. Az emberi mozzanatok adott pillanatban összeérnek, a kirakós darabjai összeállnak és képet alkotnak: azokról, akik vállalják nemi identitásukat és mernek boldog lenni az őket megvető, lenéző társadalomban, illetve azokról, akik őrzik titkukat. Számos tragédia oka a társadalmi megítélés, elutasítás. Az előadás keserű humora, a groteszk játék, a teatralitás a végén megrázóan szép pillanatba fordul. Őszinte, jól megkomponált előadás az *Öröm és boldogság*.

Az immár nemzetközi ismertségnek és elismertségnek örvendő bukaresti Giuvlipen Színházi Társulat az egyetlen romániai roma színház. A

Mihaela Drăgan színésznő alapította trupp előadásai a romák és elsősorban a roma nők, valamint a roma LMBTQ közösség drámai helyzetére reflektálnak. A szegényekére, akiket kizsákmányolnak, nap mint nap megaláznak, kiközösítenek, azért is, mert romák, és azért is, mert más a nemi identitásuk. Utóbbiakat saját közösségük, számos esetben a családjuk is kiközösíti.

A *Sexodrom* című előadást Bogdan Georgescu állította színpadra, szuggesztív zenével. Dalban, rapben, prózában hangzanak el személyes, mélyen megrázó történetek. Három hivatásos színésznő, egy középiskolás, több éve iskolaszínházi tag, egy transzvesztita színész, valamint egy transzszexuális szereplő lép színpadra. Egy mondókával kiszámolják, ki az első mesélő, aztán bárki a résztvevők közül leállíthatja, a játék nevét mondva, és elmondhatja a maga történetét; addig beszélhet, még le nem állítja egy másik játékos.

E játék szabályai szerint váltják egymást a színpad előterében levő apró, kerek, piros dobogón a szereplők. Az események, amelyekről beszélnek, velük estek meg, vagy ismerőseikkel. A megaláztatásról, bántalmazásról, kirekesztésről, nemi erőszakról szóló, megrázó történetekből maguk a szereplők írtak monológokat, illetve párbeszédet.

Az előadás sikoly, a figyelemfelkeltés szándékával készült, mint a Giuvlipen minden előadása. A társulatnak nincs

Az újvidéki Álmodozókat Lénárd Róbert rendezte. Kérdések szerelemről, forradalomról, színházról

székhelye, azaz színházként szolgáló épülete. Ott próbálnak, ahol befogadják őket, ott játszanak, ahová meghívják az előadásukat. Járják az országot és a világot, már az Egyesült Államokba is eljutottak. A beszélgetésen nem árulták el, hogy az előadott történetek közül melyik szól róluk, azt viszont elmondták: az ország törvényei is megkülönböztetők, és ezt súlyosítja az, hogy teljes mértékben kiszolgáltatottak a hivatalokban, előljáróságokon, hatóságoknál dolgozóknak.

Színház a filmben

Az Újvidéki Színház (Szerbia) volt a Kollokvium külföldi vendége. A vajdasági társulat *Álmodozók* című előadásának alapja a nemrég elhunyt filmrendező, Bernardo Bertolucci azonos című mesterműve. A produkció szövegekönyvét az előadás rendezője, Lénárd Róbert írta Gilbert Adair története nyomán, felhasználva Bertolt Brecht, Bruce LaBruce, Noam Chomsky, Gilles Deleuze, Félix Guattari, Ulrike Meinhof, a Láthatatlan Bizottság írásait és más dokumentumokat. Vélhetően ezek az 1968-as párizsi diákmegmozdulásra vonatkoztak, hiszen erről is szól Bertolucci mozija. Lénárd előadásának alcíme: egy forradalom fantazmagóriája. Az újvidékiek kérdéseket tesznek fel szerelemről, lázadásról, forradalomról, filmről, de elsősorban a színházról. Önreflexív előadás a színház társadalmi szerepéről. Ezen belül fogalmazódnak meg további kérdések. Kemény, provokatív elő-

adás, de nem szünteti meg a színpad és a nézőtér közötti távolságot, nem vállalja az interaktivitást. Tegyük hozzá: jól teszi, mert a nézők cselekvő részvétele megbonthatta volna a produkció feszességét.

Az előadás utáni beszélgetésből kiderült, hogy az alkotók sem tudják minden felvetett kérdésre a választ, céljuk maga a kérdésfelvetés volt. Vita alakult ki, lehet-e 2019-ben forradalom, vagy a fiatalok a közösségi hálókön élnek ki lázadásait? Hogyan viszonyulunk a szexualitáshoz? Hogyan viszonyulunk a színházhoz, a színház a nézőhöz? Ami nekem hiányzott: egy „láthatóbb” kulcs az előadáshoz azok számára, akik semmit nem tudnak a filmrendezőről, az *Álmodozók* című filmjéről, illetve a '68-as párizsi eseményekről. A néhány vetített anyag szerintem kevés volt ehhez.

Estebéd és egyebek

A *Palimadár á lá carte* című, vacsorával egybekötött előadás a színlap szerint „a Magaskonyhaművészet produkciója a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház közreműködésével”. Szóval elmentem a K&K Bistróba (tudom, ez nem a reklám helye, de ez az étterem megérdemli, hogy leírjuk a nevét!), ahol már várt rám az előétel, én meg az előadásra. Hamar rájöttem, hogy amit előadnak a művészeti egyetemisták, nem más, mint Francis Veber bulvárkomédiája, a *Balfácánt vacsorára!* Készültem részt venni a játékban, de nem vonták be a nézőket, mi csak vacsoráztunk. Addig az előadás szünetelt. Aztán megtudtam, ez nem is színház, hanem az előadás jeleneteivel szórakoztatják az étkezőket. Két fogás között kevés

micsoda, mert nem színház. Hát, legyünk őszinték: valóban nem. Aztán azt is megtudtam, hogy Deli Zsófia rendezőnek ez a vizsgálóelőadása. Bocsánat a gonoszkodásért, de a látottak alapján pótvizsgára küldéném. Mondjak valami jót is: finom volt a vacsora. Pedig nem a vendéglő vizsgázott.

A kollokvium programjában számos kiegészítő rendezvény szerepelt, a többi között olvasószínházi előadások, könyvbemutatók, szakmai gyakorlatok. Albu István színiigazgató a kollokvium hetére beszédgyakorlati oktatást szervezett a Figura Stúdió Színház színészeinek Nagy Orsolya budapesti logopédus irányításával. Dézsi Szilárd volt az olvasószínházi előadások rendezője és mindenese. A kolozsvári főiskolások felolvasták Visky András *Pornó* című drámáját, Székely Csaba *10* című színművét, amely a budapesti Radnóti Színház előadásában elnyerte a legtöbb kritikus díjat, valamint Matei Vişniec *Madox: Három éjszaka* című színművét.

SIMON JUDIT

Láthatatlan apokalipszis

Szvetlana Alekszijejics Csernobili ima című könyvéről

Ha hirtelen kellene tartanom egy rendhagyó irodalomórát (vagy ha kicsit utánaszámolok, inkább vagy tízet) „az igazat mondd, ne csak a valódit” József Attila-sort körbebóklászan-dó, akkor jó eséllyel megnézném a diákokkal az HBO *Csernobili* sorozatát, illetve elolvasnám velük a 2015-ös irodalmi Nobel-díjas Szvetlana Alekszijejics *Csernobili ima* című könyvét. Ugye nem egy regényről és annak filmes adaptációjáról van szó, bár vannak mind a két műben felbukkanó történetek, sokkal inkább arról, hogy a híressé vált sorozat ismét látótérbe hozta az alanyi jogon is súlyos, egyébként részben inspirációs forrásként használt könyvet.

Forró krumpli. Ezzel a kifejezéssel jellemezte egyszer egy napilapos tudósító ismerősöm saját tevékenységét. Kapom, és dobom is tovább. Szerintem találó kifejezés ez az újságíró szakmára, akár még a hónapokig tartó oknyomozást is beleértve, hiszen egy korrupciós ügy kapcsán oldalakon át taglalt cégháló, bankszámlakivonatok, gondosan kipreparált számsorok is csak akkor érdekesek, ha a leleplezett politikus még hatalmon van. Zárójeles megjegyzés: még inkább, ha az újságíró által szemetesből kihorgászott disznóságokba bele is bukik... Az újságírónak nem dolga a hataloméhes politikustól eljutni III. Richárdig, pláne nem a korrupciótól a létrontásig, eredendő bűnig. Az egyetlen szempont, hogy ma (és nem feltétlenül örökké) igaz, aktuális, tényleges, azaz valódi legyen.

Mindez – mármint a forró krumplis gondolatmenet – onnan jutott eszembe, hogy Szvetlana Alekszijejics eredendően oknyomozó újságíró, tehát, egyéb információ híján, simán fogadhatnánk akár arra is, hogy ő az, aki a valódit mondja, a sorozat pedig (egy-egy vélemények szerint a filmművészet évekkel ezelőtt átköltözött a vászonról a képernyőre) örületes apokaliptikus víziókba csomagolja az igazat. Gondolom, már mindenki rájött, hogy szerintem éppen az ellenkezője igaz. Előrántva a sarokban porosodó pesti szlengszótáram:

nem mondanám, hogy a filmtől hátast dobtam, a könyvtől viszont – maradjunk a mondat elején belőtt regiszterben – lelökte az agyam a szíjat. Pedig igazán nyámmogva álltam neki, hiszen a filmet végignézve a témához sem éreztem igazán kedvet.

Hogy még mélyebbre menjünk az erdőbe: még csak nem is arról van szó, hogy Alekszijejics egyébként lenne újságíró, mármint amikor éppen nem Nobel-díjas könyvet ír (irodalmi életművet fabrikál), hiszen a *Csernobili ima* húszévesnyi interjú alapján készült, emberi hangok szó-lalnak meg névvel és foglalkozással, akár egy neves magazin Csernobilról szóló nagyriportjában is olvashatnánk egyes részleteket... Akkor viszont honnan a csoda?

Bizonyára a szerkezetben (is), hiszen a hangok úgy épülnek egymásra, akár egy zeneműben, a zene pedig hajlamos az igazságról beszélni.

És persze ott a téma, a szerencsétlenség, sőt Szerencsétlenség, a legnagyobb, amit eddig ember okozott, a könyvben precízen egymásra szerkesztett hangok a szerencsétlenek hangjai, a maszkmester beavatkozása, az átélhetőséget segítő orosz akcentussal beszélt angol nélkül.

Ahogy Simon Weil írja a *Szerencsétlenség és istenszeretet* című tanulmányban: „Egy szerencsétlen, ha szerencsétlensége teljes, elveszíti minden emberi kapcsolatát. Számára csak kétféle kapcsolat lehetséges az emberekkel: amikor pusztán dologként szerepel, ami ugyanolyan mechanikus, mint a két szomszédos vízcsepp közötti kapcsolat, és a tisztán természetfeletti szeretet. Számára a köztes tartomány lehetetlen.” Ez az idézet talán megfelelő magyarázat, hogy miként lesz ez a szöveg imádsággá, tesz meztelenné, miként nyit kaput a természetfelettre.

Ámbár a megnyíló metafizikában nincs köszönet, nemhogy nem látványos, hanem egyenesen láthatatlan, pont, mint a sugárzás. Alekszijevecset – tegyük hozzá, maga is belarusz, tehát igazából egy a hangok közül – kevésbé érdeklik az égési sebek, a látványos képek. Őt az ember érdekli, akinek vizsgálatához megfelelően tiszta hátteret biztosít a tragédia.

Az ember pedig láthatóan nem ért semmit. Nemhogy abból, ami fizikán túl van, de még azt sem nagyon, ami azon

belül, hacsak nem lehet megfogni, megenni, megvenni, eladni. Nem érti a sugárzást, mint ahogy nem érti a globális felmelegedést sem, nem érdekli igazán a logika, ha ezt csinálom, akkor az fog történni... ha egyszer talált egy többé-kevésbé működő megoldást az életre, akkor ahhoz ragaszkodik a végsőkig. Ez az, amit Alekszijevec lát és látni enged, illetve a könyv tételmondatával többször, többféleképpen elismétel: az ember apokalipszis idején pontosan ugyanúgy viselkedik, mint bármikor.

Ez az igazság. A valóság szerencsére sokkal kellemesebb.

TASNÁDI-SÁHY PÉTER

Rég volt, tán igaz se volt

Quentin Tarantino: Volt egyszer egy Hollywood

Stílszerű, hogy a világ egyik legnagyobb mozirajongója, Quentin Tarantino utolsó előtti nagyjátékfilmjének címevel egy nagy elődre utaljon. S ahogy Sergio Leone örök klasszikusa, a *Volt egyszer egy vadnyugat* is egy letűnt, idealizált kor utáni nosztalgikus sóvárgás mozgóképes megjelenítése, Tarantino csaknem 160 perces opusa is az egykorvolt, talán igaz sem volt Hollywood érzelmesen és értőn megfestett, a veszteség fájalmától szomorkás, mégis minden pillanatában lebilincselő, színes-szagos tablója.

Nosztalgikus már maga a szál is, amelyre a rendező-forgatókönyvíró a történetet felfűzi. Hollywood '50-es évekbeli aranykorában még szokásos volt, hogy a nagyobb sztárok-

Mindig egy lépéssel mögötte. Cliff (Brad Pitt) nélkül Rick (Leonardo DiCaprio) élete sokkal nehezebb lenne

nak saját állandó kaszkadőrjük volt, ám a '60-as évek végére, amikor a film cselekménye zajlik, ez a hagyomány szép lassan kikopott a divatból. A rendezőt, ahogyan azt interjúkban mesélte, a színész és a kaszkadőr különleges szakmai és emberi viszonya, csúcspontokon és nehézségeken átívelő barátsága ihlette, amikor megalkotta Rick Daltont (Leonardo DiCaprio), az egykor fényes karriert befutott tévés westerncsillagot, és alázatos, hű fegyverhordozóját, a csak látszólag ártalmatlan Cliff Boothot (Brad Pitt). A filmipar két jelenlegi nagyágyúja jutalomjátékának is nevezhetnénk ezt a két karaktert, az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy Pitt szerepe sokkal hálásabb, és a lassan a veteránságba érő színész ráncokba fagyott, kesernyés mosolyával, jellegzetes akcentusjátékával és önironikus humorával a karakter nyújtotta összes lehetőséget fenéki kiaknázza, miközben folyamatosan önmagára reflektál, és még egy régi alakítását is megidézi, bár ezt tényleg csak azok veszik észre, akik az átlagnál valamivel jobban tisztában vannak a Tarantino-életművel.

S mint az a legtöbb Tarantino-filmnél lenni szokott, a nosztalgizálás itt sem csak üres sóvárgás a múlt után,

hanem konkrét képi-stiliztikai megidézése olyan alkotásoknak, amelyekben a rendező maga felnőtt. A hosszú forgatói szekvenciákkal, a valóság (ami nem is teljesen valóság) és a fikció (ami az álomgyár munkásai számára maga az élet) gátlástalan keverésével az a Tarantino-esztétika, amelyet ismerünk, új szintre lépett. Itt semmi sem az a valóság, amelyben mi élünk, és semmi sem az a múlt, amely után a filmkészítő sóhajtozik. Minden a másolat másolata, utánérzése, reflexiója, üzenettel és érzelmekkel átítatott újrajátszása színes, szélesvásznú kivitelben. Ez az izgalmas, megállás nélkül gondolkodásra és a látottak felülvizsgálatára készítő két- vagy akár még több szintű történetmesélés az egyik oka annak, amiért a *Volt egyszer egy Hollywood...* csaknem háromórás játékidejével együtt sem válik sem unalmassá, sem ömlengővé.

Sokan írták erről a filmről, hogy a rendező legszemélyesebb alkotása, ami valószínűleg közel állhat az igazsághoz. Másfelől egyféle életműösszegzés is, ha azt nézzük, hogyan viszi bele saját magát – a szemkápráztatóan túltolt látványt, a lökött párbeszédet, a sajátos humort és a szélsőséges erőszakot – egy olyan korba, amelyet a maga részéről egyébként idillinek tart. Ez a személyesség különben már a casting során tetten érhető: túl azon, hogy a filmben a rendező számos régi ismerőse is kijátszhatja a maga pár percét, a hippiklán egy részét a filmgyártás érett korú nagyjainak gyerekei kapták: Margaret Qualley Andie MacDowell lánya, Maya Hawke Uma Thurman és Ethan Hawke gyermeke, Harley Quinn Smith pedig Kevin Smith filmrendező büszkesége.

A '60-as évek az az évtized, amelyben egész Amerikát, és vele együtt Hollywoodot is, magával söpörte a hippiláz, amelyből aztán a dekád végére brutális ébresztő rázta fel. Nem árulok el titkot azzal, hogy a filmben az úgynevezett Manson család tagjai is felbukkannak, bár arról valamenynyire lehet vitatkozni, fontos-e a film megnézése előtt nagyjából képbe kerülni azzal, hogy milyen események kötődnek Charles Manson, Roman Polanski és Sharon Tate nevéhez. Amerika leginkább démonizált réme, a hippikorszak sátánfigurája, Charles Manson, aki a korszak nívumainak számító drogok és némi mellébeszélés segítségével elképzelhetetlen dolgok elkövetésére vette rá „családjának” tagjait,

vagyis híveit, rövid időre jelenik meg a filmben, de a sötét fenyegetés, amelyet képvisel, mindvégig ott húzódik a felszín alatt. Horrorfilmre hajazó jelenet az, amikor az egyik főszereplőnk egy huncut hippilány csábos mosolyáért betéved az egyik kommunába, amelynek tagjai, bár a köztudatban a béke, a szabadság és a szerelem (no meg a válogatott tudatmódosító szerek) bűvkörében élnek, hirtelen *A texasi láncfűrész mészárlás* képsorait juttatják eszünkbe.

Aki ismeri a valós történeteket, az tudja, hogyan jön a képbe az Oscar-díjas lengyel filmes, Roman Polanski, és csinos barátnője, a feltörekvő filmszínésznő, Sharon Tate. Az utóbbit alakító Margot Robbie-t – akár csak Pittet és DiCapriót – kifejezetten a szerepre akarta a rendező. Nem nagy, de annál fontosabb figurát szánt neki: ő a letéteményese annak a tiszta ártatlanságnak, amelyet érzése szerint mára teljesen elveszített vagy elherdált Hollywood. Figurája, de főleg egyszerű és szeretni való alakítása sokszor hozta a korai Tarantino-filmek Uma Thurmanjét – az a jelenet, amikor szerényen, szerencsésjét alig felfogva jegy nélkül bekérezkedik a moziba, hogy saját filmjét megnézze, és a nagyjelenete alatt csillogó szemmel hátrapillantgat, hogy lássa, nevet-e a matinévetítés gyér közönsége, akár Mia Wallace is lehetne a *Ponyvaregényből*, miközben Vincent Vegának meséli ömiróniával vegyes büszkeséggel 15 percnyi hírnevét. És természetesen a film kulcsjelenete is körülötte dől el – bizonyos értelemben.

A mesélésben itt megállok, mert ezt a filmet nagyon is lehet spoilerezni, amire egy nyílt levélben a rendező fel is hívta a figyelmet, felszólítva a nézőket, tartózkodjanak attól, hogy túl sokat áruljanak el, ezzel elrontva mások szórakozását. Legyen annyi elég, hogy bár nem föltétlenül kell ismerni a történelmi tényeket ahhoz, hogy valaki megnézhesse a *Volt egyszer egy Hollywoodot*, gyönyörködjön a plasztikus látványban, a legaprólékosabban kidolgozott részletekben, a jelmezekben és a folyamatosan amolyan tarantinósan elidegenített narratívában, ahhoz, hogy teljes egészében megértsük, mit is akart mondani a rendező ezzel a filmmel így a mozi karrierje végéhez közeledve (máig fenntartja ugyanis, hogy összesen tíz mozifilmét hajlandó készíteni pályafutása alatt, és ez a kilencedik), föltétlenül tisztában kell lennünk bizonyos dolgokkal, amelyek ismerete nélkül a mozi öncélú, lapos stílusgyakorlatnál nem tűnhet többnek. Ez a film ugyanis nem történelemóra, nagyon nem. Vállalás, őszinte véleménynyilvánítás és egy elérhetetlen vágy megtestesülése a moziarázs segítségével. Quentin Tarantino keserédes szerelmes levele Hollywood aranykorához nemcsak elkápráztat, hanem gondolatokat is ébreszt, miközben a legvárat-

lanabb pillanatokban meghatóvá válik.

NAGY ORSOLYA

Volt egyszer egy Hollywood... (USA, 2019)

A forgatókönyvet írta és a filmet rendezte: Quentin Tarantino

Fényképezte: Robert Richardson

Szereplők: Leonardo DiCaprio, Brad Pitt, Margot Robbie, Emile Hirsch, Margaret Qualley, Timothy Olyphant, Austin Butler, Dakota Fanning, Bruce Dern, Al Pacino

Világégés előtt

Kritika a Napszállta című filmről

Nemes Jeles László már első nagyjátékfilmjével a filmszakma aranypolgárává vált. Első nekifutásra a 2015-ös *Saul fiával* a csúcsra jutott. Állva tapsolt neki az elit Cannes-ban, elhozta a Golden Globe-ot, és megnyerte a legjobb idegen nyelvű film kategóriájában az Oscart. A kérdés rögtön felmerül ilyenkor, hogy hova tovább. A *Saul fiára* legutóbb például *A létezés eufóriájának* bölcs sztárja, Fahidi Éva adott áldást, mondván, az „A FILM” (nagybetűvel), hiszen a képsorok láttán még a haláltábor szagai is felidéződtek a most 93 éves holokauszt-túlélőben. Fahidi – állítása szerint – megnézte, amit a témában csak lehetett. A jóakaratot felfedezte ezekben a filmekben, de az akkori valóság igaz megragadását csak Nemes Jeles alkotásából kapta meg. A többi munka megmaradt csak erre való törekvésnek.

Ha magyar Oscar-díjas nagyjátékfilmre gondolt a néző, akkor nem is igen juthatott eddig eszébe más, mint a *Mephisto* és Szabó István. De Nemes Jelest, aki most már „csak” Nemes Lászlóként fut, mégsem Szabóval sorolnám egy kategóriába. Filmnyelvi jellegzetességei folytán inkább az érett Tarr Bélával vagy a későn érő Jancsóval rokonítanám. És, ha

Leiter Írisz szerepében Jakob Julit láthatjuk a vásznon

már rokonság, nem hallgathatom el azok elől, akik nem tudnák, hogy Nemes Jeles László apja az a Kossuth-díjas Jeles András, akit a magyar filmművészet egyik legegységesebb hangvételő rendezőjének tartanak. Bizonyíték rá, hogy *A kis Valentinóját* az új Budapesti 12-be is beválogatták. *Az Angyali üdvözet* is kapott méltatást. Nekem személyes kedvencem ugyan az *Álombrigád*. De aki például szereti az erdélyi színészt, Pálffy Tibort, annak a szintén nem könnyen emészthető 2018-as *A rossz árnyék* című Jeles András-filmet ajánlanám.

Ebben hasonlít egymásra apa és fia. Egyedi filmeket készítenek. Erre bizonyíték Nemes László második filmje, a *Napszállta* is – állítólag minden idők második legnagyobb költségvetésű magyar filmje. A *Saul fia* rendezője nem csak a filmkészítést újította meg, hanem ezzel új irányba terelte a befogadó hozzáállását is. A *Saul fiát* nézve már eleve elveszett a néző a haláltábor zűrzavarában. Az érzékek annyira igénybe lettek véve, hogy az értelmezési kedv alulmaradt. A fiatal rendező ezen a vonalon haladt tovább második nagyjátékfilmjében is. Csak a *Napszálltában* nem a majd mindenki által valamilyen szinten értelmezett holokauszt

miliójét, hanem az első világháború előtti állapotot szándékozott megragadni.

Ez nem kis vállalkozás volt. Hiszen egy méltatlanul az emberi feledés áldozatául esett korszakot igyekezett felidézni az 1913-as Budapest hangulatának megragadásával. A *Saul fia* készítése során a rendező nem csak azért volt szerencsésebb helyzetben, mert az az új filmnyelv első megszólalása volt, hanem mert a holokausztt, már csak időbeli közelsége miatt is, a kollektív emlékezetbe inkább beivódott. Elvégre képi emlékek (fotók és filmhíradók), de szemtanúk és túlélők későbbi elbeszélései is megfoghatóbbá teszik azt az amúgy nehezen megfogható. A századelőről sokkal kevesebb információja van a mai embernek, pláne a budapesti hétköznapokról, a Monarchia végnapjairól.

Mert Nemes ennek a megrepedt lőporos hordónak a kénes levegőjét ragadtatná meg új filmje által a nézők érzékeivel. Ami emlékek nélkül elég kockázatos kísérlet. Mivel a néző emlékek és asszociációs háló híján leginkább az elveszettséget érzi. Épp, ahogy ez a *Napszállta* főszereplőjével is történik. A Monarchia széléről érkezett Leiter Írisznek is csupán gyerekkori érzelmi emlékek derengenek a helyszínről, szülei egykori kalapszalonzáról és annak környezetéről. Bolyongása Budapesten ezért egy távoli szag emlékekkel bíró skót juhász otthonkeresését juttatja az ember eszébe elsőre, és csak aztán esik le, hogy a fiatal nő igazából önmaga után kutat. Saját identitásra lelne. Hiszen csak annyit sejt, hogy a nevével fémjelzett atyai cég új fenntartója az ő szempontjából fontos titkokat rejtegethet. Ebből próbálja meg Nemes kibontani identitás kereső filmjét.

Ehhez párosul a szokatlan kifejezésmód. Mely, ha a fentieket vesszük alapul, a szerzői akarathoz nagyon is passzol. A dialógusok szokatlanul sutának tűnnek, nem félbehagyottak, de nem is el nem kezdettnek. Még csak nem is monológokká alakulnak a párbeszéddek, hanem rövid párbeszéd-töredékekké. Ezzel is jelezve, hogy valami hiányos, akár csak egy emléktöredék. Így jobban jár a néző, ha a klasszikus értelmezési mód helyett a háttérre koncentrál. Hiszen akkor egy teljesen másik jelentésréteggel kapcsolódhat össze. Mert igazából a pusmogás, a rikkancsok által kikiáltott szalagcímek hordozzák az igazi üzeneteket ebben a

kavalkádban. Ha azokat összeragasztgatja a néző, mint ahogy megkísérli ezt a film főszereplője is, akkor az egyébiránt az érzékekre ható film által nem csupán egy letűnt nagy korszak idéződik meg, hanem előrébb jutunk a főszereplő „mikrotörténetének” megértésében is.

Bár Nemes Jeles nem a történetekkel akar, hagyományos értelemben, mesélni. Sokkal inkább a filmnyelv érzékekre ható eszközeit veti be. Mintha a filmetűdők világa felől közeledne. Megjegyzem, Szabó István is így kezdte. De míg ő csak hangulatfestő hangsúllyal hagyta meg nagyjátékfilmjeiben, leginkább a *Tűzoltó utca 25.*-ben ezeket a momentumokat, Nemes ellenkező módon cselekedett, az etűdökre jellemző képiséget nagyította fel, és emögé suvasztotta be az éppen érzékelhető történeti elemeket. A jelmezek mellesleg, mint Szabó filmjeiben, Nemesnél is pompázatosak, de nem igazán bírnak különösebb jelentéssel. Szakács Györgyi kétségkívül remek ízlésű, lelkiismeretes szakember. Akár csak a nemrég elhunyt Rajk László, aki a száz évvel ezelőtti Budapest fénykorát idézte fel épített díszleteivel. De órájuk a *Napszálltában* leginkább az akkoriak pontos lemodellezésének feladata juthatott osztályrészül, semmi több.

Persze ez nem kis feladat. A városképek korhű díszletébe könnyen belehelyezkedik a néző. Mint ahogy a kosztümök is gondolkodásra késztetnek. Hiszen egyik-másikon nagyon is látszik, hogy nem túl könnyű viselet.

Mi több, a jól öltözött úri világ ugyanúgy jelen van a film-
ben, mint a rongyos utcanép. Tehát a társadalmi különbsé-
gek nagyon is tetten érhetőek. Ahhoz hasonlóan, ahogy Fahidi a szagok kapcsán nyilatkozott, itt én is mintha az orrom-
ban is érezném az akkori összkomfort-nélküliséget. A film
érdekessége, hogy ezek többnyire csak elvesznek a háttér-
ben. A szereplők teste, azaz gesztusai, mimikái sokszor csak
részlegesen látszanak. Hiszen az operatőr gyakran általá-
ban a főszereplő Leiter Íriszt játszó Jakab Juli hátát és nya-
kát vagy rezzenéstelen arcát veszi kamerájával. Ez ismerős
lehet fedőlegesen, ha felidézünk a *Saul fia* képi világát, és
összevetjük a *Napszállta* megjelenítéseivel.

Ám míg a holokauszt-filmben gyors tempóban tusakodunk,
menekülünk, lökdösődünk együtt a főszereplővel, itt inkább
kábultan tévelygünk a főhősnővel. A filmélmény már csak
ezért sem annyira sokkoló, mint a *Saul fia* esetében. Ott a
valamelyest közös asszociációs háló, a holokauszt-állapot
megragadására tett technikai kísérletek – a hanghatások, a
kézi kamerás felvételek és főleg a gyors tempó összessége –,
vagyis a filmes megragadás szokatlansága és így sokkoló
ereje nagyon erősen hatott a közönségre. Akik ezt várták,
azoknak lehet, hogy csalódniuk kellett a *Napszálltában*. De

azt a bravúrt fokozni szinte lehetet-
len. Ezért én nem értem a kritikuszakma felhördülését. Annak ellené-
re, hogy Tarr Bélánál már láttam
pont ugyanezt. Mormogás volt ott is
először. Aztán lassú belátás.

Szó se róla, a *Napszállta* nem közön-
ségfilm. Jelzem, a *Saul fia* is csak a
véletlenek összjátékának és főleg az
Oscarnak köszönhetően nem bukott
meg a magyar közönség előtt telje-
sen. Mindazonáltal, ha a fentiekből
elfogad néhány érvet az olvasó és így
nézi meg, vagy esetleg újranézi a fil-
met, akkor meglehet, velem ért majd
egyet, és élvezni fogja. Mindenesetre
én kíváncsi vagyok Nemes László
következő filmjére. Egyedi kézjegyű
alkotónak tűnik, nem pedig szimpla
filmes mesterembernek.

BERETVÁS GÁBOR